

Yleisöpuheen sisällön arviointikriteerit

Puheviestinnän
pro gradu -tutkielma
Kevät 2003
Janne Länsitie
Viestintätieteiden laitos
Jyväskylän yliopisto

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta HUMANISTINEN	Laitos VIESTINTÄTIETEIDEN
Tekijä Janne Länsitie	
Työn nimi Yleisöpuheen sisällön arviointikriteerit	
Oppiaine Puheviestintä	Työn laji Pro gradu -tutkielma
Aika Kevät 2003	Sivumäärä 84 + liitteet 2
<p>Tiivistelmä - Abstract</p> <p>Tämä tutkimus tarkastelee yleisöpuheen sisällön arviointiin liitettäviä arviointikriteerejä. Tutkimuksessa selvitetään miten yleisö kuvailee niitä puheen sisällöllisiä tekijöitä, joiden perusteella puheesta pidetään tai ei pidetä. Arviointikriteerejä verrataan kulttuurisiin arvoihin, joita kuvaillaan individualismi - kollektivismi -arvotensioonien avulla. Näin pyritään määrittelemään millaisia kriteerejä yleisöpuheen arviointiin liitetään suomalaisessa puhekulttuurissa. Arviointikriteerejä vertaillaan myös puheviestinnän oppikirjamalleihin, jotka kuvailevat yleisöpuheen sisältöä.</p> <p>Yleisöpuheiden arviointiin osallistui 85 henkilöä. Joukko koostui suurimmilta osin nuorista suomalaisista yliopisto-opiskelijoista. Yleisö arvioi neljä puhetta. Ensimmäisen ja neljännen puheen sisällön ilmaisutapa edusti individualistisia arvoja. Toisen ja kolmannen puheen ilmaisutapa edusti kollektivistisia arvoja. Yleisön jäsenet kirjasivat ylös perusteluja, miksi heidän arvionsa puheesta nousi tai laski puheen aikana. Näistä perusteluista koostuu tämän tutkimuksen aineisto.</p> <p>Aineisto on teemoiteltu eri perusteluja yhdistävien tekijöiden mukaan. Aineistosta nousseet teemat on jaettu kategorioihin. Noin 750 nousevan arvion perustelua on jaettu seitsemään kategoriaan ja noin 800 laskevan arvion perustelua on jaettu yhdeksään kategoriaan. Näistä muodostuu yleisöpuheen sisältöä käsittelevät arviointikriteerit.</p> <p>Tulosten mukaan seuraavat tekijät nostavat arviota puheen sisällöstä. Näitä kriteerejä ovat toimiva sisällön rakenne, miellyttävä yksilön tai yhteisön puhuttelemisen, esimerkit ja puhujan omat kokemukset, informaatio ja informaation esittämistapa, kuulijan yksimielisyys puhujan kanssa, ei-negatiivinen arvio tai muutos parempaan, puheen tyyli ja aihevalinta. Arviota laskevia tekijöitä ovat ontuva sisällön rakenne, epämiellyttävä yksilön tai yhteisön puhuttelu, huonot esimerkit, informaation häiritsevä toisteisuus, epäluottamus puhujaa kohtaan, epämiellyttävät vaikuttamisen keinot, liian löysä tai liian jyrkkä näkökulma, puhe ei vastaa kuulijan odotuksia, epämiellyttävä sisällön tyyli ja aihevalinta. Tulosten mukaan suomalaista puhekulttuuria on vaikea määrittellä individualismi - kollektivismi -jatkumon mukaisesti. Aineistosta esille nousseet arviointikriteerit ovat lähes samoja kuin oppikirjoissa mainitut puheen sisältöä koskevat kriteerit.</p>	
Asiasanat Yleisölle puhuminen, arviointikriteerit, suomalainen puhekulttuuri	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopiston kirjasto, viestintätieteiden laitos	
Muita tietoja	

Sisällys

1 Johdanto	1
2 Yleisöpuhe, sen rakentaminen ja kuunteleminen	5
2.1 Mitä on yleisöpuheen sisältö?	5
2.2 Puheen sisällön keskeiset asiat	7
2.2.1 Sisällön hallinta	7
2.2.2 Aiheen valinta ja mielenkiintoisuus	8
2.2.3 Aihetta tukeva materiaali	10
2.2.4 Rehellisyys ja vilpittömyys	10
2.3 Kielenkäyttö	11
2.4 Puheen rakenne	12
2.4.1 Asioiden esittämissjärjestys	12
2.4.2 Aloitus ja lopetus	14
3 Yksilön arvot ja kulttuuriset arvodimensiot	17
3.1 Universaalit arvot viestinnän taustalla	17
3.2 Kulttuuriset arvodimensiot	21
3.2.1 Individualismi ja kollektivismi	22
3.2.2 Kontekstisidonnaisuus	25
3.3 Suomalainen viestintäkulttuuri, suomalaiset arvot	26
4 Yleisö puheen arvioijana	29
4.1 Yleisöpuheen kuunteleminen	29
4.2 Odotukset ja ennakoasenteet	31
4.3 Puheen arviointi	32
5 Tutkimuksen toteutus ja tutkimusmenetelmät	38
5.1 Tutkimuksen valmistelu	38
5.1.1 Puheiden tuottaminen	38
5.1.2 Puheiden esittäminen ja videointi	41
5.1.3 Puheiden arviointilomake	42
5.2 Comlab	43
5.3 Vastaajaryhmät ja niiden ohjeistaminen	45
5.4 Tutkimuskysymykset ja kerätyn materiaalin kuvailu	47
5.4.1 Laadullisen materiaalin kuvailu	47
5.4.2 Tutkimuskysymykset	48
5.5 Aineiston analyysi	49
6 Tutkimuksen tulokset	52
6.1 Arviointikriteerien kategoriat	52
6.2 Arvioita nostavia kriteerejä	55
6.2.1 Toimiva sisällön rakenne	55
6.2.2 Yksilön tai yhteisön puhuttelemisen miellyttää	56
6.2.3 Esimerkit ja puhujan omat kokemukset	57
6.2.4 Informatiivisuus ja informaation esittämistapa	58

6.2.5	Kuulija on samaa mieltä puhujan kanssa	58
6.2.6	Ei-negatiivinen arvio tai muutos parempaan	59
6.2.7	Sisällön tyyli ja aiheenvalinta	60
6.3	Arvioita laskevia kriteerejä	60
6.3.1	Ontuva sisällön rakenne	60
6.3.2	Yksilön tai yhteisön puhuttelemine ei miellytä	61
6.3.3	Huonot esimerkit	62
6.3.4	Informaation häiritsevä toisteisuus	62
6.3.5	Epäluottamus puhujaa kohtaan	63
6.3.6	Epämiellyttävät vaikuttamisen keinot	64
6.3.7	Liian löysä tai liian jyrkkä näkökulma	65
6.3.8	Sisällön tyyli ja aiheenvalinta eivät miellytä	66
6.3.9	Ei vastaa kuulijan odotuksia	66
6.4	Ristiriitaiset perusteet ja puhujan arviointi	67
7	Tulosten pohdintaa	69
7.1	Arviointikriteerien vertailua nousevien ja laskevien arvioiden välillä	69
7.2	Individualistisia ja kollektivistisia piirteitä arviointiperusteissa	70
7.3	Arviointiperusteet verrattuna oppikirjamalleihin	73
7.4	Tulosten arviointia	75
7.2	Jatkokysymyksiä aiheesta	78
	Kirjallisuus	81
	Liite 1	
	Liite 2	

1 Johdanto

Tämän tutkimuksen tarkoitus on selvittää arvoja, joita liitetään yleisölle puhumiseen. Puheitten arviointikriteerejä on etsitty tutkimalla yleisön arvioita puheista, joiden rakenne ja sisällön ilmaisutapa noudattavat tiettyjä kulttuurisidonnaisia arvoja. Näitä kulttuurisidonnaisia arvoja kuvaillaan esimerkiksi individualismi-kollektivismi -jatkumon avulla. Yleisönä toimi keskiarvoltaan nuori ja opiskelijavaltainen joukko suomalaisia henkilöitä.

Puheviestintään liittyy ihmislajille ominaisia piirteitä, joita eivät kulttuurirajat eivätkä kansallisuudet määrittele. Ihmisten biologiset ominaisuudet määrittelevät tietyt elintavat ja tarpeet, joille kaikki ihmiset etsivät tyydytystä. Puhuminen on kaikille ihmisille ominainen muodostaa ja pitää yllä sosiaalisia kontakteja. Puhumisen taitoon, siihen liittyviin tapoihin ja tottumuksiin liitetään kuitenkin varsin erilaisia arvoja ja käytäntöjä eri puolilla maailmaa.

Kulttuurienvälisen ja kansainvälisen viestinnän erityistuntemus on tullut tärkeäksi, kun välimatkat ovat lyhentyneet kehittyneen teknologian ja globaalin markkinatalouden ansiosta. Kansainväliset yritykset, liikkuva työvoima, maahanmuuttajat ynnä muut eri kulttuurien - ei pelkästään eri kansalaisuuksien - kanssa tekemisissä olevat ihmiset ja alat ovat tehneet kulttuurienvälisen viestinnän tutkimuksesta sekä koulutuksesta arkipäivää. Puheviestinnän erityistiedoista ja -taidoista on tullut välttämättömiä.

Tässä tutkimuksessa käsiteltävät asiat liittyvät osaltaan myös siihen miten suomalainen kulttuuri määritellään. Pienet kansalliset kulttuurit omaksuvat voimakkaasti suurempien piirteitä. Mitä ovat siis uuden vuosituhannen alussa ne suomalaisen viestintäkulttuurin arvot ja piirteet, joiden perusteella voidaan kuvailla mitä suomalaisuus on? Viestintäkulttuurilla tarkoitetaan tässä tutkimuksessa nimenomaan puhekulttuuria, eikä sanan laajempaa merkitystä, joka tarkoittaa lisäksi myös viime vuosikymmenen aikana yleistyneitä viestintäteknologisia ilmiöitä. Mitä erityispiirteitä on tiedettävä suomalaisesta puhekulttuurista, jotta pystyisimme määrittelemään suomalaisen identiteetin? Millaisia arvoja ja taitoja on tunnettava suomalaisessa viestintäkulttuurissa?

Omassa kulttuurissa hankitut puheviestinnän taidot eivät usein toimi toivotulla tavalla toisenlaisissa kulttuureissa. On hankittava tietoa siitä, millaisia viestinnän erityistaitoja tietyissä kulttuureissa tarvitaan, miten opetella niitä ja kehittyä niissä.

Puheviestintätaitojen opettaminen, kehittäminen ja arviointi on saanut ansaitsemaansa huomiota viimeisen kymmenen vuoden aikana. (Ks. esim. Valkonen 1997; Suomalainen 1999; Valo 2000.) Suomenkielinen ja suomalaisessa kulttuurissa tuotettu tutkimus, joka käsittelee edellä mainittuja aiheita, edesauttaa kaikkea viestintäkulttuurin tutkimusta suomalaisesta näkökulmasta. Kulttuurienvälisen viestinnän koulutusohjelmat ovat saaneet jalansijaa niin yritys- kuin koulutusmaailmassakin. Opinnäytetöitä sekä tutkimustietoa näyttäisi tulevan alalta jatkuvasti lisää. Puheviestinnän perustaitoja opetetaan lukiosta lähtien kaikissa opinahjoissa. Puheviestintätaitojen opettamiseen liittyy väistämättä arviointi: arvotamme millainen viestintä on hyvää. Kun arvotamme, määrittelemme tavoiteltavia viestinnän laadullisia ja määrällisiä ominaisuuksia. Kulttuurin merkitys taas on keskeinen, kun asetellaan kriteerejä viestinnän laadulle (Pörhölä 2000a, 31). Taitava viestijä kykenee mukauttamaan viestinsä vastaanottajien mukaan. Tämä tarkoittaa usein mukauttamista kulttuuriseen kontekstiin tai ainakin kulttuurin vaikutuksen ymmärtämistä.

Puheviestinnän tutkimuksessa viestinnän havainnointia on tarkasteltu useiden eri muuttujien, kuten esimerkiksi sukupuolen, iän tai koulutuksen kautta. Viimeisen noin kahden- kolmenkymmenen vuoden aikana kulttuuritutkimuksessa ja puheviestinnän tutkimuksessa on alettu kiinnittämään huomiota siihen, miten eri kulttuureissa viestintää havainnoidaan. (Gudykunst & Ting-Toomey 1988.) Kulttuurin vaikutusta suhteessa yleisölle puhumiseen ei kuitenkaan ole juurikaan tutkittu (Pörhölä 2000a, 23). Myöskään yleisöä koskevia tutkimuksia kulttuurisesta näkökulmasta ei ole oikein tarjolla, koska yleisötutkimuksissa yleisö nähdään usein lähinnä kuluttavana kohderyhmänä tai massana, joka on samankaltaista kulttuurisista taustoista huolimatta (Brunt 1992, 63).

Tämä tutkimus käsittelee yleisölle puhumisen taitoa suomalaisessa kulttuurissa. Tutkimuksen aineisto on kerätty osana mittavampaa tutkimusprojektia professori Maili Pörhölän johdolla. Esittelen kohdassa 5.4 tiiviisti kerätyn aineiston, jota olen käyttänyt tätä työtä varten. Yleisöpuhetta (jonka synonyymejä ovat julkinen puhe, puhe-esitys tai

pelkästään puhe) käsitellään puheen sisällön osalta. Puheen tarkastelun fokus on sisältöön liittyvissä taidoissa (content skills), jotka ovat osa yleisölle puhumisen ja esiintymisen taitoja. Suomalaisen kulttuurin näkökulmaa tarkastellaan vertaamalla suomalaisen yleisön arvioita kulttuuriin arvotilanteisiin.

Yleisölle puhumisen tarkastelu suomalaisen kulttuurin näkökulmasta on kiinnostavaa, koska koko yleisölle puhumiseen liittyvä konteksti on suomalaisille hieman vieras. (Pörhölä 2000b, 91). Hiljaisuus ja huomion herättämisen välttely ovat suomalaisen viestintäkulttuurin tyypillisiä ominaisuuksia. Omaa persoonaa ei helposti tuoda näyttävästi esille ja suomalaista viestijäkuvaa voi pitää enemmänkin kuulijakeskeisenä kuin puhujakeskeisenä. (Sallinen-Kuparinen 1986.) Kulttuurissamme ei erityisesti hakeuduta julkista puhetta vaativiin tilanteisiin, eikä sitä varten ole omaa oppiainetta, kuten vaikkapa USA:ssa. Kuitenkin USA:ssa tuotettu, vaikkapa esiintymiseen liittyvä puheviestinnän perustutkimus, on aktiivisesti esillä ja käytössä meillä Suomessakin.

Tämän tutkimuksen alussa käsittelen oppikirjojen ohjeita, joita annetaan puhujille. Esittelen puheen valmistamiseen liittyviä ohjeita, jotka koskevat erityisesti puheen sisällöllisiä tekijöitä. Tarkastelen näitä ohjeita siitä syystä, että ne ovat ainakin osittain tuttuja kaikille ihmisille. Ihmisillä on jokin yleinen tai yksityiskohtainen malli siitä, millainen puheen pitäisi olla. Mahdollisesti tämä malli on ainakin jollain tavalla peräisin ohjeista, joita puheen pitämistä varten on annettu kautta aikojen. Toisaalta oppikirjojen ohjeet ovat varmaan syntyneet hyvänä pidettyjen puheiden pohjalta. Miksipä puhujalle annettaisiin hyvän puheen pitämiseen liittyviä ohjeita, jotka eivät olisi yleisön mielestä hyvää puhetta määritteleviä tekijöitä?

Annetut ohjeet ovat kuitenkin oppikirjamalleja - siis asiantuntijoiden sekä tutkijoiden aikaansaannosta. Yleisöltä ei kuitenkaan vaadita vastaavaa ennakkotietoa. Heillä on palautteenantamiseen ja arviointiin liittyviä ennakkotietoja ja perusteluja, jotka eivät varmastikaan täysin vastaa oppikirjojen mallia arviointikriteereistä. Yleisön arviot perustuvat yksilöiden kokemuksiin ja käsityksiin siitä mikä on hyvää ja huonoa. Oppikirjamallien tarkastelussa on huomioitava koko ajan niiden kulttuuritausta, joka on

yhdysvaltalainen. Useissa tutkimuksissa on huomautettu, että tällainen tutkimustieto pätee ainoastaan toisissa samanlaisissa kulttuureissa (Pörhölä, Sallinen & Isotalus 1997).

Teoreettisessa viitekehyksessä käsittelen myös suomalaista puhekuulttuuria kulttuurienvälisen viestinnän näkökulmasta. Alan tutkimuksessa on eritelty eri kansallisiin kulttuureihin liittyviä arvodimensioita. Vertaan työn loppupuolella tässä tutkimuksessa saatuja tuloksia kulttuurisiin arvodimensioihin sekä piirteisiin, joita aiemmassa tutkimuksessa suomalaiseseen kulttuuriin on liitetty.

Luku 4 tarkastelee yleisöä. Suuri osa yleisön tutkimuksesta on tehty joukkoviestinnän parissa. Näitä tutkimuksia yleisöstä teettävät lähinnä joukkoviestintää tuottavat tahot ja niitä hyödynnetään lähinnä markkinoinnissa ja ohjelmatuotannossa. Yleisö koostuu kuitenkin yksilöistä, eikä tämän tutkimuksen tavoite ole käsitellä yleisöä massana, vaan vastaajina tai arvioijajoukkona, joka edustaa suomalaisista kulttuuria. Yleisö on toiminut ulkopuolisena havainnointijoukkona, jonka arvioiden pohjalta pyritään muodostamaan kokonaiskuva suomalaisten arviointikriteereistä.

Esittelen tiiviisti neljä puhetta, jotka yleisö arvioi. Näitten puheitten arvioinneista koostuu tämän tutkimuksen aineisto. Kun nämä puheet rakennettiin, otettiin huomioon sekä oppikirjamallit yleisöpuheen tekemisestä sekä erilaiset kulttuuriset arvodimensiot.

Aineiston analyysissä luokittelen arvioijien vastauksia ja pyrin löytämään aineistosta esille nousevat arviointikriteerit. Tavoitteena on saada selville arviointikriteerejä, joiden perusteella puheen sisältöä pidetään suomalaisessa kulttuurissa hyvänä tai huonona. Vertaan kriteerejä kulttuurisiin arvodimensioihin sekä ohjeisiin, joita puheen sisällölle on annettu. Työn lopuksi pohdin millaiset arvot vaikuttavat nykyään viestintään suomalaisessa kulttuurissa.

2 Yleisöpuhe, sen rakentaminen ja kuunteleminen

2.1 Mitä on yleisöpuheen sisältö?

Yleisölle puhuminen (tai julkinen puhe) on tavoitteellista viestintää, jossa puhujan ja kuulijan roolit ovat stabiileja ja ennaltamääritettyjä. Osapuolten vuorovaikutus on rajoitettua. Yleisölle puhumiseen kuuluu aiheeseen ja tilanteeseen liittyvä muodollinen, normitettu kielenkäyttö ja nonverbaalinen viestintä. Kaikilla julkisilla puheilla on jokin seuraavista tavoitteista: tiedottaminen, viihdyttäminen, suostuttelu tai vaikuttaminen, joka voi olla joko pitkä- tai lyhytaikaista. (Esim. Beebe & Beebe 1997; Gronbeck, McKerrow, Ehninger & Monroe 1997.) Vaikuttamisen taas voi jakaa useampiin osiin, kuten esimerkiksi kouluttamiseen, toiminnan aikaansaamiseen, myymiseen tai neuvotteluun (Peel 1990, 60).

Puheen pitäjälle on tarjolla tukku ohjeita käytettäväkseen puheen suunnittelua ja esittämistä varten. Voi olettaa, että nämä ohjeet vaikuttavat myös siihen, millainen puheen oletetaan olevan. Jokaisella ihmisellä on jonkinlainen käsitys siitä, millainen yleisöpuhe voi olla. Tämä käsitys ei tietenkään välttämättä vastaa oppikirjojen mallia, vaikka kuulija olisikin sellaisen joskus oppinut. Näihin puhujalle annettaviin ohjeisiin liittyy aina kuulijoiden huomioiminen, koska yleisöpuheen pitämiseen liittyy aina kuulijajoukko tai yleisö. Yleisö on otettava huomioon olipa se suuri tai pieni, välittömästi läsnä tilanteessa tai lukemassa puhetta lehdestä.

Yleisölle puhumista varten on tarjolla valmistautumis- ja esiintymisohjeita miltei jokaisessa puheviestinnän oppikirjassa. Tässä käytetyt oppikirjat on valittu lähinnä sen perusteella, että ne ovat löytyneet Jyväskylän yliopiston viestintätieteiden laitoksen kirjaston kokoelmista. Ne ovat paljon käytettyjä ja hyväksi havaittuja puheviestinnän perusasioita käsitteleviä teoksia. Näiden kirjojen ohjeet poikkeavat loppuen lopuksi aika vähän toisistaan ja ohjeiden alkujuuret voidaan jäljittää antiikin retoriikkaan asti. Kehitystä näyttäisi tapahtuneen ainakin siinä, että ohjeita on tiivistetty ja eroteltu selkeämmiksi kokonaisuuksiksi. Harva puhuja ottaisi Aristoteleen ohjeet puhetaidosta ensimmäisenä käyttöön, kun Aristoteleen yksinkertaista ohjetta joutuu pohtimaan useiden esimerkkien ja

filosofisten pohdintojen kautta. Ehkä tässäkin asiassa olemme oppineet pitämään valmiiksi pureskeltuja yksinkertaisia ohjeita helpoimpana vaihtoehtona. Yksikertaiset "tee ensin näin" -tyyliset ohjeet ovat varmasti paikallaan, mutta ne eivät varsinaisesti kannusta ohjeistuksen kriittiseen käyttöön.

Jos käsittelemme Aristoteleen klassisia käsitteitä ethos, pathos ja logos, voimme niiden perusteella tehdä osan rajauksesta, jolla yritän erottaa puheen sisältöä koskevia tekijöitä. Ethos käsittelee luotettavuutta ja uskottavuutta. Ethoksen liittyy kahdenlaisia tekijöitä: suunniteltuja ja tilanteeseen liittyviä. Tilanteeseen liittyvät tekijät syntyvät puheen esitystilanteessa ja liittyvät puhujan persoonaan sekä hänen asenteeseensa yleisöä ja käsiteltävää aihetta kohtaan. Suunniteltu ethos on taas sisäänrakennettu tekstiin puheen rakentamisvaiheessa. (Ks. Aristoteles; Crowley 1994; Covino & Jolliffe 1995.) Suunniteltu ethos liittyy läheisesti puheen sisällöllisiin tekijöihin.

Samoin perustein voi jakaa pathokseen liittyvät tekijät. Pathos tarkoittaa tunteisiin vetoavia tekijöitä, jotka jälleen voivat olla joko tekstin ja sanojen merkityksissä mutta myös puhujan ulkoisessa olemuksessa sekä puheen ulosannissa. (Ks. Aristoteles; Crowley 1994; Covino & Jolliffe 1995.) Jälleen rajaan puhujan ulkoisen olemuksen ja puheen äänellisiin ominaisuuksiin liittyvät tekijät käsittelyn ulkopuolelle.

Logos käsittelee loogisia päätelmiä sekä perusteluja, joilla puhuja pyrkii tavoitteisiinsa. Logos vetoaa ennen kaikkea järkeen sekä loogiseen ajattelu ja toimintaketjuun. (Ks. Aristoteles; Crowley 1994; Covino & Jolliffe 1995.) Logos olisi selkeästi käsitteletyni ytimessä, mikäli voisin täysin itse päättää mitä puheen sisältö itse asiassa on, tai mitä pääasiallisesti ajateltiin tämän tutkimuksen tavoitteita rajatessa. Todellisuudessa sisältö koostuu määrittelemieni tekijöiden lisäksi niistä tekijöistä, jotka yksilöt yleisössä ymmärtävät sisällöksi.

Retoriikan voi periaatteessa jakaa karkeasti kolmeen osaan. Nuo osat tai elementit ovat päällekkäisiä ja aina läsnä julkisessa puhumisessa. Osat ovat: 1 puhuja, 2 mistä puhutaan ja 3 kenelle puhutaan. (Aristoteles, 16.) Tämän jaon mukaan on helppo rajata käsitteletyni kohtaan 2, mistä puhutaan.

Cicero jakaa puheen jo pienempiin osiin kuin Aristoteles. Inventio tarkoittaa puheen sisällön luomista, valittuja argumentteja, todisteita ja suostuttelun sekä vaikuttamisen keinoja. Käytännössä tämä voisi tarkoittaa miltei samaa kuin logos. Inventio käsittelee täysin puheen sisältöä. Inventio viittaa jo sananakin puheen aikomuksiin ja siihen miten keksitään sisältö, joka tukee puhujan perimmäistä tarkoitusta.

Dispositio tarkoittaa sisällön organisointia. Aloitus, lopetus, siirtymiset ja asioiden esittämisjärjestys ovat sekä muotoon että sisältöön liittyviä tekijöitä, joita on hankala erottaa toisistaan.

Elocutio tarkoittaa tyyliä, ja nimenomaan kielenkäytön tyyliä. Elocutioon liittyvät ne rajatapaukset, joista on vaikea määrittellä liittyvätkö ne sisältöön vai esittämiseen. Elocutiossa liikutaan toisaalta tekstin tasolla, eli tarkastellaan valittuja sanoja ja ilmaisuja sekä kielenkäyttöä suhteessa puheen esittämisen kontekstiin sekä puheen aiheeseen. Elocutio tarkoittaa myös kielenkäyttöä esiintymistilanteessa, eli spontaaneja ilmaisuja sekä aistein havaittavia, puhujan liittyviä ominaisuuksia. Tarkastellessani sisältöä jätän elocutiosta huomioimatta itse esittämistilannetta koskevat tekijät.

Lisäksi puheen osa-alueita ovat pronuntio ja memoria. Pronuntioon liittyy puheen nonverbaalisen ilmaisun lisäksi kehon kieli. Memoria tarkoittaa puheen opettelua ja muistamista. (Cicero.) Näitä en käsittele osana sisältöä, vaikka luonnollisesti ne ovat läsnä aina, kun puhuja pitää puheen ja sen kautta jonkinlaisessa suhteessa sisältöön.

2.2 Puheen sisällön keskeiset asiat

2.21 Sisällön hallinta

Puhujan on hallittava käsiteltävä aihe. Asiaan liittyvien premissien, kuten olemassa olevien todisteiden, todennäköisyyksien ja merkkien on oltava puhujan hallussa (Aristoteles, 17-18). Ohje antaa ymmärtää, että puhujalla pitäisi olla hallussaan paras ja tarkin mahdollinen aiheeseen liittyvä tieto. Puhujan tulisi olla asiantuntija, joka on

erityisasemassa suhteessa käsiteltäviin asioihin ja kuulijakuntaan. Tässä vaiheessa on huomioitava, että Aristoteleen neuvot käsittelevät erityisesti vaikuttamaan pyrkivää puhetta. Informoivalle ja viihdyttävälle puheelle ei ole syytä esittää samanlaisia vaatimuksia, vaikei neuvoista silloin haittaakaan olisi. (Joka tapauksessa jatkossa ei ole tarpeellista tehdä jaottelua eri yleisöpuheiden lajeille, koska tämän tutkimuksen kaikki puheet ovat vaikuttamaan pyrkiviä puheita.)

Aristoteles yksinkertaistaa: puhe koostuu kahdesta osasta, jotka ovat 1) itse asia tai väite (toisin sanoen pääidea) ja 2) sen todisteet. Puheesta pitää käydä selvästi ilmi sen pääidea. Pääidean on taas tuettava puheen tavoitetta. Pääidea tulisi periaatteessa pystyä tuomaan esille yhdellä lauseella, eikä sen tulisi koostua liian monesta alakohdasta. (Ks. Aristoteles; Peel 1990; Tedford 1991; Berko & al. 1992, Beebe & Beebe 1997; Gronbeck & al. 1997; Verderber 2000.) Nämä ohjeet sisältävät jo kulttuurisen latauksen, jota käsittelem myöhemmissä luvuissa. Yleensä ohjeissa oletetaan, että yksi puhe käsittelee periaatteessa vain yhtä asiaa.

2.2.2 Aiheen valinta ja mielenkiintoisuus

Keskeisten asioiden tulisi olla mielenkiintoisia yleisölle ja puhujalle. Puhujan tulisi olla vilpittömästi kiinnostunut asiasta, josta aikoo puhua. Puhujan tulisi valita aihe ja sitä tukevat ideat ottaen yleisö huomioon. (Ks. Peel 1990; Tedford 1991; Berko & al. 1992, Beebe & Beebe 1997; Gronbeck & al. 1997; Verderber 2000.) Näiden ohjeiden paikkansapitävyys joutuu kyseenalaiseksi, jos puheen kirjoittaja ja itse puhuja ovat eri henkilöitä. Myöskään suurille kuulijajoukoille kohdistettu puhe ei välttämättä pysty täyttämään näitä tavoitteita. Esimerkiksi poliittiset puheet saattavat jäädä usein ympäröiviksi, koska ne on kohdistettu niin suurelle joukolla. Tavoitteena ei ehkä olekaan silloin saada puheella aikaan positiivisia vaikutuksia, vaan lähinnä vältellä mahdollisia negatiivisia vaikutuksia. Käytännössä on mahdotonta ottaa jokainen suuren yleisön yksilö huomioon. Kohdentaminen tällaisissa tilanteissa tuottaakin ympäröivyyttä ja epäselvyyttä.

Medioitujen puheitten ongelma on samantyylinen. Puhujan ja kuulijan välille ei synny välitöntä vuorovaikutustilannetta, kuten reaaliaikaisessa tilanteessa, jossa molemmat osapuolet ovat läsnä samaan aikaan samassa tilassa.

Käsiteltävien aiheiden ja puheen asiasisältöjen arvoja käsittelen myöhemmin tarkastellessani kulttuurisia arvodimensioita. Käsiteltävä aihe ja sen sisältö on otettava huomioon puheissa. Kaikkien ohjeiden mukaan puhe on rajattava siten, ettei toistoa ja jaarittelua tule liikaa. Yleisöä ei saa myöskään aliarvioida puhumalla liikaa auki yksinkertaisia asioita. Aiheesta tulisi tuoda valitun strategian mukaan esille tavoitteelle tarpeelliset asiat ja samoin jättää sanomatta tarkoituksenmukaisesti se, mitä puheessa ei sanota. Se mitä ei sanota on usein yhtä tärkeää kuin se mitä sanotaan. (Ks. Peel 1990; Tedford 1991; Berko & al. 1992, Beebe & Beebe 1997; Gronbeck & al. 1997; Verderber 2000.) Asiasisältöihin sinänsä ei puututa oppikirjoissa kovin herkästi. Yleisesti mainitaan vain, että aiheenvalinnan on oltava eettisesti oikeutettu. Ilmeisesti voi olettaa, että kaikesta voi puhua, kunhan lähestymistapa asiaan on oikeanlainen.

Teoksista ehkä kaikkein "amerikkalaisin" mainitsee kuitenkin, että puheen aiheen valinnan on kannatettava demokraattisia arvoja. Uskontojen arvottamista on varottava, sananvapautta ja enemmistöä kunnioitettava sekä vähemmistöjen puolia on pidettävä. (Tedford 1991, 17-43.) Vaikka tämänkin teoksen sisältämät neuvot ovat miltei täysin samat kuin kaikkien muidenkin tässä käytettyjen lähteiden, on se näistä ainut, joka selkeästi rajoittaa ohjeiden koskevan "vapaata yhteiskuntaa (free society)". Teos on itse jo nimellään rajoittanut ohjeiden paikkansapitävyyden lähinnä kulttuuriin, jossa se on tuotettu.

Mutta kulttuurisesti latautuneita ovat olleet jo Aristoteleen neuvot, jotka tosin on ilmaistu hieman moniselitteisemmin. Aristoteleen (33-34) mukaan aiheen ja sen käsittelyn tulisi olla sopusoinnussa yhteiskunnallisten asetelmien kanssa. Vallitseva yhteiskunnallinen asetelma antiikin Kreikassa oli tietenkin aikansa demokratia. Tämän kaltaisen ohjeen noudattaminen on kasvanut ehkä hieman pelottaviin mittasuhteisiin esimerkiksi kommunistisessa Kiinassa tai aikanaan Neuvostoliitossa. Toisinajattelijoiden sanomisista on rajoitettu vankilatuomioiden ja jopa heidän henkensä uhalla.

Aiheen hallinnalla auttaa puhujaa pitämään kuulijoiden mielenkiintoa yllä toivottavasti koko puheen ajan. Keinoja, joilla jännite ja mielenkiinto pysyvät yllä ovat esimerkiksi asian elintärkeys, huumori, konfliktit, jännittävyys, uutuus, tuttuus, läheisyys, todellisuus tai kiinnostava toiminta. (Gronbeck & al. 1997, 52.)

2.2.3 Aihetta tukeva materiaali

Puheessa käytetty tukimateriaali (supporting material) kuulostaa suomennettuna kaikelta ylimääräiseltä rekvisiitalta, jota tekstin ulkopuolella voi käyttää tehokeinona. Käytetty materiaali tarkoittaa kuitenkin kaikkea tiedon ja tekstin tasolla käytettyä materiaalia, jolla tuetaan puheen pääideaa ja tavoitetta.

Puheen tavoitetta toteuttavien ideoita tukevia keinoja ovat esimerkiksi vertailu, toisto, todisteet, tilastot, kuvailu ja erityisalojen tuntemus. (Gronbeck & al. 1997, 149-179.) Materiaalia valittaessa kannattaisi ottaa selvälle miten asiaa on aiemmin käsitelty. Tulisi pyrkiä löytämään tuoretta tukimateriaalia, jolla saataisiin jo käsiteltyyn aiheeseen uudentuntoisuutta materiaalin kautta (Peel 1990, 60-62). Mielekkään havainnointimateriaalin on jo sinänsä haaste puheelle. Se on varmasti yksi tärkeimmistä tekijöistä, joiden avulla saavutetaan ja ylläpidetään kuulijan mielenkiintoa.

2.2.4 Rehellisyys ja vilpittömyys

Puheessa käytettyjen tietojen tulee pitää paikkansa. Puhujalla on vastuu siitä, että hän tuo asiansa vilpittömästi esille ja seisoo sanojensa takana. Materiaalin hankinnassa tai muokkaamisessa ei saa käyttää vilppiä. (Ks. Peel 1990; Tedford 1991; Berko & al. 1992, Beebe & Beebe 1997; Gronbeck & al. 1997; Verderber 2000.) Kaikissa ohjeissa tämä tehdään hyvin selväksi. Kuulijan tai asian manipulointiin ei juuri puututa näissä kirjoissa. Vain yhden näkökulman esittäminen, näkökulman kärjistäminen tai asian salaaminen ovat jo tavallaan tiedon ja yleisön manipulointia. Näitä asioita tuskin liitetään luotettavan puheen ominaisuuksiin, mutta ne ovat osa hyväksyttyä käytäntöä ja taitavaa vaikuttamista.

Uskon, että ihmiset ovat nykyään aika hyvin oppineet ymmärtämään milloin puhuja mahdollisesti "taivuttaa" tietoa omien tarkoitusperiensä toteuttamiseksi. Esimerkiksi poliitikkojen jatkuva esiintyminen medioissa, vaihtelevat lausunnot julkisuudessa ja ongelmat julkisesti sanottujen asioiden luotettavuudessa ovat pakottaneet monia kuulijoita epäilemään. Vaalilupaukset taitavat olla hyvä esimerkki siitä, kuinka paljon lupausten tekijän oikeasti odotetaan seisovan sanojensa takana.

2.3 Kielenkäyttö

Kielenkäyttöön liittyvät tekijät ovat tyyliseikkoja. Kun käsitellään puheen tyyliä, voidaan erotella puhujan tyyli ja sisällön tyyli. Kirjoitetun ja puhutun tyylin tuleekin erota toisistaan. Vaikuttavan, hallitun tyylin perusta on hyvä kielenkäyttö. (Aristoteles, 124-139.) Puhujan tyyli tarkoittaa tässä siis esiintymistapaa ja ulkoisia ominaisuuksia, jotka eivät ole välttämättä riippuvaisia puheen sisällöstä. Tutkimuksessa käsitellään kielenkäyttöä sisällön tyylin näkökulmasta. Kielenkäyttö puheen sisällössä koskee siis sanavalintoja, lauserakenteita ynnä muita valittuja sanallisia ilmaisukeinoja tekstissä.

Kielenkäytön tulisi olla selkeää. Tämä koskee etenkin puheen pääideoiden esilletuomista. Keskeiset asiat ja termit tulisi määritellä ja kuvailla. Sopivalla kielenkäytöllä voi minimoida ei-toivotun virhetulkinnan mahdollisuuden. Käytetyn kielen tulisi olla yksinkertaista, loogista suhteessa käsiteltävään asiaan, konkreettista ja tuttua yleisölle sekä puhujalle. Tällä tavoitellaan kokonaisuuden ymmärrettävyyttä ja sanoman välittymistä puhujan tavoitteiden mukaisesti. (Ks. Peel 1990; Tedford 1991; Berko & al. 1992, Beebe & Beebe 1997; Gronbeck & al. 1997; Verderber 2000.) Kielenkäytössä voi suosia esimerkiksi mieleenjääviä fraaseja, mieluummin aktiiviverbejä kuin passiiviverbejä, lyhyitä sanoja, toistoa, käyttää kokemuksia kuvatessa "minä" -muotoa ja pyöristää liian tarkkoja ilmaisuja. Liikaa abstrahointia, toisaalle viittaamista ja turhaa huumoria pitäisi välttää. (Berko & al. 1992, 429-432.) Jos puheen idean todistelut perustuvat liaksi kuivien faktojen esittelyyn, on sekin kokonaisuudelle haitallista, vaikka faktat sinänsä olisivatkin asiallisia ja perusteltuja. (Peel 1990, 59-84.)

2.4 Puheen rakenne

2.4.1 Asioiden esittämisjärjestys

Puheen kokonaisrakenteen eli asioiden esittelyjärjestyksen tulee olla ennen kaikkea looginen eli todistetulla tavalla järkevä, yleisesti ymmärrettävä sekä ainakin osittain kuulijoiden odotusten mukainen. Yllättäväkin voi olla, mutta ymmärrettävyys ei saa siitä kärsiä. Rakenteen loogisuus perustuu puhujan tekemistä valinnoista riippuen erilaisiin tekijöihin. Valitun rakenteen tulisi säilyä koko puheen läpi. Puheen tulisi olla tasapainossa sen suhteen, että pääasiasta puhutaan ajallisesti eniten ja vastaavasti pienistä yksityiskohdista vähiten. Ennakkoon tulee päättää kuinka kauan aikaa kuhunkin puheen osaan käytetään sekä missä kohdassa puhetta edetään nopeammin ja milloin taas pysytään yhdessä asiassa pitempään. (Ks. Peel 1990; Tedford 1991; Berko & al 1992, Beebe & Beebe 1997; Gronbeck & al. 1997; Verderber 2000.) Ajallinen jaksotus on tärkeää senkin takia, että kuulijoiden keskittymiskyky on normaalisti vain muutamia minuutteja, yleensä selkeästi alle 20 minuuttia (Peel 1990, 62). Asioita ei siis pitäisi käsitellä ”puhki”. Kun kuulijan keskittymiskyky heikentyy, luisuvat hänen ajatuksensa muualle. Kun kuulijan ajatukset palaavat puheeseen, hän tarvitsisi tavallaan uuden aloituksen, joka kiinnittäisi mielenkiinnon uudelleen puheeseen.

Puheen rakenne voi perustua ainakin seuraaviin asioihin:

- * Kronologinen rakenne perustuu aikaan. Puheen kulkua ohjaa siis kytkentä asioiden tapahtumisjärjestykseen tai narratiiviin, joka kertoo asiat alusta loppuun.
- * Kausaaliosassa rakenteessa esitellään ensin syy ja sitten seuraukset tai toisin päin, ensin seuraukset ja sitten siihen johtaneet syyt.
- *Tilaan perustuva rakenne on joko maantieteellisiin tekijöihin tai asioiden mittasuhteisiin perustuva jaksottelu. Voidaan lähestyä asioida esimerkiksi aloittaen fyysisesti lähellä olevasta asiasta ja edetä kauemmas.
- *Otsikkoihin perustuva rakenne etenee luonnollisesti otsikoiden mukaan. Nämä otsikot voivat periaatteessa tehdä suuriakin hyppyjä aiheen sisällä. Asiasta toiseen siirrytään otsikoimalla seuraava uusi kappale. (Gronbeck & al. 1997, 208-216.)

Edellisten lisäksi rakenteen voi jaksotella myös seuraavilla tavoilla.

- * Vertailuun ja vastakohtien tarkasteluun perustuva asioiden eteneminen.
- * Ongelmanratkaisumallin mukaisesti eli esitellään ongelma ja etsitään ratkaisuja sille.
- * Jako kokonaisrakenteeseen ja tiettyjen puheen sisältöjen tarkasteluun käytettyyn erilliseen rakenteeseen. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että kokonaisrakenne voi rikkoutua perustellusti joksikin aikaa, kun käsitellään kokonaisuuden osaa, jota varten erillinen rakenne toimii paremmin. (Berko & al. 1992, 394-447.)

- * Tärkeimmät asiat voidaan esittää ensimmäisenä tai viimeisenä. Tässä on lähtökohtana joko se, että pääidean tulisi tulla esille heti puheen alussa, koska silloin kuulijoiden huomiointikyky on mahdollisesti parhaimmillaan. Tärkeän asian esiintyminen viimeisenä perustuu siihen, että viimeksi kuultu jää mahdollisesti parhaiten mieleen.
- * Asioissa voidaan edetä joko yleisestä yksittäiseen tapaukseen (deduktio) tai yksittäisestä yleiseen (induktio).
- * Jos edetään asioiden kompleksisuuden mukaan esitetään ensin yksinkertaisemmat asiat, joiden kautta edetään monimutkaisempiin ja vaikeammin ymmärrettäviin kokonaisuuksiin.
- * Todisteiden esittäminen voidaan tehdä myös etenemällä niin sanotusta kovasta todisteaineistosta (esimerkiksi tutkimustulosten pohjalta tehdyt tilastot) pehmeään todisteisiin (esimerkiksi henkilökohtaiset kokemukset ja mielipiteet). (Beebe & Beebe 1997, 190-203.)

Asioiden esiintymisjärjestykseen liittyvät myös siirtymät eli miten siirrytään aiheesta toiseen. Suomen kielessä puhutaan usein "aasinsilloista". Näillä tarkoitetaan hieman väkinäisiä tai teennäisiä siirtymiä aiheesta toiseen. Omasta mielestäni sujuvan siirroksen voi tehdä pitämällä kunnon tauon tai sanomalla suoraan, että yksi osuus on käsitelty loppuun ja nyt siirrytään toiseen. Ehkä näin voi välttää asioiden pakonomaisen toisiinsa sitomisen.

Siirtymissä käytetään samantyyllisiä, mutta yksityiskohtaisempia keinoja kuin joita esitellään edellä puheen rakenteeseen liittyen. Puheen rakennetta voi verrata tarinaan. Hyvä puhe on rakenteeltaan ja etenemiseltään kuin hyvä kertomus (Peel 1990, 63). Mutta

ilmeisesti perinteinen Aristoteleen dramaturginen malli on niin syvälle sisäänrakennettu ihmisiin ja kaikkeen kerrontaan, että sen mallin mukainen kirjoitetusta puheesta miltei automaattisesti tulee. Vaikkemme sitä tiedostaen tekisikään, löydämme Aristoteleen dramaturgisen mallin, eli alun, keskikodan ja lopun kaikista esityksistä. Tämän tarinankerronnan rakenteen opimme lapsesta asti kaikesta kerronnasta, saduista sekä elokuvista, ja se vaikuttaa niin yksittäisiin puheenvuoroihin kuin yleisöpuheisiinkin.

2.4.2 Aloitus ja lopetus

Aloituksen sanotaan olevan puheen tärkein osa. Lopetuksen taas toiseksi tärkein osa. Alun tulee kiinnittää kuulijan huomio ja johdattaa heidät puheen pääideaan. (Ks. Peel 1990; Tedford 1991; Berko & al. 1992, Beebe & Beebe 1997; Gronbeck & al. 1997; Verderber 2000.) Peel (1990, 62) perustelee aloituksen tärkeyttä sillä, että kuulijoiden huomio herää nopeasti alussa ja laskee nopeutuen loppua kohti. Kuulijoiden huomiota on vaikea saattaa uuteen nousuun keskellä puhetta. Peel (1990, 75) ehdottaa puheen alkuun esimerkiksi hauskaa tarinaa, provosointia tai yleisön yllättävää, epätavallista aloitusta.

Ehkä juuri tuon yllättävyyden tai erilaisuuden tavoittelusta johtuu se, että niin monista julkiseen puhumiseen liittyvistä aloituksista ja lopetuksista on tullut kliseitä. Kliseet tosin eivät olisi kliseitä, ellei niistä löydy jokin totuus. Mieleen jääviä sanontoja ja fraaseja taas tulisi jossain määrin suosia. Ne jäävät mieleen ja ovat hyvin toistettavissa. Tähänhän tavallaan perustuvat useat kaupalliset ja yhteiskunnalliset mediakampanjat. Hyvä iskulause jää mieleen ja kiteyttää sanoman. Pitäisi siis keksiä jotain joka on yleisön odotusten mukaista aiheen sisällön puolesta, mutta lähestymistavalla pitäisi pystyä yllättämään kohdeyleisö.

Lopetuksessa pitäisi koota käsitelty asia yhteen. Tarpeen mukaan on palattava taakse päin ja kerrattava tärkeimmät kohdat puheesta tiivistetysti. Usein puheissa suositaan jotain loppukomenttia, joka on tavallaan piste i:n päälle. Lopetus ei saisi venyä liian pitkäksi. (Ks. Peel 1990; Tedford 1991; Berko & al. 1992, Beebe & Beebe 1997; Gronbeck & al. 1997; Verderber 2000.) Puheen lopetuksen tulisi olla rytmillisesti sellaisessa kohdassa ja

sisällöllisesti sellainen, että kuulijakin olettaisi puheen loppuvan juuri silloin. Kuulijaa varmasti hämmentää, jos hän jää puheen loputtua miettimään “Jatkuuko tämä vielä?” tai “Tähänkö tämä loppui?”

Suomalaiset puheviestinnän oppikirjat tarjoavat sisällöstä täysin samansuuntaista tietoa. (Ks. esim. Valo & Almonkari 1995; Kylänpää; Piirainen & Äikäs-Inha 1995.) Kuitenkin puheen pitämisessä on kyse taidosta, joka voi olla arkinen viestinnän taito toisissa kulttuureissa, joissakin taas vaativa ja arvostettu erityistaito. Jos esimerkiksi puhujalle annetaan ohje, jonka mukaan on otettava huomioon kuulijoiden arvot ja kulttuurinen tausta, miten ohjeeseen pitäisi suhtautua? Pitäisikö silloin kyseenalaistaa koko ohjeistus, joka koskee puheen pitämistä Yhdysvalloissa? Voiko luottaa siihen, että ohjeistus on toimivan samalla tavoin kulttuurissa, jota yleisö edustaa? Ehkä koko puheen pitämiseen liittyy erilaisia odotuksia eri kansallisissa kulttuureissa ja näin ohjeistuksenkin tulisi olla osittain erilaista.

Valitsin muutaman suomalaisen puheviestinnän oppikirjan vertailukohteeksi samalla perusteella kuin amerikkalaiset teokset. Nämä kirjat kaikki on nähty tarpeelliseksi hankkia osaksi viestintätieteiden laitoksen kirjakokoelmaa. Puheen sisällön rakentamisen kannalta nämä suomalaisten kirjoittajien teokset eivät tuo mitään uutta aiempiin tietoihin verrattuna. Itse asiassa näiden teosten lähdeluettelossa on aivan samoja teoksia kuin amerikkalaistenkin kirjojen lähdeluetteloissa. Suomalaisiin oppikirjoihin sisältyy kuitenkin kaksi erityispiirrettä, jotka eivät liity suoranaisesti puheen sisältöön vaan yleiseen asenteeseen yleisölle puhumista kohtaan.

Ensinnäkin yleisölle puhumista pidetään tilanteena, joka vaatii rohkaisua ja jonka kynnystä pitäisi madaltaa. Esimerkiksi Mari Alanko (1997) ja Leena Laukkala (1989) korostavat positiivista asennoitumista ja pitävät teknisten taitojen harjoittelua tärkeänä. Kirjojen nimetkin kertovat asennoitumisesta yleisölle puhumiseen. Alangon kirjan nimi on “Rohkeasti puhumaan” ja Laukkalan “Saisinpa sanotuksi”.

Toinen erityispiirre näissä kirjoissa liittyy siihen, kelle ne on kohdistettu. Kirjojen nimet kertovat jälleen tästä kohdentamisen rajauksesta, vaikka asiasisältö näissä kirjoissa on oikeastaan täysin samaa kuin muissakin tässä luvussa käsitellyistä kirjoissa. Riitta

Koskimiehen (2002) kirjan nimi on “Asiantuntijan esiintymistaito”. Matti Karhun (1997) kirjan “Viesti vakuuttavasti” esittelyssä kerrotaan kuinka kirjoittaja on konsultoinut poliitikkoja, yritysjohtajia sekä muita tärkeitä henkilöitä.

Tällainen kohdentaminen on varmasti selitettävissä ainakin niin, että kirjan mahdollisuudet markkinoilla ovat paremmat, jos se kohdennetaan liikemaailmaan. Metateksti kertoo, että näiden viestintätaitojen avulla voi menestyä yhtiöiden ja instituutioiden maailmassa paremmin. Kuitenkin näiden oppikirjojen sisältämät ohjeet ja taidot ovat samalla tasolla kuin asiat, joita opetetaan kenelle tahansa ensimmäisen vuoden perustason opiskelijalle yhdysvaltalaisessa yliopistossa. Voisiko myös väittää, että yleisölle puhumisen taitoa pidetään Suomessa erityistaitona, joka on hyödynnettävissä erityisesti politiikassa ja ehkäpä liike-elämässä?

Tässä tutkimuksessa on tosin tavoitteena tarkastella nimenomaan kulttuurisia piirteitä. Siinä mielessä tietystä kulttuurilähtökohdasta peräisin olevat ohjeet ovat mielenkiintoisia tarkasteltavaksi, koska ne tuovat melko kärjistäen jo sinänsä esille sen ristiriidan, joka aiheutuu, kun toisessa kulttuurissa tuotettua materiaalia yritetään käyttää hyväksi jossain toisessa erilaisessa kulttuurissa. Seuraavassa luvussa pohditaankin yksilöihin ja kulttuureihin liittyviä arvoja.

3 Yksilön arvot ja kulttuuriset arvodimensiot

3.1 Universaalit arvot viestinnän taustalla

Universaalista näkökulmasta kaikki ihmiset voivat vaikuttaa samanlaisilta. Me katsomme toisia ihmisiä kuitenkin paljon lähempää. Kun olemme monissa asioissa niin samanlaisia, vaikuttavat pienet erot suhteessa paljon suuremmilta. Kielen avulla luomme käsityksemme todellisuudesta. Kuinka paljon toisistaan eroavia todellisuuksia yritämme ymmärtää, kun kieli ja käyttötavat vaihtelevat niin paljon eri kulttuurien välillä? Mikä tekee samaan tavoitteeseen tähtäävästä viestinnästä niin vaihtelevaa eri kulttuureissa? Tai miksi samanlaisella viestinnällä voidaan eri kulttuureissa luoda täysin eri merkityksiä?

Viestintäkäyttäytymistä ja vuorovaikutusprosesseja on puheviestinnän tutkimuksissa selitetty sekä yksilökohtaisilla ominaisuuksilla (esim. persoonallisuus, taipumukset, motivaatio) että yksilöiden välisillä (esim. viestintäsuhde, roolit) ja ulkoisilla tekijöillä (esim. konteksti- ja tilannetekijät). Kulttuuria pidetään yhtenä merkittävimmistä yksilön viestintäkäyttäytymistä säätelevistä ulkoisista tekijöistä. Kulttuurin nähdään vaikuttavan siihen, miten ympäröivää maailmaa hahmotetaan, miten havainnot ja jäsennetään ja miten niitä tulkitaan. Viestintään liittyvien odotusten, tavoitteiden, normien ja ihanteiden oletetaan olevan kulttuurista riippuvaisia. Niinpä kulttuurin ajatellaan vaikuttavan myös siihen, miten ihmiset viestivät toisilleen ja miten he tulkitsevat ja arvioivat toistensa viestejä erilaisissa tilanteissa.

(Pörhölä 2000a, 17.)

Arvo on siis asia tai asiaintila, jota pidetään hyvänä, arvokkaana ja toivottuna. Onko mahdollista löytää arvoja, jotka merkitsisivät samaa kaikille ihmisille heidän kulttuuritaustastaan riippumatta? Kaikki ihmisen toiminta tuo jollain tavalla näkyväksi yksilön ja yhteisön vallitsevat arvot. Kuinka laajoja ja ympäröiväisiä yleistyksiä joudutaan tekemään, jos yritetään kuvailla jotain arvoa, joka olisi yhteinen kaikille ihmislajin edustajille?

Tämän tutkimuksen kannalta ei sinänsä ole merkitystä onko olemassa tuollaista maailmanlaajuisesti yhtenäistä arvojoukkoa. Voi olla, että suurin piirtein samanlaisesta kulttuuritaustasta kotoisin olevien yksilöiden arvot eroavat toisistaan huomattavasti joidenkin asioiden kohdalla. Ihmisten arvoja on kuitenkin määritelty antiikin ajoista lähtien. Arvojen määritelmät ovat siinä määrin laajoja, että todennäköisesti kaikkien arviointikriteerien taustalta löytyvät nuo määritellyt arvot. On kuitenkin mielenkiintoista tarkastella mitkä arvot nousevat näkyvimmin esille esimerkiksi tämän päivän suomalaisessa yhteiskunnassa.

Tämän tutkimuksen keskeinen kysymys käsittelee viestintään liittyviä arvoja. Liittykö viestintään yleisesti, tai tarkemmin puheviestintään sekä yleisölle puhumiseen ja sen sisältöön universaaleja, kulttuurista riippumattomia arvoja? Christians (1997) pohtiikin onko kulttuurien pintojen alla yhteisiä arvoja, vaikka ne esiintyisivätkin erilaisina ajattelu- tai toimintatapoina. Vaikka väitteitä on puolesta vastaan, hän toteaa, että esimerkiksi totuuden on oltava universaali arvo. Jokaisen ihmisen olemassaolon ja jokapäiväisen elämän toimivuuden on perustuttava tiettyihin varmoihin totuuksiin. Toisaalta taas totuuden ja valheen rajat ovat kulttuurista riippuvaisia. Kaikkea sanottua ei pidä ymmärtääkään kirjaimellisesti konkreettisenä totuutena. Esimerkiksi amerikkalaisten sanoessa “see you later” tai espanjalaisen luvatussa asian hoidettavan “manjana” (huomenna), ei tarkoiteta sanantarkkaan sitä, mitä on sanottu. Toisaalta ei valehdellakaan, koska sanotun kaksoismerkitys tiedetään yleisesti heidän kulttuureissa.

Oletetaan, että esimerkiksi ihmisarvo (human dignity), totuus ja väkivallattomuus olisivat universaaleja arvoja tai hyveitä, joilla arvot toteutuvat. Jotta voisimme tarkastella noiden arvojen merkitystä eri yksilöille, olisi meidän tunnettava osapuolten historia, kieli sekä yksilöiden persoona ja kuinka se edustaa kulttuuria, johon yksilö kuuluu. Christians (1997, 12-17.) Vaikkapa iltauutisia katsellessa on helppo hypätä johtopäätökseen, ettei noiden arvojen merkitys voi olla sama kaikille ihmisille. Monien käsittämättömän julmien tekojen takaa voi paljastua yleviä arvoja. Sanotaan, että “tie helvettiin on päällystetty hyvillä aikomuksilla.” Pasquali (1997) toteaa viestinnän moraalinen elävän ikään kuin omilla säännöillään. Nuo säännöt palvelevat (etenkin medioidussa viestinnässä) usein poliittisia

ja taloudellisia tavoitteita. Ne tahot, joilla on valta ja taito käyttää viestintää omien etujensa mukaisesti, niin myös tekevät.

Ihmisillä on taipumus arvostaa eri asioita julkisesti ja yksityisesti. Julkisesti arvostetaan oikeaa ja jaloa. Yksityisesti taas sitä, mikä on itselle hyödyllistä. (Aristoteles, 106-107.) On vaikea määrittellä todellisia arvoja, jos ihmiset pitävät vaikkapa luonnon hyvinvointia tärkeänä arvona, jonka takaamiseksi kannattaisi luopua osittain taloudellisesta hyvinvoinnista. Kuitenkaan konkreettisiin vaihtokauppoihin harva yksilö suostuisi. Erilaiset arvot ovatkin miltei aina päällekkäisiä toistensa kanssa. Vaikkei suurten eettisten kysymysten äärellä julkilausuttuja arvoja voikaan todeta täysin rehellisiksi, ne kertovat kuitenkin jotain pinnan alla olevista suuremmista arvoista. (Häyry & Häyry 1995, 44.)

Noista suuremmista, pinnallisia arvoja ylevämmistä arvoista ollaan melko samaa mieltä. Arvojen listaan ei ole tullut olennaisia lisäyksiä sitten antiikin aikojen. Välinearvot ovat tavallaan pinnallisia arvoja, joilla tavoitellaan suurempia itseisarvoja. Itseisarvoja taas tavoitellaan niiden itsensä vuoksi. Niitä ovat esimerkiksi totuus, kauneus, vapaus, luonnon tasapaino, tasa-arvo, hyvä elämä ja onni. (Ks. esim. Aristoteles; Rokeach 1979; Airaksinen 1994; Häyry & Häyry 1995.) Sanojen sisältö on toki muuttunut historian saatossa. Esimerkiksi tasa-arvo on voimakkaasti kulttuurisesti latautunut käsite, eikä sana ole voinut yli 2000 vuoden takaisessa yhteiskunnassa tarkoittaa samaa kuin nykyään. Tasa-arvo on hyvä esimerkki sellaisesta arvosta, jonka Suomessa myönnetään olevan tavoittelemisen arvoinen asia. Olemmehan yksi maailman demokraattisimmista maista. Moni menisi varmasti ymmälleen, kun vaadittaisiin toteuttamaan tasa-arvoa käytännön tilanteissa.

Kysymys onkin tavoittelemisen arvoisista asioista, eikä käytännön tosiasioista. Tällaisia tavoittelemisen arvoisia asioita sanotaan protonormeiksi. (Pasquali 1997, 29.) Ne ovat sovellettuja käytännön normeja, jotka ovat suositeltavia tai esimerkillisiä. Normi tarkoittaa arvoihin pohjautuvaa vakiintunutta toimintamallia, kun taas protonormi tarkoittaa sellaista toimintamallia, jollaista toiminnan pitäisi olla, muttei vielä ole. Näiden protonormien mukainen mielipiteenilmaisu paljastaa usein yksilön arvoristiriidan. Se mitä mieltä ihminen on, mitä hän ajattelee ja sanoo, ei vastaakaan sitä miten henkilö elää ja toimii.

Hofstede (1997, 10) jakaa samantapaisesti arvot sen mukaan ovatko ne *desirable*, eli yleisesti tavoiteltavia asioita maailmassa vai *desired*, eli halutaanko tätä juuri itselle.

Arvot luonnollisesti vaikuttavat kaikkeen ihmisen toimintaan. Viestintään arvot vaikuttavat esimerkiksi tarjoamalla ja rajoittamalla keinoja, joilla lopputulokseen pyritään. Hofstede (1997, 8) toteaa kulttuurin ytimen koostuvan arvoista, joita kuvailevat vastakohtaparit hyvä - paha, likainen - puhdas, ruma - kaunis, luonnollinen - luonnoton, normaali - epänormaali, looginen - paradoksaalinen ja rationaalinen - irrationaalinen. Arvot kuitenkin taipuvat. Esimerkiksi julkisuudessa totuutta kaunistellaan paremman julkisuuskuvan toivossa. Varmuus absoluuttisesta totuudesta ei tunnu olevan ihmisille nykyään kovin tärkeää. Ehkä jonkinlainen valheessa eläminen on ihmiselle ominaista, koska meillä on suuri tarve ymmärtää ja hyväksyä itsemme osana ympäröivää maailmaa. Yksilö muokkaa osaltaan itseään ympäröivän maailman sellaiseksi, joka sopii hänen omiin uskomuksiin. Filosofisia arvoja tärkeämpiä ovat yksittäisen ihmisen hyvinvoinnin takaavat tekijät.

Yleisölle puhumisen opeissa nostetaan vaikuttamisen taidoissa esille yksilön arvojen kunnioittaminen ja hänen tarpeisiinsa vetoaminen. (Ks. esim. Gronbeck & al. 1997.) Yksilön tarpeita kuvaa universaalisti Maslowin (1987) tarvehierarkia. Nuo ihmisen tarpeet ovat

- 1) fysiologiset tarpeet (nälkä, jano, uni, jne.),
- 2) turvallisuuden tarve (turvallisuuden tunne, vapaus pelosta ja kaaoksesta, ym.),
- 3) yhteenkuuluvuuden tunne ja rakkauden kokeminen (puolisoiden välinen rakkaus, perhe, jne.)
- 4) itsetunto (saavutukset, itseluottamus, ympäristöltä saatu arvostus, ym.) ja
- 5) itsensä toteuttaminen (toteuttaa oma potentiaali, toteuttaa esteettistä sensitiivisyyttä).

Vaikka hierarkia koskee periaatteessa kaikkia ihmislajin edustajia, on jälleen todettava, että kulttuurit voivat vaikuttaa huomattavasti eri arvojen ja tarpeiden painottamiseen. Näillä tarpeilla on kuitenkin viestinnässä paljon merkitystä. Jos ihmisen tarvehierarkian alkupään tarpeita ei ole toteutettu, vaikuttavat ne huomattavasti ihmisen muuhun

ajatteluun ja toimintaan aiheuttaen esimerkiksi arvoriitioita. Moni on joskus pohtinut seuraavaa kysymystä "Voisitko tappaa henkilön, joka uhkaa sinun lähimmäistesi henkeä?"

Arvoriitit syntyvät, kun yksilöllä tai yhteisöllä on erilaiset käsitykset arvoista tai keinoista, joilla arvoa tavoitellaan ja toteutetaan. Korkeimmat arvot voivat olla toisilla korkeammalla kuin toisilla ja myös ihmisten käyttäytyminen antaa arvojen sisällöille erilaisia merkityksiä. (Rokeach 1979; Häyry & Häyry 1995.) Kulttuurinen näkökulma on yksi huomattava arvoriitiojen aiheuttaja. Seuraavassa kohdassa käsitellään arvoja kulttuurien näkökulmasta.

3.2 Kulttuuriset arvodimensiot

Kulttuurille ei ole yhtä yksimielistä määritelmää. Kulttuuri on systeemi, joka muodostuu yhteisistä uskomuksista, arvoista, tavoista, käyttäytymisestä ja ulkoisista tekijöistä, jotka ovat olennainen osa yksilöiden ilmaisua. Systeemin osat muodostavat merkkijärjestelmän, jonka ymmärtäminen siirtyy sukupolvelta toiselle. (Ks. esim. Gudykunst & Ting-Toomey 1988; Ting-Toomey & Chung 1996; Hofstede 1997.) Kulttuuri -käsitteen voi jakaa kahteen osaan. Hofstede (1997, 5) määrittelee ensimmäisen osan tarkoittavan koulutusta, taidetta, kirjallisuutta ynnä muita vastaavia ihmisen luomia ulkoisesti havaittavia ihmisen saavutuksia. Toinen osa määritelmästä tarkoittaa kunkin ihmisen ominaista tapaa ajatella, tuntea ja toimia. Myös Shore (1996, 304) kuvailee kulttuuria sekä mielen ulottuvuutena että osana sosiaalista todellisuutta. Eli samantyyppisestä kahtiajaosta on kysymys.

Puheviestintää käsittelevissä tutkimuksissa on pyritty jaottelemaan viestintään liittyviä odotuksia suhteessa tiettytyypisiin kansallisiin kulttuureihin. On kyseenalaista miten hyvin nämä tutkimustulokset ovat yleistettävissä. Kansallisissa kulttuureissa ilmenee niin paljon vaihtelevuutta, ettei voi varmasti sanoa tiettyyn viestinnän kontekstiin liittyvän odotusarvon pätevän kaikissa samantyyppisissä kulttuureissa, joissa on tiettyihin viestintätilanteisiin liittyviä yhteisiä piirteitä. (Gudykunst 1993; Pörhölä & al. 1997; Ting-Toomey 1999.) Suomalaiseen viestintäkulttuuriin sijoittuvassa julkisessa puhumisessa

tilanne on juuri tällainen. Toisessa kulttuureissa tuotettuja ohjeita on hankala määritellä päteväksi suomalaisessa kontekstissa.

3.2.1 Individualismi ja kollektivismi

Kulttuurisia arvoja määritellään esimerkiksi individualismi - kollektivismi -dimension avulla. (Individualismi - kollektivismi -dimensioista tarkemmin esim. Hofstede 1980; Hofstede 1997; Triandis 1995.) Tämä jako lienee eniten käytetty. Se kuvailee koko kulttuuria melko laaja-alaisesti ulottuen kaiken inhimillisen toiminnan alueille.

Individualismissa korostuu yksilön merkitys yhteiskunnassa, yksilön arvot, oikeudet ja saavutukset. Kollektivismissa vastaavasti painottuu yhteisön merkitys, yhteiset saavutukset, yhteisvastuu oman ryhmän kanssa ja yksilön velvollisuudet yhteisössä. (Triandis 1995; Hofstede 1997.)

Individualismi - kollektivismi -jako on melko karkea. Sen avulla pystytään kuvailemaan pääpiirteittäin kansallisia kulttuureja tiettyjen attribuuttien kautta. Kuvaukset toimivat lähinnä verratessa kulttuuria kokonaisuutena johonkin toiseen kulttuuriin. Puhekielessä länsimaita pidetään individualistisina kulttuureina. Kollektivistisina kulttuureina pidetään esimerkiksi useita Aasian ja kolmannen maailman maita. Tällainen jako on kuitenkin osittain harhaanjohtava. Kaikki kulttuurit sisältävät sekä individualistisia että kollektivistisiä piirteitä. Varsinkaan yksilön käyttäytymistä ei juurikaan kannattaisi selittää näiden dimensioiden avulla. Tutkijat korostavat erityisesti, ettei näitä dimensioita tule tarkastella vastakohtina. Ne ovat kuvaavia tekijöitä, jotka ovat enemmänkin taipumuksia johonkin suuntaan. Kulttuuristen dimensioiden perusteella ei voi selittää myöskään yksilön toiminnan kausaalisuhteita. (Ks. esim. Gudygust & Ting-Toomey 1988; Triandis 1995; Hofstede 1997.)

Kulttuurin viestintäarvojen kuvaamisessa käytetään individualismi - kollektivismi - dimension lisäksi dimensioita epävarmuuden välttely (uncertainty avoidance), valtaetäisyys (power distance tai high power - low power) ja maskuliinisuus -

feminiinisyyttä. Individualismi - kollektivismi -dimensio on laajin kulttuuria kuvaava nimittäjä. Näiden arvomaailmaa koskevien dimensioiden avulla kuvataan yksilön suhdetta muihin yhteisön jäseniin sekä yksilön asemaa yhteisössä. (Triandis 1995; Hofstede 1997.) Taulukko 1 (Pörhölä 2000a, 24-25) kuvaa puhujan viestintäkäyttäytymiseen liittyviä odotuksia esiintymistilanteessa. Taulukon avulla voi kuvailla hyvin myös yleisiä viestintäkäyttäytymisen liittyviä eroja kulttuurien välillä.

Taulukossa 1 on havainnollistettu pääpiirteittäin individualismin ja kollektivismen erot puhujan viestintäkäyttäytymiseen kohdistuvista odotuksista esiintymistilanteessa. Taulukossa esiintyvien piirteiden perusteella ei voi kuitenkaan päätellä yksilön suhtautumista johonkin tiettyyn asiaan. Odotuksiin vaikuttavat luonnollisesti myös ihmisten henkilökohtaiset mieltymyksen ja mielipiteet käsiteltävästä asiasta.

Taulukko 1. Individualismin ja kollektivismen erot puhujan viestintäkäyttäytymiseen kohdistuvista odotuksista esiintymistilanteessa

Individualistinen kulttuuri (low-context communication)	Kollektivistinen kulttuuri (high-context communication)
suoruus, eksplisiittisyys	epäsuoruus, implisiittisyys
viestien selkeys	viestien epätaśmällisyys, monitulkintaisuus
verbaalinen aloitteellisuus	verbaalisen aloitteellisuuden puute
huomion keskipisteeksi hakeutuminen	syrjäänvetäytyminen
itsekeskeisyys	pyrkimys ryhmäharmoniaan
assertiivisuus	intuitiivisuus, empatian ja yhdenmukaisten pyrkimysten osoittaminen
kategoristen sanojen (ehdottomasti, varmasti) käyttö	vähättelyä ja epävarmuutta osoittavien sanojen (ehkä, luultavasti, jossain määrin) käyttö

paljon puhetta	vähän puhetta, hiljaisuus merkityksellistä (erimielisyyttä, nolostumista, torjuntaa)
puhetta omista kokemuksista, ajatuksista ja tunteista	omat kokemukset, ajatukset ja tunteet salataan
itsestä kertovaa puhetta	lähiryhmästä kertovaa puhetta
dramaattisuus, värikkyys itseilmaisussa	varauksellisuus itseilmaisussa
totuudenmukaisuus, rehellisyys	varominen loukkaamasta
omien kasvojen säilyttäminen	toisten kasvojen säilyttäminen
itsenäisyyden korostaminen (negative face)	yhteenkuuluvuuden korostaminen (positive face)
viestintä epämuodollista	viestintä muodollista
samanarvoisuuden korostaminen	roolien ja statuserojen esiintuominen
tavoitteet ilmaistaan selvästi	tarvitaan herkkyyttä tulkita puheen taustalla olevia merkityksiä
odotetaan suoraa verbaalista palautetta	palaute tulkitaan kuulijoiden epäsuorista viesteistä ja nonverbaalisesta ilmaisusta

(Pörhölä 2000a, 24-25.)

Individualismi - kollektivismi -jako on kritisoitava myös siitä, että vaikka jaossa itsessään on sisäänrakennettuna toteamus, ettei kansallisten ja maantieteellisten rajojen mukaan voida kovin yksityiskohtaisesti kulttuuria määritellä, ei mitään vaihtoehtoisikaan jakoja kulttuurirajoiksi ole löydetty. Vuoden 2002 jalkapallon maailmanmestaruuskisojen aikaan kulttuurierot olivat paljon mielessäni. Kymmenet kansallisuudet juhlivat yhteisen kisahengen nimissä. Vaikka epäilemättä kansalliset kulttuurit ovat esillä erityispiirteineen, mietin, mahtaisikohan löytyä arvodimensioita, jotka määrittäisivät vaikkapa yhteisen harrastuksen kautta?

Alakulttuureja tutkitaankin, mutta ilmeisesti ei laajasti yli kansallisuusrajojen. Miten esimerkiksi kansallinen kulttuuri muuttaa alakulttuuria? Monista alakulttuureista on

kuitenkin tullut nopean tiedonvälityksen ja markkinointikoneistojen avulla maailmankulttuureja. Esimerkiksi Amerikan mustan väestön luoma hip hop -kulttuuri on markkinoitu ja omaksuttu osaksi nuorisokulttuuria ympäri maailmaa. Alakulttuurien edustajien arvomaailma saattaa olla kansallisen kulttuurin taustasta huolimatta hyvin samanlainen.

3.2.2 Kontekstisidonnaisuus

Individualismi - kollektivismi -dimensio käsittelee laajoja eroja kulttuurien välillä, kun taas high-context ja low-context -käsitteet keskittyvät kulttuurisiin eroihin viestintäprosessissa. (Gudygusnt & Ting-Toomey 1988, 43.) Hall (1976. Pörhölän 2000a, 22 mukaan) selvittää lanseeraamiensa termien kuvaavan sitä, suositaanko kulttuurissa suoraa vai epäsuoraa viestintää. High-context -painotteisessa kulttuurissa tilanne- ja kontekstitekijöillä on suuri merkitys viestinnälle, eli viestintä on erittäin kontekstisidonnaista. Tai toisin sanoen viestintäprosessin kontekstisidonnaisuus on suuri (high). Kontekstiin liittyvillä muuttujilla on yksilön viestinnän kannalta pienempi merkitys low-context -kulttuureissa, eli viestinnän kontekstisidonnaisuus on pieni (low). Käsitteiden avulla kuvataan siis jälleen jatkumoa, jonka avulla kulttuureja voidaan vertailla. Ei ole olemassa viestintää, joka ei olisi lainkaan kontekstisidonnaista.

Individualismi - kollektivismi on puhekielessä melkein synonyymi high-context - low-context -määrtelmälle. Kun kuvataan viestinnän piirteitä (Ks. taulukko 1), individualistista kulttuuria kuvaavat piirteet ovatkin täysin samoja kuin low-context -kulttuurin piirteet. Samoin kollektivismiin ja high-context -kulttuurin piirteet vastaavat toisiaan.

3.3 Suomalainen viestintäkulttuuri, suomalaiset arvot

Tekisi mieli väittää, että Sallinen-Kuparisen (1986) kuvaama suomalainen viestijäkuva ei ole enää täysin ajankohtainen. Haluaisin uskoa, että kulttuurimme on muuttunut vuodesta 1986 paljon, mutta todellisuudessa stereotyyppinen suomalainen on muuttunut varmaan hyvin vähän. Vaikkei hiljaisuutta ja tiettyjä juroutta tai viestintätilanteiden välttelyä tietenkään negatiivisenaakaan voi aina pitää, on kai suomalaisten sosiaalisissa - ja viestintätaidoissa silti edelleen paljon kehitettävää. Kansainvälisestä näkökulmasta niissä on vielä varmasti paljon toivottavaa, mutta milläpä kulttuurilla ei olisi? Ehkäpä ainakin suomalaisten asenteeseen on tullut muutoksia. Esimerkiksi Valkosen (1997, 92) mukaan lukiolaisnuoret arvioivat omia viestintätaitojaan melko hyviksi. Tämä lienee kehityksen kannalta parempi suunta kuin se, että vähäteltäisiin omia taitoja. Tuskin terve itseluottamus tai positiivisuus heikentää viestintätaitoja entistään.

Kansallisen kulttuurin käyttäminen kulttuurin nimittäjänä on hyvin summittaista. Alakulttuurin nimeäminen olisi mahdollisesti parempi. Yhteisöt, kuten perhe, työ tai harrastuksen parissa hankittu ystäväpiiri onkin usein arvojen määrittäjänä paljon merkittävämpi tekijä. (Triandis 1995, 3; Pörhölä 2000a.) Useiden erilaisten urheilulajien harrastajajoukot edustavat arvoja, jotka eivät ole lähtöisin harrastajien omasta kansallisesta kulttuurista. Itämaiset itsepuolustuslajit edustavat omaa filosofiaansa, jonka monet harrastajat omaksuvat. Extreme -lajien harrastajat omaksuvat osittain rennon tai piittaamattoman asenteen auktoriteetteihin ja yhteiskunnan sääntöihin. Kärjistetysti voisi sanoa, ettei skeittaajan kuulu olla kiinnostunut jäykkäniskaisten yhteiskunnan pyörittäjien arkisista asioista. Alakulttuurien arvot siirtyvät kuitenkin populaarikulttuuriin, kun riittävän suuri joukko ihmisiä omaksuu uuden kulttuurin omakseen. Tämä tapahtuu viimeistään siinä vaiheessa, kun jokainen ruokamarketti myy vaikkapa hip hoppersien vaatteita, musiikkia ynnä muita tuotteita varustettuina hip hop -kulttuuriin viittaavilla symboleilla.

Voidaanko sitten ylipäätään määritellä mitä ovat suomalaiset arvot? On helppo kuvitella ristiriita ainakin suomalaisen eläkeläisväestön ja teini-ikäisten arvojen välillä. Vai toimiikohan ajatteluni niin, että ensimmäisenä tulee mieleen sukupolvien välinen ero, joka tuntuu olevan mediassa kaikkein eniten näkyvillä? Onko kodin, uskonnon ja isänmaan tilalle sittenkään tullut sen kummempaa arvomaailmaa? Mediassa mainitaan usein

suomalaiset arvot, länsieurooppalaiset arvot tai yhteiskunnan arvot. Ne ovat melko häilyvä joukko periaatteita, joita harvoin määritellään kovin tarkasti.

Skandinavia on Triandisin (1995, 98) mukaan individualistinen alue, jolla on horisontaaleja kollektivistisia elementtejä. Horisontaalit tai vertikaalit elementit helpottavat hieman kuvailemaan kulttuureja, joita individualismi - kollektivismi -jatkumo kuvaa ristiriitaisesti. Näitä elementtejä voi demonstroida valintajoukkojen avulla. Voidaan esimerkiksi kysyä mikä seuraavista sinulle työskentelyssä tärkeintä?

1. tavoite (vertikaali individualismi)
2. yhteistyö (horisontaali kollektivismi)
3. vastuu (vertikaali kollektivismi)
4. yksilöllisyys (horisontaali individualismi)

(Triandis 1995, 43-52.)

Horisontaalien ja vertikaalien elementtien ydin on arvostuksissa, joita liitetään tavoitteisiin ja tavoitteellisuuteen (Nelson & Shavitt 2002, 439-441). Oletetaan siis, että individualistisissa kulttuureissa työtehtävän motivoivana tekijänä tavoite on tärkeämpi kuin vastuu. Edellisen lisäksi oletetaan, että skandinaavisissa kulttuureissa yhteistyö tehtävän suorittamisessa on tärkeämpää kuin yksilöllisyys.

Suomen katsotaan sijoittuvan selvästi individualististen kulttuurien joukkoon, kun verrataan useita eri kansallisia kulttuureja toisiinsa (ks. Hofstede, 1997). Suomi ei kuitenkaan sijoitu individualismi - kollektivismi -jatkumon ääripäätä. Hofsteden määritelmä sijoittaa Suomen individualististen kulttuurien joukkoon esimerkiksi vähäisten valtaerojen ja feminiinisyyden perusteella. Pörhölä (2000a, 30-31) erottelee suomalaisen viestintäkulttuurin erityispiirteistä, jotka kuvaavat kollektivistista viestintäkulttuuria. Näitä piirteitä ovat esimerkiksi hiljaisuuden arvostus (suomalaiset mieluummin kuuntelevat kuin käyttävät puheenvuoroja eikä vaikenemiseen liitetä kielteisiä henkilöarvioita) ja se, että selkeästi vaikuttamaan pyrkivä viestintä saatetaan

nähdä kielteisenä. Etenkin edellinen huomio on tärkeä, koska tässä tutkimuksessa käytetyt neljä puhetta ovat kaikki vaikuttamaan pyrkiviä puheita.

Vaikkei Suomea voidakaan sijoittaa tarkkaan individualismi - kollektivismi -jatkumolle, olisi hyödyllistä tunnistaa suomalaiselle viestintäkulttuurille ominaisia arvoja ja käsityksiä. Ne ovat olennaisia tekijöitä, kun määrittelemme ihanteellista vuorovaikutusta missä tahansa viestintäsuhteessa. (Pörhölä 2000a, 30-31.) Pörhölä (2000b, 88-89) toteaa, etteivät suomalaisen puhekulttuurin piirteitä ole kovin laaja-alaisesti tutkittu. Siksi on mahdotonta piirtää kattavaa kuvaa suomalaisesta puhekulttuurista.

4 Yleisö puheen arvioijana

4.1 Yleisöpuheen kuunteleminen

Yleisö on puheen kuulijakunta. Puheviestinnän oppikirjallisuus tarjoaa kuulijalle melkein saman ohjeiston kuin puhujalle. Kaikki työkalut tarjotaan valmiina. Jos puhuja on tehnyt työnsä kunnolla, pitäisi kuulijan tunnistaa samat tekijät ja tehdä työnsä kuulijana kunnolla. Puheviestinnän englanninkielisessä kirjallisuudessa puheen arviointia käsitellään termeillä "speech evaluation" ja "critical listening skills".

Yleisöpuhe vastaanotetaan kuuntelemalla ja katsomalla. Pelkästään kuuntelemalla siinä tapauksessa, että puhe tulee esimerkiksi radiosta tai puhujaa ei muutoin nähdä. Puheen voi myös lukea. Yleisöpuheen luonteeseen liittyy kuitenkin olennaisesti puheen esittäminen, julkiseksi tuominen. Koska tarkastelen yleisöpuheen sisältöä, voisi sanoa, että tarkastelen sitä mitä esitetystä puheesta luetaan.

Kuulijoille annetuista ohjeista suurin osa koskee puheen sisältöä. Ainoastaan puhujan persoonan miellyttävyyteen ja ulkoisiin ominaisuuksiin liittyvät ohjeet eivät suoranaisesti liity ohjeisiin, joita puhujalle annetaan puheen sisällöstä.

Yhtä lailla kuin taitavalla puhujalla on vastuu tietyistä kriteereistä puheen hyvästä laadusta, on myös kuulijalla vastuu ottaa puhe vastaan taitavasti. Viestin vastaanottajalle on tärkeää puheen kriittinen kuunteleminen. Kriittisyys kohdistuu juuri niitä samoja vaatimuksia kohtaan, joita puhujalle on annettu puheen sisällöstä. Kuulijan on oltava vilpitön ja rehellinen. (Ks. Peel 1990; Tedford 1991; Berko & al 1992; Bebee & Bebee 1997; Verderber 2000; German, Gronbeck, Ehninger & Monroe 2000.)

Kuuntelemista varten pitäisi myös olla rakenne. Kuulijan tulisi pyrkiä erottamaan puheen alku, lopetus, ja käytetyt argumentit. Puhujan on ikään kuin kysyttävä hiljaisesti jatkuvasti kysymyksiä, joihin puheen tulisi vastata. Mitkä ovat puhujan motiivit? Millä keinoilla hän tuo pääideansa esille? Mitkä ovat kuulijan omat ennakkotiedot ja asenteet puheen aiheeseen liittyen? Kuinka kuulija on otettu huomioon miten puhe on kohdistettu

yksilölle? (Ks. Peel 1990; Tedford 1991; Berko & al 1992; Bebee & Bebee 1997; Verderber 2000; German & al. 2001.) Vaikuttaisi siltä, että kuulijoille annetut ohjeet ovat kuin vastapala, joka sopii miltei täydellisesti puhujalle annettuihin ohjeisiin. Systemi toimii, jos oletetaan, että puhuja on tehnyt yleisöanalyysin. Tällä toiminnalla minimoidaan niitä yllättäviä tekijöitä, jotka saattavat vaikeuttaa puheen toimimista. Väitän kuitenkin, että valtaosa puheista kirjoitetaan melko suurpiirteisen yleisöanalyysin perusteella. Mahdollisesti tiedetään tila ja paikalle saapuvien määrä suurin piirtein. Mitä suuremmaksi kuulijajoukko kasvaa, sitä todennäköisemmin yleisön joukossa on kuulijoita erilaisine mieltymyksineen ja taustoineen. Hieman marxilaisesta näkökulmasta mietityttää ketä yhtenevät ohjeet palvelevat? Ensi kädessä ilmeisesti puhujan tavoitteita.

On liene siis melko todennäköistä, että kuulijajoukolla eli yleisöllä on hyvin erilaiset sisäiset rakenteet kuuntelemiselle. Varsinkin Suomessa, jossa puhuminen ei ole erityisen tärkeä osa koulun oppimistavoitteita, kehittyi ihmisille mahdollisesti hyvinkin erilaisia kuuntelumalleja oppikirjaneuvoihin verrattuna. Suomessa on opetuksessa tyypillisesti orientoiduttu puheen pitämiseen esiintymisen ja puhetaiteen näkökulmasta ja tämä saattaa näkyä edelleenkin puheiden pitämisessä (Pörhölä 2000b). Tästä näkökulmasta kertovat osaltaan myös puheviestinnän suomenkieliset oppikirjat, jotka mainitsin aiemmin.

Kuuntelu on taito, joka on toisille luontevampaa, toisille taas keskittymistä ja harjoittelua vaativaa toimintaa. Vaivalloinen kuuntelu hankaloittaa viestin vastaanottamista, jos esimerkiksi informaatiota tulee liikaa. Myös ulkoinen häly, ennakko-oletukset ja väärät tiedot vaikeuttavat kuuntelua. (Esim. Bebee & Bebee 1997, 55.)

Kuulijalle on varmasti vaikea kiinnittää huomiota kaikkiin mahdollisiin vaadittuihin asioihin. Lisäksi ohjeissa on ristiriitaisuuksia. Toisaalta pitäisi antaa puheen keskustella omien mielipiteiden tai tunteiden kanssa ja kuulijaa neuvotaan jopa olemaan itsekäs tässä mielessä (Beebe & Beebe 1997, 55-64). Toisen neuvon mukaan puhujaa pitäisi pystyä kuuntelemaan siten, että jättäisi huomioimatta omia mielipiteitä ja tunteita asiasta (Verderber 2000, 38). Näiden kahden asian välillä tasapainotteleminen on aina melkein pä minkä tahansa vuorovaikutustilanteen ytimessä. Pitäisi pystyä puhumaan asiasta eikä ihmisistä. Pitäisi pysytellä asiassa ja pystyä jättämään tunteet ulkopuolelle. Tunteitten

huomiotta jättäminen ei tosin ole kovin inhimillistä. Miten käsitellä asia, jos tunteet ovat itse asia? Tässä tutkimuksessa kuulijoita on pyydetty arvioimaan puheen sisältöä, joka varmasti nostattaa tunteitakin pintaan, muttei puhujaa tai esitystaitoja.

Tutkimuksen aineistoa kerättäessä kaikille tutkimukseen osallistuneille vastaajille eli yleisölle annettiin samanlainen ohjeistus puheen kuuntelemista ja arviointia varten. Esittelen ohjeet tiivistä kuvaten tutkimustilannetta tuonnempana.

Kuulijoille annetut ohjeet ovat selkeästi annettuja arviointikriteerejä. Ohjeet on periaatteessa ilmaistu melko väljästi mutta arvot ovat väistämättä niissä lähtökohtana. Kuitenkaan kaikki ohjeet eivät ole suoranaisia arvoja. En lähtisi väittämään, että puheen selkeä rakenne on arvo sinänsä. Sen sijaan se kertoo välinearvon ominaisuudessaan jostain laajemmasta arvosta taustalla. Taustalla oleva arvo voi olla totuus, jos oletetaan, että selkeä rakenne on looginen ja helpottaa sanoman ymmärrettävyyttä sekä vähentää virhetulkinnan mahdollisuutta. Tällöin kuulija ja puhuja ymmärtävät todennäköisesti viestin mahdollisimman samalla tavalla ja esimerkiksi vilpin tai manipulaation on mahdollisuus on vähäisempi.

4.2 Odotukset ja ennakoasenteet

Yleisöllä on odotuksia puhetilaisuudessa. Odotukset liittyvät sekä puheen aiheeseen että kontekstiin ja tilanteeseen. Vaikkei yleisö tietäisi kaikkia tilanteeseen vaikuttavia tekijöitä varmasti, tehdään oletuksia tietyistä rituaalinomaisista toiminnoista (esim. puhuja seisoo edessä ja kuulijat istuvat ryhmänä). Aika ja paikka ovat määriteltyjä (yleisö on ainakin saapunut paikalle oikeaan aikaan ja ehkä olettaa lähtevänsä myös määrätyssä ajassa). Puheella on jokin tietty tarkoitus, kuten tiedottaminen, vaikuttaminen tai viihdyttäminen. Puhetilanteeseen liittyy myös erilaisia normien mukaisia käyttäytymismalleja, kuten kaikkiin viestinnän tilanteisiin. (Gronbeck & al. 1997, 104-113.)

Suomalaisessa kulttuurissa puhujalta tai puheelta voi odottaa sopusoinnun säilyttämistä, vaatimattomuutta omien asioidensa ilmaisussa, puhujan taustaryhmien huomioimista ja

varovaisuutta vaikuttamaan pyrkivissä viesteissä. (Pörhölä 2000a, 31.) Sopusoinnun säilyttämistä varten olisi tiedettävä yleisön ennakkoasenne puhuttavasta asiasta tai sitten puhua niin epämääräisesti, ettei varmasti loukkaa yhtään kuulijaa.

Laajasti yleistäen voisi sanoa, että kaikki vaikuttaa kaikkeen. Ainakin sellainen kuva syntyy seuraavista tekijöistä, jotka vaikuttavat kuulijan kykyyn ja tapaan vastaanottaa viesti. Kuulijan reaktioihin vaikuttavat hänen koko taustansa, kokemukset, roolit, psyykinen ja fyysinen olotila, usko ja uskomukset, halu kuunnella, arvot ja asenteet - eli käytännössä koko maailmankatsomus. (Berko & al. 1993, 111-112.) Tämän perusteella voisi väittää, että viestiä ei voi koskaan ottaa vastaan sellaisenaan, eikä kuulija ole koskaan täysin naiivi vastaanottaja. Kukaan ulkopuolinen vastaanottaja ei voi olla täysin puolueeton arvioija. Toisaalta juuri sen takia ulkoisia arviointikriteerejä tarvitaan.

Yleisössä olevien yksilöiden ennakkoasenne vaikuttaa siihen, miten he arvioivat puhetta ja miten puheen sanoma menee perille. Vaikka kuulijaa opetetaan arvioimaan puhetta omasta mielipiteestään riippumatta, todetaan, että ennakkoasenne vaikuttaa väistämättä arvioon. Ennakkoasenne voi liittyä sekä puheessa käsiteltäviin asioihin että puhujan persoonaan. Ennakkoasenne esimerkiksi persoonaa kohtaan vaikuttaa siis myös puheen sisällön arviointiin. (Ks. esim. Tedford 1991, Lucas 1992.) Esimerkiksi mitä lähempänä puheen edustama kanta asiasta on kuulijan omaa mielipidettä, sitä todennäköisemmin kuulija suhtautuu puhujaan ja sisältöön positiivisesti. Tämä helpottaa myös tietyissä tapauksissa puhujaa pääsemään tavoitteisiinsa - esimerkiksi vaikuttamaan pyrkivässä puheessa. Jos taas kuulijan asenne on alusta asti puhujaa ja puhetta vastaan, on häneen hankalampi vaikuttaa puheen keinoilla. Jos kuulijalla on voimakas ennakkoasenne puheenaiheeseen liittyen, on säily se todennäköisemmin ennakkoasenteen mukaisena puheen jälkeenkin.

4.3 Puheen arviointi

Arviointi (tai evaluointi) on jonkin asteikon tai kriteeristön avulla pääteltävää laadun tai määrän erittelyä. Se voi olla systemaattista tai epäsystemaattista tietyn kohteen

havainnointia sekä itse arvioinnin ja sen pysyvyyden arviointia. (Koppinen, Korpinen & Pollari 1994, 8.) Kriteeri taas on perusta tai periaate, jota arvioinnissa sovelletaan. Kriittisyys on osa ajattelukykyä. Se ei ole kielteistä toimintaa, vaikka puhekielessä se niin joskus ymmärretäänkin. Kriittisen perustan tai periaatteen tulisi olla tasapuolinen ja kohtuullinen ja sen avulla täytyisi pystyä käsittelemään asioita niiden omilla ehdoilla eri näkökulmat huomioon ottaen. (Kaakkuri-Knuuttila 1999, 16.)

Saattaa olla yllättävän hankala tehtävä arvioida ja kuunnella puhetta samanaikaisesti. Kriittinen kuuntelemisen taito, jota medianlukutaidoissakin korostetaan, vaatii aktiivista toimintaa ja hyvää yleistietoa. Verderber (2000, 43) toteaaakin, että jokainen puhe on kuulijalle myös oppimismahdollisuus, eikä puhetta arvioidessa pitäisi punnita virheitä ja onnistumisia, vaan käytettyjä metodeja sekä esiteltyjä asioita. Nykypäivänä kannustetaan yleiseen tieto- ja mediakriittisyyteen. Ongelmana tuntuukin olevan se, ettei aina oikein löydy yhteistä linjaa, jonka mukaan kritiikkiä esitettäisiin. Mikä arvo on satunnaisella "musta tuntuu" -arvioinnilla? Tällaiseen arviointiin on mahdollisuus esimerkiksi lehtien yleisöosastopalstoilla ja internetissä. Televisiossa ja sanomalehdissä lyhyet yleisön kommentit ovat saaneet paljon lisää näkyvyyttä viime vuosina. Esimerkiksi keskusteluohjelmassa voi ruudulla näkyä yleisön lähettämiä tekstiviestejä ja sanomalehdissä julkaistaan lyhyitä toimituksen puhelinvastaajaan jätettyjä kommentteja.

Vaikka teemme haluamattakin jonkinlaisia arvioita vastaanottamistamme viesteistä, on arvioinnin kohdistaminen tiettyihin tarkoituksenmukaisiin kohteisiin melko vaikeaa. Tehtävää pitäisi helpottaa se, että arvioinnin kohteet ovat ennakkoon selvillä. Tässä tutkimuksessa arvioiden tuli kohdistua sisältöön, mutta sekin jakaantuu useisiin palasiin, joista osasta on vielä hankala määritellä kuuluvatko ne ulkoiseen muotoon (toisin sanoen esitykseen) vai sisäiseen muotoon eli sisältöön. Muodon ja sisällön erottamista voisi pohtia loputtomiin pääsemättä tyydyttävään lopputulokseen. Tässä tutkimuksessa muotoa tarkastellaan sisällön ominaisuutena.

Palautteen antamiseen ja arviointiin on kiinnitetty paljon huomiota viime vuosina. Yhteiskunnan eri sektoreista etenkin koulumaailman ja työelämän arvoista sekä erilaisista arviointitilanteista ollaan oltu kiinnostuneita viime vuosina. Myös viestinnän arviointia on

alettu pitämään erittäin tärkeänä. Syitä tähän ovat esimerkiksi puheviestinnän yleistyminen oppiaineena, viestintätaitojen korostuminen useilla työelämän aloilla, mediakasvatus ja mediakriittisyys. (Esim. Härkönen 1994; Valkonen 1997; Lappalainen 2000; Valkonen 2000; Holopainen & al. 2001.)

Yhdysvalloissa yleisölle puhuminen on ollut kauan vakituinen oppiaine. Sen opetus ja arviointi käsittelee normaalisti tietoja ja taitoja yleisölle puhumisesta. Arvioinnin ja puheen vastaanottamisen pitäisi periaatteessa tapahtua niillä ehdoilla, että kuulijalla on samat tiedot yleisölle puhumisesta kuin puhujalla. Arviointi perustuu yleensä normeihin viittaaviin mittauksiin (mitä vakiintuneitten sääntöjen mukana pidetään hyvänä, taitavana, hyväksyttävänä tms.) tai tiettyihin kriteereihin (esim. ilmaisun selkeys, esiintyjän luontevuus tai valitut argumentit) viittaaviin mittauksiin. (Rubin 1990, 379-380.)

Kaiken arvioinnin ja palautteen perusta pitäisi olla siinä, että palaute ja kritiikki kohdistuu ennalta sovittuihin asioihin. Tämä onkin todettu kiistatta jo 70 vuoden ajan puheviestinnän tutkimuksessa. (Rubin, 1990, 382.) Periaate on tarpeellinen ja hyvä, mutta arkipäivän elämässä ei lähtökohta voi pitää aina paikkaansa. Toivon mukaan luokkahuoneympäristössä tai koulutustilaisuudessa kuitenkin kriteerit ovat ennalta selvillä. Vaikka asian voisi kuvitella olevan järkeenkäypä kaikille ihmisille, jää päävastuu palautteen antamisesta ja kriteerien rajaamisesta kouluttajille ja esimerkiksi puheviestinnän asiantuntijoille.

Viestinnän havainnoinnissa on usein tutkittu vaikutelmia, joita puhujasta syntyy. Vaikutelmien kuvailuun ei tarvita erityistä runkoa, joiden pohjalta palaute vaikutelmista annettaisiin. Vaikutelma voi perustua hyvinkin lyhyeen hetkeen tai hetkittäiseen tunteeseen. Nämä toisista ihmisistä syntyvät vaikutelmat eivät kuitenkaan ole välttämättä arviointeja, vaan summittaisia havaintoja. (Bargh 1988, O'Keefe & Shepherd 1989. Valon 1994, 41 mukaan.) On vaikeaa määritellä millä perusteella jokin summittaisista havainnoista vaikuttaa vaikutelman syntymiseen. Vaikutelma voi syntyä hyvinkin ohimenevän tunteen perusteella tai liittyä tilannetekijöihin, joita esimerkiksi puhuja itse ei voi kontrolloida. Havainnointiin ei välttämättä liity arviointia lainkaan, mutta arvioinnin taas tulee perustua tehtyihin havaintoihin.

Valo (1994, 53) on koonnut yhteen aiempien tutkimusten pohjalta eri tekijöitä, joista puhujan luotettavuusvaikutelma syntyy. Niitä ovat puhujan vilpittömyys, pätevyys, sosiaalinen attraktiivisuus, aktiivisuus, varmuus sekä samankaltaisuus arvioijaan nähden. Nämä luotettavuustekijät voivat vaikuttaa kokonaisarvioon puheesta, koska luotettavuuskuvan murtuessa kyseenalaistetaan helposti kaikki muukin puheessa ja puhujassa. Arviointia ohjaa kuulijan arvioijan uskomus siitä, mikä on ihanneviestijä (Valkonen 1997, 62).

Puheen arvioinnin lähtökohtana voivat olla sovittujen hyvinkin yksityiskohtaiset kriteerit (normeihin perustuva arviointi) tai holistinen yleisvaikutelma. Yleisvaikutelman kuvailu on tyypillisempää palautteenantamisessa. (Valkonen 1997, 67.) Tässä tutkimuksessa on käytetty holistista arviointimenetelmää. Arvioijille annettiin ainoastaan arviointikohde, muttei kriteerejä.

Arvioijina käytetty yleisö on tavallaan ulkopuolinen arvioijajoukko puheille, vaikka he edustavat myös tutkittavaa suomalaista kulttuuria ja arviointia. Valkosen (1997, 102-106) tutkimuksessa ulkopuoliset arvioijat arvioivat esiintymistaitoja hieman ankarammin ja käyttäen arviointiskaalaa laajemmin kuin esiintyjät (oppilaat) ja asiantuntijat (opettajat). Ulkopuolisella arvioijalla tuskin on tässä tutkimuksessa tarvetta kannustaa puhujaa tai vähätellä negatiivisia tai erikoisia arvioitaan, jos hän ei henkilökohtaisesti niitä joudu paljastamaan. Yleisöllä ei sinänsä ole "panosta" tai velvoitetta arvioinnissa.

Arviointivääritykset ovat hyvin tavallisia arviointitilanteissa. Esimerkiksi jos suoritusta mitataan oletettujen normien perusteella, verrataan kohdetta usein muihin vastaavan suorituksen tekijöihin. Tällöin arvio ei kohdistu itse asiaan vaan havainnoi lähinnä arvioijan suhdetta eri kohteisiin. (Huhta & Suontausta 1993, 144-145.) Muita arviointivirheitä voivat olla lempeysvirhe, jolloin kohde arvioidaan liian myönteisesti tai kielteisesti. Arviot voivat kasautua, jos mitta-asteikon ääripäiden käyttöä vältellään. Joskus jokin yksityiskohta voi vaikuttaa kokonaisarviointiin liikaa. Tätä kutsutaan haloefektiksi. Loogisuusvirheessä päättelyketju liittyy esimerkiksi ennakoasenteisiin eikä arviointikohteeseen. Vastakohtavirheessä suoritusta verrataan itsen tai johonkin toiseen

suoritukseen. Läheisyysvirhe syntyy, kun edellä tai lähiaikana arvioitu suoritus vaikuttaa seuraavaan arvioon. (Koppinen & al. 1994, 35-36; Valkonen 1997, 57.)

Arviointitilanteessa näitä arviointivirheitä voi pyrkiä vähentämään järjestelemällä samankaltaiset arviointikohteet esimerkiksi niin, ettei useaa samanlaista esitetä peräkkäin (läheisyysvirheen välttäminen). Myös arvoasteikkoa voi kehottaa käyttämään rohkeasti laidasta laitaan (kasautumisvirheen välttäminen). Lisäksi arvioijia voi pyytää keskittymään yhteen tiettyyn arvioitavaan asiaan, esimerkiksi sisältöön (eikä esimerkiksi esiintyjän ulkonäköön, joka saattaisi aiheuttaa haloefektin).

Arviointiin voi vaikuttaa myös media tai konteksti, jossa arvioita kohde esitetään. Varsinkin päällekkäiset kontekstit saattavat vaikeuttaa tulkintaa siitä, mihin kontekstiin arviot liittyvät. Tämän tutkimuksen kannalta on siis tarpeellista tarkastella yleisöntutkimusta, josta suurin osa on tehty joukkoviestinnän tarkoituksia varten. Vielä parikymmentä vuotta sitten yleisöä pidettiin viestintään ja mediaan liittyvissä tutkimuksissa lähinnä persoonattomana massana, jota on tutkittu median kuluttajana. Nykyään mediaa seuraavaa yleisöä tutkitaankin yksilöllisinä median merkitysten luojina. Onkin todettu, että yksilön kiinnostuksen ja sitoutumisen aste voi vaihdella merkittävästi yleisön sisällä. Henkilökohtaiset mieltymykset liittyvät usein ohjelmien lajityyppeihin tai median erityisominaisuuksiin, eli mikä funktio medialla tai tietyllä ohjelmalla katsojalle on. (Ks. esim. Fowles 1992; Moores 1995.)

Isotalus (1996, 167-168) toteaa televisioesiintymistä tutkittuaan, että konteksti on oleellinen tekijä viestinnän ymmärtämisen kannalta. Kontekstin rajaamiseen ja pohtimiseen tulisi kiinnittää enemmän huomiota, koska niin usein on kysymys päällekkäisistä konteksteista. Samassa tutkimuksessa hyvän televisioesiintyjän piirteiksi muodostuivat pätevyys ja miellyttävyys. Tämä kahtiajako on todennäköisesti läsnä myös puheitten arvioinnissa.

Televisiota voi pitää miltei globaalina mediana. Sen vaikutus kaikkiin maanpäälisiin kulttuureihin on väistämätön. (Fowles 1992, 245.) Vaikka maapallolla on yhä kulttuureja, joille television käyttö ei ole arkipäivää, on meidän kuvamme näistä kulttuureista osittain

tv:n määrittelemä. Ne ovat kulttuureja, joilla “ei ole edes televisiota”, ne ovat “niin alkukantaisella kehitysasteella...” ja “irrallaan tai tietämättömiä muusta maailmasta...” Kulttuurit ympäri maailmaa ovat oppineet tarkastelemaan television välittämää maailmankuvaa tv:n tarjoamalla säännöillä, joista suuri osa on peräisin muualta kuin maiden omasta kulttuurista.

Neljän suomalaisen pääkanavan tarjonnasta 23 % on pohjoisamerikkalaista ohjelmistoa. (Suomalainen tv-tarjonta 2000.) Kaiken lisäksi suuri osa ohjelmaformaateista ja television keinoista on kotoisin Pohjois-Amerikasta. Voisi siis olettaa, että televisionkatseluun liittyy tottumuksia ja odotuksia, jotka saattavat olla ristiriitaisia yleisölle puhumiseen liitettävien odotusten kanssa. Yksi tällaisista odotuksista on viihtyminen. (Tarkemmin televisioon liittyvistä odotuksista esim. Fowles 1992.) Televisiossa tai elokuvissa esitetyn ohjelman tulisi olla viihdyttävää. Koska ohjelma on televisiossa, sen on täytynyt läpäistä tietty seula. Ohjelmalta voi odottaa laatua ja viihdyttävyyttä. Jos sitä ei saa, voi vaihtaa kanavaa tai poistua. Joukkoviestintä saattaa joka tapauksessa välittää ihmisille arvoja, toivoa ja unelmia, jotka ovat sopimattomia heidän omassa yhteisössään (Yaple & Korzenny 1989, 296-297).

On tosin tutkittu, että suomenkielinen uutisohjelmatarjonta on (ainakin yhdysvaltalaiseen tarjontaan verrattuna) hyvinkin suomalaisen viestintäkulttuurin mukaista. Suomalaiseen tv-kulttuuriin näyttäisi liittyvän feminiinisyys, joka Hofstedenkin (1997) mukaan liittyy suomalaiseen kulttuuriin. (Levo-Henriksson 1995, 87.) Tämän perusteella ei olisi suurta huolta siitä, että televisionkatseluun liittyisi yleiseen suomalaiseen viestintäkulttuuriin verrattuna merkittävästi erilaisia arvoja.

5 Tutkimuksen toteutus ja tutkimusmenetelmät

5.1 Tutkimuksen valmistelu

5.1.1 Puheiden tuottaminen

Ennen arviointitilanteen järjestämistä oli tuotettava neljä puhetta, jotka esitettäisiin ja videoitaisiin. Puheista kaksi käsitteli yhteiskunnan turvallisuutta ja poliisien valtaoikeuksia. Työnimenä näistä puheista on käytetty nimeä "Turvallisuuspuhe". Kaksi muuta puhetta käsittelivät suhtautumista kierrättämiseen. Näistä on käytetty nimeä "Kierrätyspuhe". Puheet tuotettiin ryhmätyönä. Puheitten kirjoittajat ovat syventävän tason puheviestinnän opiskelijoita, joiden ohjaajana työssä toimi puheviestinnän professori. Puheitten nimeämisjärjestelmä (p1, p2, p3 ja p4) syntyi siinä vaiheessa, kun puheet editoitiin nauhalle oikeaan esitysjärjestykseen yleisöä varten. Emme halunneet esittää kahta kertaa peräkkäin samaa aihetta käsittelevää puhetta.

Aiheiksi valittiin suomalaisen yhteiskunnan ja maailman ajankohtaisia ja melko yleisiä ongelmia. Puheiden esittäjät itse eivät vaikuttaneet puheen sisältöön. Puheitten aiheenvalinnassa pyrittiin valitsemaan aiheet, joista miltei kaikilla aikuisilla suomalaisilla olisi jonkinlainen kokemus ja mahdollisesti mielipide. Tutkimustilanteessa puheet esitettiin videonauhalla ja luokkahuoneympäristössä, joten puhuja itse ei koskaan voinut ottaa välittömässä tilanteessa huomioon yleisöä eikä puheen sisällössä otettu erityisesti huomioon tilaa, jossa yleisö puheet näki ja kuuli. Arviointitilanne kesti noin tunnin.

Tutkimusta varten siis valmistettiin

1. (low context) individualistinen kierrätyspuhe (p1),
2. (high context) kollektivistinen turvallisuuspuhe (p2),
3. (high context) kollektivistinen kierrätyspuhe (p3) ja
4. (low context) individualistinen turvallisuuspuhe (p4).

(Ks. liite 2.)

Puheet on pyritty rakentamaan siten, että sisältö ja sen muoto toisivat esille puhekulttuuriin liittyviä arvodimensioita, jotka esittelin luvussa 3. P1 ja p3 ovat tavoitteeltaan samanlaisia. Samoin p2 ja p4 ovat keskenään tavoitteeltaan samanlaisia. Kaikki puheet ovat vaikuttamaan ja tiedottamaan pyrkiviä puheita. P1 ja p3 korostavat kierrättämisen tärkeyttä. P2 ja p4 turvallisuutta yhteiskunnassa ja poliisin valtaoikeuksia. Individualististen ja kollektivististen puheiden tyyliä ja muotoa koskevia eroja voi havainnollistaa myös taulukon 1 (s. 22-23) avulla.

Kierrätyspuheiden tavoite oli ilmaista kuinka paljon jätettä tuotetaan ja miten kierrätystä voisi tehostaa. Individualistinen kierrätyspuhe esitti asian puhujan oman kotitalouden esimerkkien kautta, ja kyseenalaisti kuulijan toiminnan kierrätyksen hyväksi. Puhuja kertoi toimistaan, joita itse oli tehnyt kierrättämisen vuoksi ja kehotti kuulijaa tekemään samoin. P1 esitti asiat suoraan osoittamalla selvästi vikakohdat ja ratkaisut.

Kollektivistinen kierrätyspuhe taas lähestyi asiaa epäsuorasti. Kollektivistisessä kierrätyspuheessa ei osoiteltu syyllisiä vaan kerrottiin ongelmista laajemmassa persoonattomassa mittakaavassa. Siinä ei puhuttu yksittäisten henkilöiden esimerkeistä ja toimista vaan kansoista, Suomesta ja maailmasta. Kuulijan päättelykykyyn luotettiin eikä suoria ongelmanratkaisuehdotuksia annettu.

Turvallisuuspuheissa lähtöasetelmat liittyivät poliisien liian pieniin valtaoikeuksiin, lisääntyvään rikollisuuteen ja turvattomuuteen yhteiskunnassa. Tavoitteena oli poliisin valtaoikeuksien laajentaminen ja rikollisuuden tehokkaampi ehkäiseminen. Samoin kuin p3:ssa p2 käsitteli asioita suuressa mittakaavassa sotkematta persoonia asian käsittelyyn. Kollektivistinen turvallisuuspuhe pyrki luomaan kuvan ihanneyhteiskunnasta, joka saavutettaisiin yhteiskunnallisella toiminnalla, josta puhuttiin.

Individualistinen turvallisuuspuhe kertoi puhujan omista kokemuksistaan, joissa rikollisuus oli vahingoittanut hänen elämäänsä. P4 etsi myötätuntoa kuulijalta ja kehotti toimiin kaikkia rikollisuuden muotoja vastaan. P4:n esimerkit pyrkivät provosoimaan ja esimerkkejä jopa liioiteltiin.

Samaa aihetta käsittelevistä puheista haluttiin erilaisia sekä kulttuuristen arvodimensioiden näkökulmasta että kertojan näkökulmasta. Ei haluttu, että vastaajat joutuisivat kuuntelemaan saman puheen kahteen kertaan, vaan yritettiin saada fiktiivinen henkilönäkökulma esille puheiden kautta. Puheissa kerrotut tapahtumat eivät siis ole välttämättä tapahtuneet oikeasti puhujille tai puheitten kirjoittajille.

Puheiden rakenne on muokattu Monroen motivoitun jaksottelun mallin avulla. Siitä käytetään myös ANSVA -malli nimeä. Nimi muodostuu puheen jaksoista: 1) attention, 2) need, 3) satisfaction, 4) visualization ja 5) action. Vaiheessa 1 pyritään saamaan huomio ja yleisö haluamaan kuunnella. Puheen toisessa vaiheessa esitetään tarve sekä kuvaillaan ongelma. Yleisössä tulisi herätä tarve tehdä asialle jotakin. Kolmannen vaiheen tavoite on esittää ratkaisu, jolla vaiheen 2 ongelmaan saadaan ratkaisu. Tämän ratkaisun halutaan tyydyttävän yleisöä. Vaiheessa 4 visualisoidaan tulokset, joita ratkaisulla saadaan. Yleisön tulisi nähdä ratkaisun edut omalta kannaltaan. Viidennessä vaiheessa kehoitetaan toimimaan puheessa esitettyjen keinojen mukaisesti tai hyväksymään sellainen toiminta. Yleisön oletetaan toimivan tai hyväksyvän. (Ks. Gronbeck & al 1997, 180-227.)

Individualistisissa puheissa (p1 ja p4) mallia on käytetty kohtuullisen suoraviivaisesti puheen rakenteessa. Kollektivistisissä puheissa (p2 ja p3) malli oli apuna siten, että malli pyrittiin rikkomaan. Onhan tuo malli individualistisen kulttuurin ja arvomaailman tuote. Kollektivistisistä puheista pyrittiin häivyttämään selkeä syy - seuraus -logiikka sekä selvät siirtymät asiasta toiseen. Vaikkei pyrkimys ollut tehdä puheista epäselviä, pyrittiin kuitenkin pyöristämään asioita niin, että kuulijoilla jäisi pohtimista ja avonaisia kysymyksiä.

Motivoitun jaksottelun järjestyminen ei välttämättä esiinny puheissa kronologisesti eikä yhtä suoraviivaisesti kuin Monroen mallissa. Se toimi hyvänä avustavana runkona individualistisissa puheissa. Vaikka mallin toteutumista pyrittiin välttämään kollektivistisissä puheissa, on puheen kirjoittajien ajattelu kuitenkin jonkin verran Monroen mallin mukaisen jaksottelun leimaama. On siis miltei mahdotonta luoda puhetta, joka ei jollain tavalla saisi vaikutteita mallista, jonka mukaan ajattelumme toimii.

Haluttiinhan kuitenkin, että kuulijat edes ymmärtävät mistä puhutaan. Myös puheitten pituus pyrittiin pitämään suunnilleen saman mittaisina.

Tutkimuksen puheissa käytetty kieli on yleistä kirjakieltä. Puhujilla oli mahdollisuus muuttaa puhetta sopivaksi omaan suuhunsa, mutta muuttamatta puheen sisältöä. Esimerkiksi pitkien lauseiden tauotusta ja rytmiä sai sovittaa omiin kykyihin sopivaksi. Kirjoitetun puheen sanamuotoja ei muuteltu.

5.1.2 Puheiden esittäminen ja videointi

Koska lähtökohta tutkimusprojektissa oli, että tutkittaisiin puheen sisältöön liittyviä kulttuurisia tekijöitä, pyrittiin minimoimaan puheiden esittäjien vaikutus puheen kokonaisvaikutelmaan. Puhe haluttiin toistaa kaikille vastaajaryhmille, siis eri yleisöille, samanlaisena, samoissa olosuhteissa.

Puhujille oli annettu pukeutua vaatteisiin, jotka eivät kiinnittäisi erityisesti huomiota. P1:n ja p3:n puhujat olivat naisia. P2:n ja p4:n puhujat olivat miehiä. Puhujista kukaan ei saanut harjoitella puhetta erityisemmin. He ehtivät lukea puheen läpi muutaman kerran ennen kuvaustilannetta. Puhujat saivat tehdä pieniä muutoksia puheen lauserakenteisiin, jotta ne olisi helpompi esittää. Esimerkiksi pitkiä lauseita sai jakaa kahteen lyhyempään. Sanavalintoihin ei tehty muutoksia. Joka tapauksessa ihmisen persoonallinen puherytmi, hengitys ja tauotus muokkaisivat hieman puheen ulkoasua. Lisäksi puhuessa saattaa tulla puhevirheitä: sama sana voidaan sanoa vahingossa peräkkäin kahdesti, esiintyä yneemejä (ymm, hmm, ööö jne.) ja tulla ääntämisvirheitä. Tällaisten pienten luonnollisten virheiden ei katsottu häiritsevän puheen tavoitteita merkittävästi.

Puhujia pyydettiin esittämään puhe mahdollisimman asiallisesti. Esiintyjän luonnetta ja persoonaa ei haluttaisi tuoda erityisemmin esille. Puheet esitettiin luettuna paperilta eikä puhujien ollut tarkoituskaan osata niitä ulkoa. Tärkeintä oli, että neljä puhe-esitystä olivat ulkoisesti samantyyllisiä. Puhe-esityksessä toivottiin lähinnä sujuvaa tekstin esittämistä ja lukemista kameralle. Puheet kuvattiin studiossa kahdella kameralla. Kuvaustilanteessa ei

tehty zoomauksia eikä kamera-ajaja. Toinen kamera kuvasi koko ajan puolilähikuvaa ja toinen yleiskuvaa. Kuvaustilanteessa ei ollut läsnä yleisöä lukuun ottamatta muita puheitten esittäjiä, kahta kuvaajaa ja tutkimusryhmän jäseniä. Kuvaustilanteissa ei esiintynyt huomattavia häiriötekijöitä. Jokainen puhe editoitiin siten, että kun puheen sisällössä kappale vaihtui ja puheen rytmissä oli luonnollisen tuntuinen tauko, vaihdettiin kuvakulmaa. Esitetyt puheet sisältävä videonauha on Jyväskylän yliopiston viestintätieteiden laitoksella ja se on mahdollista saada nähtäväksi.

Videointitilanteen päätavoite oli tuoda puhe julki mahdollisimman vähän ärsyttävällä tai poistyöntävällä tavalla. Puhujista ei sinänsä tarvinnut pitää, mutta tietysti toivottavaa oli, ettei kukaan aiheuta ärtymystä tai vastustusta ulkoisen olemuksensa perusteella. Puheet päätettiin esittää arvioivalle yleisölle niin, ettei kahta samaa aihetta käsiteltävää tulisi peräkkäin. Epäilemättä myöhemmin esitetyn puheen uutuusarvo olisi silti pienempi.

5.1.3 Puheiden arviointilomake

Puheiden arvioinnissa käytettiin arviointilomaketta ja comlab -järjestelmää. Arviointilomake koostuu kolmesta osasta, joista ensimmäisen avulla kerättiin aineisto, joka on tarkasteltavana tässä tutkimuksessa. Puheiden arviointilomakkeella (liite 1) oli tarkoitus kerätä arvioijien vapaamuotoisia perusteluja. Jokaista puhetta varten oli erillinen sivu, jolle kirjoitettaisiin kommentteja vain yhdestä puheesta kerrallaan. Olen keskittynyt tässä tutkimuksessa käsittelemään ainoastaan tätä aineistoa, enkä muuta arviointitilanteessa kerättyä aineistoa.

Selostan lyhyesti millaista muuta aineistoa arviointitilanteessa kerättiin, koska se havainnollistaa miten erilaista aineistoa tässä tutkimuksessa käsitellyn aineiston lisäksi kerättiin ja mitä kaikkea yleisö on arviointitilanteen aikana tehnyt. Olen käynyt pintapuolisesti läpi koko tämän aineiston, josta valitsin vain osan tarkemmin käsiteltäväksi tässä tutkimuksessa.

Arviointitilanteessa kerättiin siis myös aineistoa, jossa syntyi, kun yleisöä pyydettiin kuvailemaan puhujaa arvovaikutelmiin liittyvien adjektiivivastakohtaparien avulla. Yleisöltä kysyttiin lomakkeessa myös vastakohtaparien avulla yleisvaikutelmaa koko puheesta sekä puheen esitystavasta. Vaikkei itse esitystavaa tutkitakaan, olisi hyvä havaita, jos tavoittelemamme "eleetön" ja asiallinen puheen esitystyyli on vastaajan mielestä ollut esimerkiksi ristiriidassa puheen sisällöllisten tekijöiden kanssa. Kysymykset "Puhe oli mielestäni hyvä - huono" ja "pidin puhujan esitystavasta paljon - en lainkaan" liittyvät yhteen myös numeerisesta datasta saatuihin keskiarvoihin ja keskihajontaan. Kokonaisvaikutelma-arviot myös kertovat siitä, millaisen kokonaisarvon samalla lomakkeella kysytyt adjektiiviparit suhteessa toisiinsa muodostavat.

Yleisöä pyydettiin tutkimustilanteessa arvioimaan myös vaikutelmia puheesta ja puhujasta, mutta eri näkökulmasta. Likertin (ks. esim. Hirsjärvi & al. 2000, 184-187) asteikon avulla on kysytty arvioijien mielipidettä suhteessa väittämiin. Vaikka väittämät koskevat lähinnä vaikutelmaa puheen sisällöstä, ne koskevat väistämättä myös vaikutelmaa puhujasta. Siksi jälleen kysytään sekä puheesta että puhujasta syntyvää vaikutelmaa, koska niiden erotteleminen arvioinnissa on käytännössä mahdotonta.

5.2 Comlab

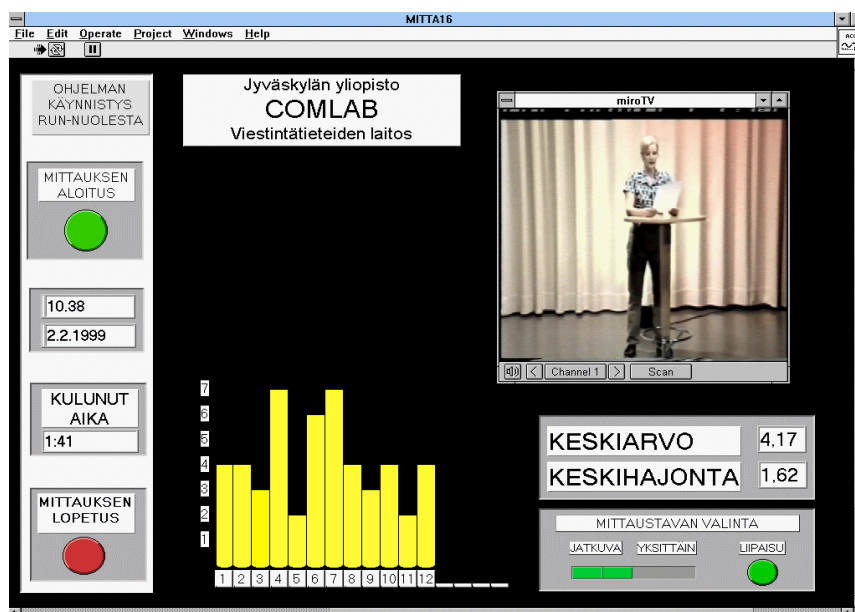
Tutkimusmateriaalin kerättiin viestintätieteiden laitoksen comlab -tutkimuslaboratoriossa. Comlab -järjestelmä mahdollistaa katsojien arvioiden numeerisen tallentamisen sekä arvioiden ja kuvanauhan vertailun samanaikaisesti. Arvioinnissa voidaan myös pyytää kirjaamaan ylös tarkempia, varsinkin tutkimuksen laadulliselle analysoinnille tärkeitä mielipiteitä katsotusta materiaalista.

Comlab on yhdistelmä "communication" ja laboratory -sanoista. Comlab on vakiintunut nimi Jyväskylän yliopiston viestintätieteiden laitoksen systeemille, jolla voidaan kerätä reaaliaikaista ja jatkuvaa tietoa erilaisista esityksistä. Systeemiä voi liikutella melkein minne vain, missä laitteille on virtaa saatavilla, mutta käytännössä 16 arviointipistettä,

tietokone ja av-laitteisto on sijoitettu yhteen luokkahuoneeseen viestintätieteiden laitoksella.

Comlab -systeemin avulla kerätty tieto mahdollistaa sekunnin välein mitatun arvon tarkastelun ja vertaamisen siihen, mitä puheessa sillä hetkellä tai hetkeä aikaisemmin tapahtui. Puheitten kesto tallennetussa datassa on mitattu sekunneissa. Jokaisen sekunnin ajalta voidaan tietää senhetkinen keskiarvo siitä, kuinka paljon puheesta pidetään. Tämän vertailun voi kuitenkin tehdä helposti vain yhdelle yleisölle kerrallaan. Kaikkien arvioinnin suorittaneiden yleisön keskiarvoista voitaisiin poimia huippukohtia ja pohjakohtia, katsoa mihin kohtaa puhetta ne keskittyvät ja tarkastella puhetta niissä kohdissa. Prosessi on kuitenkin vaivalloinen, koska osa työstä pitäisi tehdä "käsityönä". Kerätty materiaali on tallennettu sekä numeerisena datana, videotallenteena sekä arviointilomakkeilla.

Kuva 1. Puheen arviointitilanne tietokoneen monitorilta nähtynä

Videon tallentamaa kuvaa arviointitilanteesta comlabissa.

Comlabin avulla tehty numeerinen arviointi rajoittuu kerrallaan yhteen tekijään. Mittarin voi säätää tallentamaan numeerisia arvoja ennalta ohjelmoitulta väliltä. Tutkimustilanteessa yleisöä pyydettiin arvioimaan sitä, kuinka paljon he pitävät puheesta. Numeerisia arvoja saattoi käyttää välillä 1-7. Ykkönen tarkoitti "en pidä lainkaan", neljä tarkoitti neutraalia arviota ja seitsemän tarkoitti "pidän paljon". Numeerista arvoa muuteltiin samanaikaisesti, kun puhe esitettiin videotykillä valkokankaalle.

Comlabissa vastaajat istuva kukin omalla paikallaan ja jokaisella on käytössään arviointilaitte, joista jokainen on kytketty tietokoneeseen. Tietokone tallettaa jokaisen kuulijan arvion sekunnin välein ja videonauhuri tallentaa tietokoneen monitorin kuvaa, jossa näkyy yleisön näkemä puhe ja yleisön arviot samalla kuvaruudulla. (Katso kuva 1.)

Puheet katsottiin läpi kaksi kertaa. Ensimmäisen katselukerran aikana tehtiin numeerinen arviointi ja sen kanssa yhtä aikaa kuulijat täyttivät arviointilomakkeen ensimmäistä osaa, jolla kerättiin tässä tutkimuksessa käytetty aineisto. (Katso liite 1.) Jokaisen puheen välillä pidettiin lyhyt tauko.

Toisen katselukerran jälkeen täytettiin arviointilomakkeen kohdat 2 ja 3. Myös toisella katselukerralla pidettiin lyhyt tauko kaikkien puheitten välillä. Kaiken kaikkiaan arviointitilanteeseen kului noin tunti.

5.3 Vastaajaryhmät ja niiden ohjeistaminen

Yleisöksi oli tavoite saada suomalaisia ihmisiä mahdollisimman monipuolisesti erilaisista taustoista. Tähän tavoitteeseen ei kuitenkaan päästy. Vastaajat olivat tosin kaikki suomenkielisiä. Kansalaisuutta ei tiedusteltu. Ikäjakama painottuu nuoriin täysi-ikäisiin aikuisiin siitä luonnollisesta syystä, että opiskelijat olivat saatavilla helposti tutkimustiloihin. Heillä ei kuitenkaan ollut laajempia ennakkotietoja tutkittavasta aiheesta. Arvioijien joukossa oli viestinnän alan ensimmäisen vuoden opiskelijoita, mutta ei varsinaisia alan asiantuntijoita.

Tutkimukseen osallistui yhdeksän vastaajaryhmää. Yhteensä arvioijia oli 85 (N = 85), joista 62 oli naisia ja 23 miehiä. Ikäjakaumaan pyrittiin saamaan kaikenikäisiä aikuisia ja ikäharava onkin 19 ja 51 välillä, mutta kuitenkin niin, että yli 80% arvioijista oli 19 - 23 -vuotiaita. Tämä oli luonnollinen tulos siitä, että vastaajaryhmissä oli runsaasti uusia yliopisto-opiskelijoita.

Arvioinnin suorituspaikasta ja siitä, ketkä saatiin arvioimaan johtuneekin, että suurimman osan koulutustausta oli lukio. Vain muutamilla oli joko korkeakoulu- tai muu tutkinto taustatietojen vaihtoehtojen joukosta.

Arvioiva yleisö koostui siis suomalaisen kulttuurin edustajista, joista suurin osa oli nuoria ylioppilaita, joiden yliopisto-opinnot olivat alussa. Arvioijien elämäntilanne ja tausta on joiltain osin erittäin homogeeninen, joten voisi olettaa, että heillä on ainakin koulutuksen osalta samantyyppinen ennakkotieto ja ehkäpä myös arvomaailma liittyen tutkimuksessa käsiteltäviin asioihin.

Sukupuolijakauma on voimakkaasti naispainotteinen. Tämä johtuu ainoastaan siitä, että viestinnän alan ensimmäisen vuoden opiskelijoissa oli naisennemmistö.

Vastajia pyydettiin arvioimaan kuinka paljon he pitävät pue-esityksestä. Heitä pyydettiin keskittymään nimenomaan puheen sisältöön - ei niinkään esitystapaan. Arviointilomakkeen 1. osaa pyydettiin kirjaamaan syitä tai perusteita sille, miksi kuuliija muutti numeerista arviotaan. Eli miksi oma arvio puheesta nousee tai laskee. Kuitenkaan ei ollut pakko kirjata mitään syitä, jos ei osannut niitä erotella. Numeerista arviota rohkaistiin muuttamaan ujostelematta, vaikkei osaisikaan ilmaista arvion muuttumisen perusteita.

Heille kerrottiin tutkimuksen käsittelevän yleisölle puhumisen piirteitä ja sitä miten yleisö arvioi puhe-esityksiä. Kerrottiin, että tilaisuus kestää noin tunnin. Kaikille yleisöille annettiin arvioinnin kulkua koskien samanlaiset ohjeet. Arviota pyydettiin tekemään jatkuvana, eli koko puheen keston ajan ja käyttämään kokonaislukuja. (Systemi rekisteröi yksittäiseltä vastaajalta vain kokonaislukuja, mutta laskee keskiarvon kokonaismäärästä

kuitenkin tarkemmin.) Vastaaajia kehoitettiin käyttämään mittarin koko asteikkoa hyväkseen.

5.4 Tutkimuskysymykset ja kerätyn materiaalin kuvailu

5.4.1 Laadullisen materiaalin kuvailu

Puheiden arviointilomakkeella kerätty aineisto käsittää kokonaisuudessaan 85 yleisön jäsenen arvioita neljästä puheesta. Yhteensä siis aineistoa on noin 340 sivua. Tämä aineisto on kuitenkin käsinkirjoitettua ja joidenkin vastaajien ilmaisu on hyvinkin niukkasanaista. Kuitenkin vain muutamat lomakkeet olivat joittenkin puheiden kohdilta tyhjiä, eli vastaaja ei ollut osannut (tai mahdollisesti viitsinyt) perustella arvioitaan millään tavoin.

Lomakkeessa kysytään arvioijalta "Miksi pidät tai et pidä puhe-esityksestä?" Vastaukset ovat hyvin vapaasti kirjoitettuja ja vaikka ne ovat yhteydessä puheissa tapahtuneisiin asioihin, on joistain hankala erottaa varsinaista perustelua. Perusteet ovat esimerkiksi yksittäisiä sanoja, kokonaisia lauseita, omaa ajattelua tai pohdintaa, joita ei ole sidottu millään kommenteilla tai muistiinpanoilla mihinkään tiettyyn kohtaan puheissa. Vastauksissa käytettiin usein symboleita, kuten huutomerkkejä, nuolia ja kysymysmerkkejä perusteiden seassa. Useissa vastauksissa kommentoitiin puhujaa tai tavallaan keskusteltiin hänen kanssa.

Aineistoa on määrällisesti paljon, mutta varsinainen haaste on erottaa siitä konkreettisia perusteita arvioille. Useat perustelut ovat luonteeltaan sellaisia, että niistä pitäisi pystyä kysymään vielä jatkokysymys. Sellaisista vastauksista, joissa kuvaillaan vaikkapa jotain osaa puheesta mielenkiintoiseksi, muttei mainita mihin asiasisältöön se liittyy, ei ole juurikaan hyötyä.

5.4.2 Tutkimuskysymykset

Tutkimuksessa käytetty materiaali on luotu ja aineisto kerätty hyvin prosessiluontoisesti. Osittain siitä johtuen tutkimuskysymykset ovat muodostuneet lopulliseen muotoonsa vasta sen jälkeen, kun aineisto on kerätty. Laadullisessa tutkimuksessa aineistosta nouseva tutkimuskysymysten asettelu onkin melko tavallista. Olen tutkijana tehnyt tarpeelliseksi katsomani rajauksen laajaan aineistoon, joka on liian laaja käsiteltäväksi kokonaisuutena. (Ks. Eskola & Suoranta 1999, 19; Hirsjärvi & al. 2000, 112-114.) Arvioitiin, että (kaikki yleisöjen arvioista saatu kvalitatiivinen ja kvantitatiivinen) aineisto riittäisi noin kolmeen gradun laajuiseen opinnäytetyöhön. Minun täytyi siis alussa päättää mitä osaa aineistosta tarkastelisin.

Aineiston keräämistä ja koko tutkimusprosessia voi kuvailla sykliseksi. (Syklisestä tutkimusprosessista esim. Blaxter, Hughes & Tight 1996, 10.) Tutkimuksen viitekehys on pääpiirteittäin ollut tiedossa alusta lähtien (suomalainen viestintäkulttuuri, yleisölle puhuminen ja puheviestinnän arviointi). Tarkemmat kysymykset ovat kypsyneet päässäni, kun olen ollut mukana yhdeksän yleisön kanssa arviointitilanteessa comlabissa ja tarkkaillut arviointitilannetta tietokoneen monitorilta. Nämä tilanteet ovat osaltaan vaikuttaneet ennakkotietoihini siitä, millaista aineistoa hankitaan. Vasta kun olin tarkastellut kerättyä laadullista aineistoa, pystyin tarkemmin miettimään millaisia kysymyksiä kannattaa kysyä. Olen pyrkinyt esittelemään luvussa 5 tutkimuksen eri vaiheita kohtuullisen laajasti ja tarkoin, koska laadullisessa tutkimuksessa prosessin kuvaus on sekin osa tutkimuksen validiteettia (Ks. esim. Alasuutari 1999, 214).

Ensimmäinen tutkimuskysymys käsittelee miltei suoraan arviointilomakkeella kysytyjä perusteluja. Hankitun aineiston oli tarkoituskin käsitellä aihetta hyvin hollistisesti. Tavoitteena oli siis saada kattava ja mahdollisimman monipuolinen kuva puheen sisällön arviointiperusteista. Tutkimuksen painopiste on 1. tutkimuskysymyksen pohdinnassa.

Ensimmäiseksi tutkimuskysymykseksi nousi siis:

1. Millaisin kriteerein yleisöpuheen sisältöä arvioidaan?

- Miten vastaajat kuvaavat niitä puheen sisällöllisiä tekijöitä, joiden perusteella he pitävät puheesta?

- Miten vastaajat kuvaavat niitä puheen sisällöllisiä tekijöitä, joiden perusteella he eivät pidä puheesta?

Toinen ja kolmas tutkimuskysymys ovat jatkokysymyksiä ensimmäiselle tutkimuskysymykselle. Niiden avulla pyritään tarkastelemaan arviointiperusteita suhteessa viestinnän kulttuurisiin arvodimensioihin ja yleisiin ohjeisiin, joita yleisölle puhumisesta annetaan. Toisen tutkimuskysymyksen vastauksia etsin vertaamalla tutkimuskysymys 1:n vastauksia aiempiin tutkimuksiin kulttuurisista arvodimensioista suomalaissa viestintäkulttuurissa. Kolmas tutkimuskysymys tavallaan testaa sitä, onko vallitsevat yleisölle puhumista koskevat oppikirjamallit omaksuttu.

2. Onko arviointikriteereissä tunnistettavissa kulttuuristen arvodimensioiden mukaisia tekijöitä?

- Erottuuko arviointikriteereissä individualistiselle tai kollektivistiselle kulttuurille ominaisia piirteitä, joita voitaisiin käyttää kuvailemaan suomalaista viestintäkulttuuria?

3. Vastaavatko tutkimuskysymyksessä 1 esille nousseet puheen sisällön arviointikriteerit puheviestinnän oppikirjoissa mainittuja kriteerejä?

5.5 Aineiston analyysi

Aineiston tarkastelussa käytetty analyysimenetelmä on vastausten teemoittelua ja luokittelua. Olen pyrkinyt jaottelemaan perustelut kategorioihin eri vastausten yhdistävien tekijöiden perusteella. (Teemoittelusta tarkemmin esim. Eskola & Suoranta 1999, 161.) Erilaiset luokat tai teemat nousivat aineistosta, mutta tutkijan ennakkotiedot ja oletukset ohjasivat kategorioiden muodostumista. Oman ajatteluni taustalla vaikuttavat oppimani

jaottelut kulttuurisista arvodimensioista sekä puheviestinnän oppikirjamallit puheen sisällöstä.

Kerätyn aineiston analyysi on väistämättä melko subjektiivista. Lähtökohtana mielessäni oli nimenomaan perustelujen tunnistaminen. Kuten aineistoa kuvaillessani totesin, se oli osin hyvin muistiinpanojen tapaista ja olisi vaatinut vastaajalta jatkokysymyksiä itse perusteen tunnistamiseksi. Joka ainoaa perustelua suuresta määrästä holistisia arvioita ei pysty sijoittamaan tiettyyn kategoriaan. Uskon kuitenkin, että kaikki mahdolliset tavat perustella otettiin huomioon jossain muodossa juuri aineiston laajuuden ansiosta.

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tutkijan intuitiivinen päättelyketju on erityisen tärkeä tuotaessa kerättyä aineistoa ymmärrettävään muotoon. Yksittäisen vastuksen merkitys saattaa nousta esille vasta siinä vaiheessa, kun se suhteutetaan vastausten kokonaisuuteen. Tutkijan on kuitenkin tunnistettava oma päättelyketju ja varottava tekemästä ylitulkintoja, jotka eivät nouse niinkään aineistosta kuin tutkijan omasta päättelytavasta. (Eskola & Suoranta 1999; Alasuutari 1999.)

Koska tutkimuskysymyksissä 2 ja 3 pyrin vertailemaan aiempiin tutkimustuloksiin analyysissä saamiani tuloksia, oli syytä kuvata aineistoa myös määrällisesti. Sen avulla pyrin tarkastelemaan nousiko tietynlaisia perusteita esille selkeästi useammin arvion noustessa kuin arvion laskiessa, tai onko individualistisia piirteitä havaittu enemmän kuin kollektivistisia. Kvalitatiivisten ja kvantitatiivisten menetelmien sekoittuminen on laadullisessa tutkimusprosessissa tavallista ja parhaimmillaan ne täydentävät toisiaan (Hirsjärvi & al. 2000, 125). Perustelujen laskeminen ja ilmentymiskertoina ilmoittaminen on kuitenkin suuntaa-antavaa, koska vastaajan antama kommentti saattoi periaatteessa kuulua useampaan kategoriaan.

Lähtökohtana arvioinnissa luotin siihen, että vastaajat ovat sisäistäneet ohjeen, jonka mukaan heidän tuli arvioida nimenomaan sisältöä. Mutta kuten on todettu, ihmiset eivät välttämättä pysty havainnointitilanteessa tekemään eroa henkilön puheilmaisun ja henkilökohtaisten ominaisuuksien välillä (Valo 1994, 41). Siksi analyysin ensimmäisessä

vaiheessa pyrin erottamaan vastausten joukosta sellaiset arviointiperusteet, jotka selkeästi käsittelivät puhujan henkilökohtaiseen tapaan esittää puhetta.

Käsittelin nousevat ja laskevat arviot erikseen. En pyrkinyt etsimään yhteisiä teemoja tai kategorioita sekä nouseville että laskeville arvioille vaan käytin niitä jaotteluja, mitä aineistosta nousi. Ongelmallisiksi muodostuivat sellaiset perustelut, joissa ilmaistiin samalla kertaa useampi eri peruste. Tällaisissa kohdissa olen joutunut tulkitsemaan mikä on ollut ensisijaisesti perustelua ohjaava tekijä. Olen käyttänyt tutkijan valintaa ja sijoittanut kommentin ainoastaan toiseen, jos valinta on mielestäni ollut mahdollista tehdä. Arviointiperusteet olisi voinut sijoittaa oman ennakkokäsitykseni mukaan olemassa olevien otsikoiden alle, mutta silloin eivät mahdolliset olemassa olevasta luokittelujärjestelmästä poikkeavat kriteerit nousisi esille.

Muodostuneita kategorioita vertailtiin individualistisiin ja kollektivistisiin arvodimensioihin sekä yleisöpuheen sisältötekijöihin. Käytännössä tarkasteltiin miten tuloksista esille nousseet kategoriat sijoittautuvat luvussa 2 ja 3 esiteltyihin jakoihin puheen sisällöllisistä tekijöistä ja arvoista.

6 Tutkimuksen tulokset

6.1 Arviointikriteerien kategoriat

Aineisto on jaettu arvioita nostavien ja laskevien kriteerien kategorioihin. Arvio on noussut tai laskenut silloin, kun arvioija on nostanut tai laskenut numeerista arviotaan puheesta (eli arvioija on numerolla kuvannut kuinka paljon hän pitää puheesta sillä hetkellä). Nousevat kriteerit on koottu kommentteista, joilla on perusteltu miksi arvioija pitää puheesta jonain hetkenä, jolloin hän on muuttanut arviotaan korkeammaksi. Arviota laskevat kriteerit on saatu kommentteista, joilla on perusteltu arvion laskemista. Perustelut ovat voineet käsitellä myös pitkään samassa pysynyttä numeerista arviota siitä, kuinka paljon arvioija pitää puheesta.

Arviointikriteerejä koskevat kategoriat ovat päällekkäisiä. Vastaajan antama yksittäinen kommentti saattaa kuvailla samaan aikaan vaikkapa puhujan tyyliä, asiasisältöä, aloitustapaa tai sananmuotoa, jolla puhuja puhuttelee kuulijaa. Jokainen kommentti on kuitenkin sijoitettu ainoastaan yhteen kategoriaan. Pyrin hahmottelemaan kategorioita, joiden avulla kriteerit tulisi käsiteltyä mahdollisimman monipuolisesti, jotta samantyylisten kommenttien mahdolliset eri merkitykset tulisivat esille. Kaikki esille nousseet kriteerit on näin pyritty ottamaan huomioon.

Holistisessa arvioinnissa saadut perusteet ovat melko ympäröyöreitä ja niitä ei voi käyttää varsinaisesti kriteereinä, koska holistiset arviot eivät välttämättä kuvaa yksittäistä osaa puheesta vaan kokonaisvaikutelmaa, joka muodostuu vastaajan tulkinnoista ja kokemuksista, joita ei erikseen määritellä. Käyttämäni jako ei luonnollisesti ole ainut mahdollinen tapa jakaa arviointiperusteluja eri kategorioihin. Laajaa aineistoa oli kuitenkin käytävä läpi samalla systeemillä alusta loppuun ja luokiteltava sitä mukaan, kun erilaisia vastauksia tuli esille. Laskeville arvioille löysin enemmän kategorioita kuin nouseville. Jotkut nousevista ja laskevista perusteluista ovat melko selkeitä vastakohtapareja, joita tarkastelen myöhemmin seuraavassa luvussa.

Kaiken kaikkiaan nousevia arvioita perusteltiin noin 750 kertaa. Laskevia arvioita hieman enemmän n. 800 kertaa. Yksi perustelu on kuitenkin saattanut sisältää kaksi tai kolmekin asiaa. Eli todellisuudessa arviointikohteita on ollut yhden arviointiperustelun sisällä useampia, mutta niitä ei ole eritelty selkeästi.

Noin 150 nousevaa arviointiperustetta oli mahdotonta liittää mihinkään kategoriaan. Vastaava lukua laskevien arvioiden perusteluissa oli noin 50. Kaikki arviointiperusteet tosin toistuivat melko paljon. Kaikkien arviointikriteerien hahmottamisen kannalta kategorioimattomien perustelujen joukkoon tuskin jäi perusteluita, joita ei muualla mainittu.

7. luvussa tarkastelen aineistosta nousseita kategorioita suhteessa kulttuurisiin arvodimensioihin ja puheviestinnän oppikirjamalleihin. Näitten tarjoamat jaottelut olisivat epäilemättä toimineet analyysivaiheessa ja kategorioiden luomisessa.

Kun yhdistellään nousevien ja laskevien arvioiden perusteluja yhdistellään, voidaan perustelujen joukkoa kutsua sisällön arviointikriteereiksi. Aineistosta nousseet arviointikriteerit puheen sisällölle näyttävät seuraavanlaisilta:

Puheen rakenne (aloitus, lopetus ja rakenteen kokonaisvaltainen kuvailu), yksilön puhuttelu (sinä -sanaa tai me -sanaa käyttämällä , käskeminen, ohjeistaminen jne.), esimerkkien käyttö (asiaankuuluvuus ja niiden kohdentaminen), näkökulman valinta (liika yleistäminen, kriittisyys, monipuolisuus), luotettavuusvaikutelma (informaation tärkeys, oikeus ja ajankohtaisuus; samaa vai eri mieltä puhujan kanssa) ja tyyliseikat (ei selkeitä preferenssejä, mutta toisteisuutta ja syyttelyä tulisi välttää).

Edellä mainitut kriteerit ovat vielä hyvin yleisellä tasolla. Yhdistellen niitä sisällön yleiset kriteerit ovat aiheenvalinta, luotettavuus sekä tyylin selkeys ja miellyttävyys. Aiheeksi tulisi valita mielenkiintoinen ja ajankohtainen aihe, johon puhujalla on henkilökohtainen kosketus. Luotettavuusvaikutelma syntyy aiemmin edellisessä kappaleessa mainituista tekijöistä. Selkeys liittyy melkein kaikkiin kriteereihin, mutta sen varjopuolena on kuulijan

mahdollinen aliarviointi. Miellyttävyyttä tai viihdyttävyyttä ei kriteerinä mainittu, mutta moni kommentti viesti sen puutteesta.

Kuvio 1 . Keskiarvot puheitten arvioinneista

Kuvio 1 havainnollistaa yhdeksän ryhmän arvioiden keskiarvoa (r1-9 ka). Puheen kesto on ilmoitettu sekunneissa jokaisen puheen alareunassa kulkevalla vaaka-akselilla. Pystyakselilla näkyy keskiarvo 1 ja 7 väliltä, eli kuinka paljon puheesta keskimäärin pidetään tietyllä hetkellä.

Kuvion 1 kokonaiskeskiarvojen pohjalta ei voi tehdä kovin yksityiskohtaisia päätelmiä. Keskiarvo häivyttää arvioista korkeimmat ja matalimmat. Vaikka yleisö olisi jakaantunut arvioiltaan kahtia, olisi keskiarvo melko lähellä neutraalia.

Jos verrataan “kierrätyspuheita” (p1 ja p3), huomataan, että individualistinen p1 sai korkeammat kokonaisarviot. Samoin individualistinen p4 sai “turvallisuuspuheista” korkeammat arviot. Individualistisista puheista siis pidettiin keskiarvojen mukaan hieman enemmän.

Keskiarvoista voi todeta sen, että kokonaisarvioiden vaihteluväli eri puheiden kesken ei ole kovin suuri. Liekö itse arvioinnin suhteen olisi otettava huomioon suomalaisten tapa arvioida viestintää? Käyrät eivät paljasta kuinka numeerinen arvio kuvailee vastaajan subjektiivista kokemusta puheen pitämisestä. Mikä on numeerinen arvo “ihan kivalle”? Onkin ehkä huomautettava, että keskiarvon avulla ei kannata päätellä, onko puhe ollut hyvä tai huono.

6.2 Arvioita nostavia kriteerejä

6.2.1 Toimiva sisällön rakenne

Puheen hyvää aloitusta käytettiin perusteluina noin 18 kertaa. Nämä perustelut eivät anna kovin yksityiskohtaisia neuvoja puheenvuoron rakentamista varten, sillä aloitusten kuvailut ovat melko yleispiirteisiä. Arviota kohottavia aloituksia on kuvailtu sanoilla *hyvä, kiva, mielenkiintoinen, selkeä, konkreettinen, huomiota herättävä ja lupaava*. Hyvä alku on tullut ihmisistä lähelle ja tehnyt helpoksi kuunnella, kun tietää mistä on kysymys.

Onnistunutta lopetusta on kuvailtu n. 35 kertaa. Hyvää lopetusta on kuvailtu esimerkiksi sanoilla *hyvä, kiva, miellyttävä, vakuuttava, rauhallinen, positiivinen, vetoava, selkeä, ytimekäs, loistava, naseva, kokoava, napakka muttei hyökkäävä ja jämäkkä*. Loppukommentti on *kerännyt puheen merkitykselliseksi kokonaisuudeksi*.

Muilta osin puheen rakennetta koskevat perustelut olivat suurilta osin sidottuja puhetta yleisesti kuvaileviin perusteluihin. Näyttäisi siltä, että varsinkin jatkuvassa arvioinnissa on erittäin hankalaa ottaa huomioon puheen kokonaisrakennetta, jota itse asiassa ei voi arvioida ennen puheen loppumista.

Kokonaisrakennetta on käytetty perusteluna neljä kertaa. Rakenteeseen liittyviä perusteluja on enemmän, noin 20 kappaletta. Kokonaisrakennetta on kuvattu kommentteilla *ihan hyvä, hyvää jäsentelyä, rakenne ihan hyvä ja hyvä jaksotus ja selkeä kappalejako. Selkeitä lyhyitä lauseita, syy-seuraukset ja vaikutukset -ketjua, hyvää muotoilua, tiiviyttä sekä loogista etenemistä* on käytetty perusteluna arvion noustessa.

6.2.2 Yksilön tai yhteisön puhuttelemisen miellyttää

Puhuttelu suoraan kuulijalle, "minä" -muodon tai "sinä" -muodon käyttäminen sai paljon huomiota. Tämä kategoria menee päällekkäin eniten esimerkkikategorian 6.2.3 kanssa. Esimerkkien kuvailussa saattaa hyvinkin olla kysymys samasta asiasta eli yksilön näkökulman esilletuomisesta. Tässä kohdassa on käsitelty niitä perusteluja, joissa on suoraan mainittu kuulijan suora puhuttelu, "minä" -muoto tai "sinä" -muoto.

Yksilöön kohdentaminen tai yksilön näkökulman esille tuonti "sinä" -muodossa mainittiin n. 36 kertaa. Kun kuulijaan on otettu kontakti kohdentamalla sanoma hänelle "sinä" -muodossa, reaktiota on kuvailtu seuraavasti: *miellyttävää, kehottaa miettimään, tuo asian lähelle, vetoaa, kiinnittää huomion, vetoaa tunteisiin ja pistää kuuntelemaan*.

Muita yksilön hyvinvointia koskevia perusteluja on kymmenisen kappaletta. Niissä mainitaan esimerkiksi *oma hyvinvointi, omatoimisuus, minuun kohdistuva vetoisuus ja vastuu omista teoista*. Nämä ovat samankaltaisia "sinä" -muodon perustelujen kanssa.

Asian käsittely "meidän" näkökulmasta mainittiin nousevan arvioinnin perusteena alle kymmenen kertaa. Yhteisvastuuta käsiteltiin selkeästi noin 25 kertaa. "Me" -muoto korostaa yhteisvastuuta, tekee kuuntelemisesta miellyttävämmän ja kannustaa. Yhteiskunnan mainitsemista perusteluissa ei ole selitelty kovin tarkoin. Jo pelkkää yhteiskunnallisen näkökulman mainitsemista pidetään ilmeisesti tärkeänä.

Puhujan ja kuulijan välille syntyneitä kontakteja kuvailtiin yli 30:ssä perustelussa. Niitä oli hankala sijoittaa yksilöä tai yhteisöä koskevaan kategoriaan, koska perustelu saattoi koskea vain toista tai molempia. Näissä perusteluissa kävi ilmi kuitenkin puhujan ja kuulijan välinen kontakti, jonka kuulija koki syntyneen joko yksilön tai yleisön kanssa. Tällainen kontakti on voinut syntyä hyvän aiheen, kysymyksen, väitteen, tiedonpalasen, esimerkin tai kielikuvan kautta. Kuulijan reaktiota ja arviointiperusteita kuvaavat esimerkiksi seuraavat: *pääsee lähemmäs, tunteisiin vetoavaa, aihe koskee minuakin, motivoivia kysymyksiä, herättää huomiota ja koskettaa kaikkia*.

6.2.3 Esimerkit ja puhujan omat kokemukset

Esimerkkien käyttö ja puhujan omista kokemuksista kertominen oli erittäin yleinen peruste arvion nousemiselle. Esimerkkejä ei voinut selkeästi jakaa sen mukaan mistä se kertoi tai mihin se kohdistui. Esimerkkejä tai puhujan mainitsemia omia kokemuksia käytettiin perusteina noin 90 kertaa, joista yli 40 koski jollain tavalla nimenomaan puhujan oman elämän ja henkilökohtaisen kokemuksen käyttöä esimerkkinä. Sen sijaan esimerkkejä, jotka ilmaistiin tietyn sanavalinnan, vertauksen, kielikuvan tai metaforan muodossa on kommentoitu n. 30 kertaa.

Positiivisesti arvioon vaikuttavia esimerkkejä on kuvailtu sanoilla *kiva, konkreettinen, omakohtainen, kiinnostusta lisäävä, analyttinen, maanläheinen, arkipäivään liittyvä* ja

selittävä. Puhujan omakohtaista kokemusta tai esimerkkiä ei juurikaan ole kuvailtu sen tarkemmin. Ilmeisesti pidetään tärkeänä, että puhuja kertoo puheen välityksellä suoraan myös itsestään. Puhujan oman kokemuksen esilletuominen on saanut aikaan seuraavanlaisia reaktiota: *vakuuttaa, järkyttää, elävöitti puhetta, selkeyttää sisältöä ja puhujan asennetta*.

Useimmat arviota kohottavat sanavalinnat ovat olleet *osuvia* tai *hyviä*. Sitä mikä niistä sellaisia tekee, on perusteltu niukasti. Jokin yksittäinen sana tai lause on saattanut *kiinnittää huomion*, koska se on ollut *yllättävä, mukava, hauska* tai *havainnollistava*.

6.2.4 Informatiivisuus ja informaation esittämistapa

Sisällön informatiivisuutta koskevat perustelut saattavat koskea koko puhetta tai yksityiskohtaa. Ne liittyvät myös kohdentamiseen ja havainnollistamiseen, koska informaatio tuotiin puheissa esille ohjeissa, käskyissä ja neuvoissa. Puheen tyyliä koskevista arviointikriteereistä muodostui myös oma kriteeristö. Informaation *uutuutta, yllättävyyttä, tärkeyttä* ja *määrää* kommentoitiin hieman yli 30 kertaa. Hyvä informaatiota on kuvailtu mm. seuraavasti: *paljon faktaa, tilastoja - puhutaan siis totta, asiantuntevaa, käytännöllistä ja uusia malleja*.

Ohjaamista ja neuvomista on kommentoitu n. 20 kertaa. Parhaimmillaan ohjeet ja neuvot ovat olleet *konkreettisia, käytännöllisiä, selkeitä, ihmistä lähellä, ja hyviä vinkkejä*.

6.2.5 Kuulija on samaa mieltä puhujan kanssa

Arvion nousun aiheutti n. 30 kertaa se, että kuulija oli samaa mieltä puhujan kanssa. Sama mielipide on epäilemättä aiheuttanut nousun huomattavasti useamminkin, mutta nämä perustelut on mainittu lomakkeissa ainoastaan toistamalla pari sanaa puheesta ilman tarkempia selityksiä siitä, miksi ne on kirjattu nousevaksi arvioksi.

Useimmiten yksimielisyys on ilmaistu yksinkertaisesti kirjoittamalla, että vastaaja on *samaa mieltä puhujan kanssa*. Esimerkiksi myös *yhteinen arvomaailma ja oikeudentaju* ilmaistiin yhtenevissä mielipiteissä.

Yhteinen mielipide on tärkeä tekijä luotettavuusvaikutelman kannalta. Jos vastaaja on ollut samaa mieltä puhujan kanssa ja ollut vaikuttunut puheen informaatiosta, on se todennäköisesti lisännyt luotettavuutta kokonaisuudessa. Luotettavuutta ei ilmaistu selkeästi arviota nostavana tekijänä, mutta päinvastaiset reaktiot olivat voimakkaita, kuten kohdassa 6.3.5 tulee esille. Luotettavuutta voisi olettaa lisäävän myös pätevät argumentit. *Hyviä, taitavia, perusteltuja loogisia, järkeviä ja kuulijaan vetoavia* argumentteja on käytetty perusteluina noin 20 kertaa. Hyvät argumentit ovat olleet *vakuuttavia, kriittisiä ja tunteisiin vetoavia*. Argumenttien sijoittaminen johonkin kategoriaan oli ongelmallista jälleen siitä syystä, että argumentointi on voinut koskea yksittäistä tapausta tai kokonaisuutta.

Puhujan mielipidettä, kommentteja, kannanottoja, asennetta tai lähestymistapaa keuhuttiin n. 30 kertaa. Näissä ei kuitenkaan ilmoiteta, että oltaisiin samaa mieltä puhujan kanssa. Vaikuttamisen keino, kohdentaminen tai havainnollistaminen on onnistunut kuitenkin jotenkin miellyttämään vastaajaa. Arvioijien mukaan hyvää mielipidettä on perusteltu sanoilla *jämerä, vankka, rohkea, tarpeeksi rankka, radikaali ja kritisoi*va. Perusteluissa mainittiin, että *nyt puhutaan asioista oikeilla nimillä, ei pelkää omia mielipiteitään ja provosoidaan osuvasti*.

6.2.6 Ei-negatiivinen arvio tai muutos parempaan

Hieman yli kymmenen kertaa arvion nostamista perusteltiin sillä, ettei puhe ollut negatiivisten piirteiden mukainen. Positiivinen muutos aiempaan verrattuna kohotti arvioita n. 30 kertaa.

Ei-negatiivisille arviointiperusteille oli tyypillistä, että jokin häiriötekijä ei enää vaikuttanut puheen arviointiin laskevasti. Vastauksissa mainittiin mm. seuraavat: *ei ärsytä, paperi ei enää häiritse, jaksoi kuunnella ja ei selitellä turhia.*

6.2.7 Sisällön tyyli ja aiheenvalinta

Tyyli on huono sana kategorian määrittelijäksi, koska se juurikaan rajaa mitään ulkopuolelle. Arviointiperusteista kuitenkin suuri osa ei rajannut mitään perustelun ulkopuolelle. Ehkä tämä kategoria kuvaa sitä kuinka hankala holistisesta arvioinnista on siirtyä yksityiskohtaiseen ja tarkasti kohdistettuun arviointiin. Yli 100 perustelua kuvaili puheen kokonaisuutta, holistista vaikutelmaa tai vastaajan tunteita puheesta tietyllä hetkellä.

Aiheenvalintaa koskevia kommentit koskivat aiheen *ajankohtaisuutta* ja *tärkeyttä Suomessa*. Tyyliä arvioiden kohoamisen perusteena kuvattiin esimerkiksi sanoilla *positiivinen, selkeä, vakuuttava, värikäs, iskevä, empaattinen ja puhutteleva.*

6.3 Arvioita laskevia kriteerejä

6.3.1 Ontuva sisällön rakenne

Laskevan arvion perusteena on kommentoitu aloitusta noin 26 kertaa. Huono aloitus on ollut *mitäänsanomaton, tylsä, sekava, lattea, kliseinen, liian pitkä, luettelo* tai *se ei herätä kiinnostusta*. Huonosta aloituksesta *ei käy ilmi puheen aihe*. Alku voi *töksähtää* tai *se ei ole vakuuttava*.

Lopetusta koskevia kommentteja on mainittu n. 55 kertaa. Huonoa lopetusta on kuvailtu sanoilla *kliseinen, lässähtävä, erittäin huono, paatosmainen, lattea, tylsä, saarnaava, typerä, outo, kulunut* ja *utopistinen haave*. Kliseisyyttä on aiheuttanut erityisesti fraasimainen loppulause.

Selkeitä rakennetta koskevia perusteluja ei suoranaisesti ollut paljon. Kuitenkin puhetta kokonaisuutena, ja tiettyjä puheen osioita kuvaavia perusteluja oli melko paljon. Niistä suurin osa kuvaa epäselvyyttä ja aiheen epäloogisuutta. Olen päätellyt, että toimiva rakenne ei tietoisesti nosta arvioita, koska rakenteen odotetaan olevan toimiva. Epäselvä rakenne kiinnittää huomiota, jos se häiritsee kaikkea muuta puheen kuuntelemiseen ja arviointiin liittyvää toimintaa. Epäselvyyttä, epäloogisuutta tai sitä, että puhetta on vaikea ymmärtää käsiteltiin n. 41:ssä kommentissa.

Epäselvyyttä on kuvailtu esimerkiksi näin: *hyppii asiasta toiseen, vaikeaselkoinen, mistä ihmeestä kyse, kokonaisuus epäselvä, puhe kiertää kehää, päämäärä ja tarkoitus epäselvä, liian monimutkaista, ympäripyöreätä, irtonainen asia kokonaisuudesta ja aihe hajaantuu.* Epäselvää rakennetta on kuvattu suoraan sanoilla *sekava* ja *epäjohdonmukainen*.

6.3.2 Yksilön tai yhteisön puhuttelemisen ei miellytä

Laskevissa arvioissa sinuttelu ja käskeminen ovat hyvin lähellä toisiaan. Käskemistä lähellä ovat taas perusteet paasaaminen, listaaminen, ohjeistaminen, neuvominen ja luettelointi. En ole täysin varma ymmärräkö paasaamisen täysin samoin arvioijien kanssa, mutta ymmärtääkseni sillä tarkoitetaan turhaa neuvomista tai samasta asiasta puhumista liian kauan. Paasaaminen voi tarkoittaa myös puheen toisteisuutta, jota käsitellään kohdassa 6.3.4.

"Sinä" - tai "minä" -muodon mainitaan laskevan arviota noin 25 kertaa. "Me" -muoto taas on laskenut arviota vain kolme kertaa, mutta sama peruste saattaa sisältyä kommentteihin liiasta yleistämisestä. Seuraavat kommentit liittyvät "sinä" -muodon käyttöön: *ällöttää, ärsyttää, ei tehoa, provosoi, paasaa, saarnaa ja kuulostaa kielteiseltä.*

Käskemistä, paasaamista, listaamista, ohjeistamista, neuvomista ja luettelointia kommentoitiin runsaasti. Kommentit koskivat monipuolisesti tekstissä olevaa kohdentamista, havainnollistamista, vaikuttamista ja argumentointia. Tarkempaa määritelmää siitä, mitä kritiikki koskee, on mahdoton sanoa, koska vastaaja voi tulkita

esimerkiksi luetteloinnin kohdentuvan juuri hänelle, havainnollistavan ilmiötä, argumentoivan asian puolesta tai olevan epämiellyttävä muutoseikka. Ja niinhän itse asiassa onkin. Ei ole syytä sanoa, että jokin osa puheessa toteuttaisi vain tiettyä sisällöllistä tehtävää, joka esimerkiksi oppikirjoissa mainitaan. Paasaamis-tyylistä puhetta saatetaan pitää epämiellyttävänä tapahtui se sitten missä yhteydessä ja mitä tarkoitusta varten tahansa. Yli 40 kommentissa mainittiin seuraavanlaisia arviointiperusteita: *syyllyttävä tyyli, luettelomaista paasaamista, tehottomia toimintakäskyjä, saarnaava asenne, liikaa neuvomista, määräileviä ohjeita* jne. Tällaisesta puhujan toiminnasta syntyi myös vaikutelmia, joiden mukaan *puhujat luulevat tietävänsä kaiken, kuulijan päähän kaadetaan tietoa ja että ohjeet tulevat ylhäältä päin*.

6.3.3 Huonot esimerkit

Tiettyjen esimerkkien käyttö on laskenut arviota n. 20 kertaa. Näistä viitisen oli huonoja sen vuoksi, että vastaajaa *ei puhujan tekemiset kiinnosta* tai puhujan kokemus *toi esille katkeruutta, ärsytti ja säählitti*. Huonot esimerkit ovat olleet *liian kaukaa haettuja, mietoja, hölmöjä, moralisoivia* tai *epäolennaisia*.

Kielikuva, sanavalinta tai vertaus laski arviota noin 40 kertaa. Tyypillisessä vastauksessa oli kirjoitettu huono vertauskuva tai sana sitaatteihin ja ilmaistu sen olevan esimerkiksi *huono, typerä, kliseinen, ontuva* tai *tylsä*. Kielikuva tai vertaus on voinut olla myös *väsänyt, toisteinen, kielikikkailua, kapulakieltä* tai *fraasi*.

Samantyyllisiä ovat myös muutamat vastaukset, joissa vastaaja on kokenut, ettei puheenaihe kosketa häntä. Tällaisia vastauksia oli alle kymmenen kappaletta.

Liian yksityiskohtaisista tiedoista, tilastoista ja keskiarvoista sekä numeroista nousi erillinen erikoinen esimerkkien käyttöä koskeva ryhmä. Nämä aiheuttivat arvion laskun alle kymmenen kertaa.

6.3.4 Informaation häiritsevää toisteisuus

Tätä kategoriaa on kaikkein hankalin jaotella pieniin osiin. Suurimmassa osassa perusteluista, joissa tylsyys tai kliseisyys on aiheuttanut arvion laskun, ei ole selvitetty mihin se liittyy. Kuulijan tietojen aliarviointi, kliseisyys, toisto, tiedon uutuuden puute, itsestäänselvyys tai turhuus ovat hyvin samantapaisia ja niitä on erittäin paljon. Se on ylivoimaisesti eniten laskevia arvioita aiheuttanut tekijä puheen sisällössä. Arviointiperusteita, joissa edellä mainittuihin ominaisuuksiin viitattiin, oli miltei 200 kappaletta. Erikseen kommentoitiin vielä puhujan (puheen) tapaa tuoda tuo tieto esille. Käskemistä, paasaamista, ohjeistamista, listaamista, neuvomista ja luettelointia kommentoitiin yli 40 kertaa.

Perusteluissa on varsin harvoin tehty jatkopäätelmiä annetusta arviointiperusteluista. Muutamia sellaisia kuitenkin löytyi. Toisteisuutta pidettiin huonona seuraavista mielikuviin viittaavista syistä: *vaikuttaa propagandalta tai kommunismilta, sosiaalimössöä, moralisoivaa ja pyrkii vaikuttamaan liikaa.*

Myöskään käskemistä, paasaamista, ohjeistamista, listaamista, neuvomista tai luettelointia ei selitetty sen kummemmin. Muutamassa perustelussa tuotiin esille vaikutelma, jonka mukaan kuulijalle tulee sellainen olo, että *puhuja pitää itseään parempana, aliarvioi kuulijan, pakottaa tai kaataa päähän tietoa.*

6.3.5 Epäluottamus puhujaa kohtaan

Tähän kategoriaan kuuluu perustelut joiden mukaan kuulija on ilmaissut epäuskon puheessa esitettyä informaatiota kohtaan tai asiaa ei ole perusteltu riittävän hyvin. Jos kuulija on ollut eri mieltä, se ei välttämättä tarkoita epäuskoa koko asiasisältöä kohtaan. Erimielisyyttä lähellä on myös arvioijien perustelut (Ks. seuraava kohta 6.3.6), joissa on mainittu epämiellyttäviä tapoja vaikuttaa tai ilmaista asia. Tässä kategoriassa esille tulleet arviot ovat seikkoja, jotka vaikuttavat negatiivisesti luotettavuusvaikutelmaan.

Vastaajat ovat maininneet olevansa eri mieltä puhujan kanssa n. 30 kertaa. Usein on mainittu suoraan, että *olen eri mieltä asiasta* tai sitten on kirjoitettu ylös vastaväite puheessa esiintyneelle ilmaisulle.

Perusteluissa on mainittu kyseenalainen tai puutteellinen informaatio n. 30 kertaa. Osa näistä ilmaisuista on ilmaistu siten, että puheessa esitettyyn asiaan on lisätty kysymysmerkki. Tällaiset vastaukset voivat tarkoittaa mahdollisesti myös sitä, ettei ymmärretä asiaa. Kukaan ei näissä tapauksissa kuitenkaan tarkentanut kysymysmerkkiä ilmaisemalla, että se tarkoittaisi juuri sitä, ettei asiaa ymmärretä. Puutteellinen perustelu on mainittu kymmenisen kertaa.

Puutteellinen informaatio on ilmastu usein kysymällä jatkokysymyksiä, kuten *missä todisteet?, miksi pitäis voida...?, missä valtioissa?, esimerkkejä? onkohan...?* Puutteelliset perusteet ovat olleet yksinkertaisesti *puuttuvia, ei kunnollisia* tai *omituisia*.

Puhujaa tai puheessa esiintyneitä väitteitä ja tietoja on epäilty epäluotettaviksi, virheellisiksi tai jopa valheellisiksi noin 40 kertaa. Tyypillisessä vastauksessa on toistettu puheessa esitetty informaatio tai väite ja nimetty sen olevan *valhe, tuskin totta* tai *ristiriitainen* tieto. Yhdessäkään vastauksessa ei kuitenkaan ilmoitettu selkeästi perustelua uskon tai luotettavuuden puutteelle.

6.3.6 Epämiellyttävät vaikuttamisen keinot

Epämiellyttävät mielipiteet ja vaikuttamisen keinot ovat lähellä luotettavuusvaikutelmaan sisällyttämiäni tekijöitä. Erona niissä on kuitenkin se, ettei niistä käy ilmi vastaajan epäluottamus sisältöä tai puhujaa kohtaan. Nämä ovat enemmänkin tyylliseikkoja, jotka erottautuivat omaksi ryhmäkseen. Tällaisia ilmaisuja löytyi noin 35 kappaletta. Vaikka näissä perusteluissa voi olla taustalla epäluottamus, perusteet on ilmaistu eri tavalla kuin kohdan 6.3.5 perusteet.

Epämiellyttäviä vaikuttamisen keinoja ovat esimerkiksi *provosointi, liioittelu, lasten mukaan ottaminen puheeseen, katsojan kosiskelu, liika dramatisointi, tunteisiin vetoaminen, jyrkät mielipiteet, utopia ja propaganda*. Ongelmana näissä on tietysti se, että puheen sisältöjä joihin nämä voimakkaat perustelut liittyvät, ei ole mainittu kuin parissa kohdassa.

Epämiellyttäviä vaikuttamisen keinoja, jotka mainittiin selvästi useammin olivat pelottelu (n. 10 kertaa) ja syyllistäminen (n. 10 kertaa). Pelottelu ja syyttely ovat hyvin lähellä paasaamista, ohjeistamista ynnä muita, joita niitäkin voi pitää epämiellyttävän vaikuttamisen keinoina.

6.3.7 Liian löysä tai liian jyrkkä näkökulma

Liian jyrkkä tai löysä näkökulma sisältää enimmäkseen puheen kokonaisuuteen ja yksittäisten asioiden ilmaisutapoihin liittyviä kommentteja. Ne on pystytty erottamaan väljemmistä tulkinnallisista tyylin kuvailuista ja epämiellyttävistä vaikuttamisen keinoista, koska niissä on ilmaistu selvästi mihin tyyllilliseen seikkaan puheen näkökulmassa ne liittyvät. Liika yleistäminen mainittiin yli 20 kertaa ja yksipuolinen tai kritiikitön näkökulma n. 15 kertaa. Yksipuolisesta näkökulmasta on kysymys myös kun näkökulma korostaa selvästi yhteisöä (Suomea) tai yksilöä (Suomalaista tai puhujaa) suhteessa muihin tai muuhun maailmaan. Yksilön tai yhteisön näkökulmaan liittyvät perusteet voisivat sisältyä myös kohdentamiseen yksilölle tai yhteisölle (kohtaan 6.3.2), mutta erona oli se, että tässä teemaksi nousi nimenomaan yksipuolisuus eikä se kumpi vaihtoehdoista olisi parempi.

Liikaa yleistäminen oli arviointiperusteena yli 20 kertaa. Yleistäminen liittyi läheisesti myös siihen miten puhe on kohdennettu. Toisaalta yleistäminen -sana ei kerro sitä, onko yleistäminen tehty käyttämällä kuulijaa esimerkkinä vai koko maailmaa esimerkkinä.

Yksipuolinen tai kritiikitön näkökulma mainittiin n. 15 kertaa. Tällainen näkökulma *yksinkertaistaa liikaa, leimaa toiset, esittää asiat mustavalkoisina tai ahtaasti ja on mahdollisesti puolueellinen* arvioijien mukaan.

Noin kymmenen kertaa paheksuttiin *liikaa suomalaisten ihannointia, suomalaisten tai länsimaiden ylemmyyttä, me hyvä ja muut paha -asetelmaa sekä muun maailman huomiotta jättämistä*. Samoin kymmenisen kertaa mainittiin vastaava asetelma puhujasta tai suomalaisesta yksilöstä. Negatiivisena pidettiin *omakehua* tai *itsekehua*.

6.3.8 Sisällön tyyli ja aiheenvalinta eivät miellytä

Samoin kuin nousevien arvioiden perusteissa myös laskevaa arviota perusteltiin melko ympäröivillä tyyliseikoilla. Tyyliin liittyviä perusteluja olisi huomattavasti enemmän, jos kaikki maininnat kliseisyydestä ja tylsyydestä olisivat tässä mukana. Muita kuin noita edellisiä tyyliin liittyviä seikkoja mainittiin noin 60 kertaa. Niistä n. 30 koski liikaa *virallisuutta* ja *jäykkyyttä*. *Liian kevyttä* tai *lässyttävää* tyyliä on käytetty perusteena noin 20 kertaa.

Virallista tyyliä kuvailtiin esimerkiksi sanoilla *vaalipuhe, poliittikommainen, ylioppilaspuhe, palopuhe, juhlapuhe, opettajamainen puhe, esitelmätyyli, ennaltaharjoiteltu* ja *tunteeton*. Liian kevyttä tyyliä kuvailtiin mm. *hyvinvointisoopaksi, hyssyttelyksi, maailmaaparantavaksi* ja *yliholhoavaksi*.

6.3.9 Ei vastaa kuulijan odotuksia

Viimeisenä kategoriana laskeville arvioille erottautui kuulijan odotukset. Kategorian nimi voisi olla myös ei-positiivinen. Sitä ei käytetty perusteluna paljon, vain n. kymmenen kertaa, mutta niissä ilmaistiin selvästi mitä kuulija odotti, ja ettei sitä saanut puheelta. Epäsuorasti asia kuitenkin ilmaistiin useita kertoja. Melko yleistä oli, että odotettiin uutta

tai yllättävää näkökulmaa tai käsittelytapaa. Tätä odotusta ei kuitenkaan joidenkin vastaajien mielestä onnistuttu täyttämään.

Perusteluissa mainittiin, että jämerä asenne olisi *uskottavampi, mielikuvitusta voisi käyttää ja mielenkiintoa asiaan ei tule lisää*. Nämä perusteet oli myös voinut sijoittaa myös muihin kategoriaan, mutta erilaisen perustelutavan vuoksi ne erottuivat joukosta.

6.4 Ristiriitaiset perusteet ja puhujan arviointi

Sivutuotteena kategorioinnissa saatiin tuloksia myös puhujaan kohdistuvista arvioista, joita en ole käsitellyt tarkemmin. Mainitsemisen arvoista on kuitenkin se, että sekä nousevien että laskevien arvioiden perustelujen joukossa oli molemmissa yli sata mainintaa puhujan äänestä, puhetyylistä, katsekontaktista, kameran kuvakulmasta, puhujan ilmeistä, puhujan paperin häiritsevyydestä ja puhujan liikehdinnästä.

Joko pelkkään sisältöön keskittyminen oli siis mahdotonta, ohjeistus ei ollut mennyt perille tai sisältö ymmärrettiin hyvin eri tavoilla. Toisaalta tämä kertoo siitä kuinka hankalaa on erottaa sisältö ja muoto toisistaan. Muutamia puhujan ominaisuuksia on kuitenkin syytä käsitellä, koska ne mainittiin erikseen suhteessa sisältöön.

Sekä laskevien että nousevien arviointiperustelujen joukossa oli ristiriitaisia arvioita. Näissä oli tehty ilmeisesti kompromissi kahden arviota eri suuntiin vievien tekijöiden välillä. Laskevien arvioiden perusteista löytyi esimerkiksi seuraavat: *puhujan ääni voi olla ristiriidassa puheen sisällön kanssa ja vähentää luotettavuutta*. Parissa vastauksessa eroteltiin tyyli ja asiasisältö toisistaan: *asia ja päämäärä hyvä mutta dramatisointi häiritsee, mielipiteet ja esitystapa ristiriitaisia*.

Nousevien arvioiden perusteluissa on mainittu, että puhujan *säälittävä ilme vetoaa tunteisiin ja lisätä vaikuttavuutta ja olen eri mieltä asiasta, mutta pidän puhujan äänestä*. Seuraavat kompromissit koskevat myös kahden kriteerin päällekkäisyyttä: *puhujan*

painotus äänellä selkeyttää tärkeitä asiasisältöjä ja sisältö tärkeä mutta tyyli mitäänsanomaton.

7 Tulosten pohdintaa

7.1 Arviointikriteerien vertailua nousevien ja laskevien arvioiden välillä

Taulukossa 2 on asetettu rinnakkain arviointiperusteita, jotka vaikuttavat vastakohtapareilta. Erilaisia kohdentamisen, havainnoinnin tai vaikuttamisen keinoja ei juurikaan voinut toisistaan erottaa kuin pääpiirteittäin. Useimmiten ne olivat sisäänrakennettuina erilaisiin perusteluihin.

Positiiviset ja negatiiviset arviointiperusteet voivat olla samoja tai toisistaan poikkeavia. Perustelujen ilmoittaminen toistensa vastakohtapareina ei välttämättä onnistu. Varsinkin ristiriitaisia arvioita on melko vaikea ennakoida. Toisaalta vaikuttavan puheen on mahdotonta vedota kaikkiin. On valinnasta kiinni halutaanko pyrkiä mielipiteet selkeästi jakavaan kannanottoon vai rauhallisempaan tyyliin, jota useat kuulijat pitävät liian tutuna tai epäselvänä.

Selkeitä vastakohtapareja, kuten esimerkiksi Pörhölän (2000, 24-25) laatimassa taulukossa 1, ei kaikille arviointiperusteluille ole tarpeen löytääkään. Varsinkaan normin mukaisia viestintäpiirteitä, joita yleisesti pidetään hyvänä pelkästään sen takia, että sillä tavoin olemme oppineet ymmärtämään puhetta, ei ole tarpeen arvioida hyväksi. Todennäköisesti tällaisten positiivisten, tuttujen vaikutelmien olemassaolo huomataan vasta, kun ne puuttuvat tai niitä rikotaan.

Taulukko 2. Nousevien ja laskevien arviointiperustelujen vertailu

Arvio nousee	Arvio laskee
Puheen rakenne = aloitus napakka ja tuo esille aiheen; lopetus tiivistävä ja naseva; rakenne looginen ja jäsennelty	Puheen rakenne = aloitus liian pitkä ,epäselvä kliseinen tai tavallinen; lopetus tylsä tai lässähtävä; rakenne epäselvä, vaikeaselkoinen tai kiertää kehää

Sinä -muodon käyttö kehottaa kuuntelemaan ja vetoaa tunteisiin	Sinä -muoto ärsyttää ja provosoi
Me -muoto kannustaa ja tekee kuuntelemisesta miellyttävämmän	Me -muoto yleistää liikaa tai ei kosketa kuulijaa
Neuvot ja ohjeet selkeitä ja konkreettisia	Neuvominen, paasaaminen, käskeminen ohjeistaminen koetaan epämiellyttäväksi ja kuulijaa aliarvioivaksi
Esimerkit kuulijaa koskettavia, havainnollisia ja puhujan omat kokemukset kiinnostavia	Esimerkit yleistävät liikaa, ovat turhia tai puhujan elämä ei kiinnosta
Informaatio tärkeää, ajankohtaista ja asiaankuuluvaa	Informaation toisteisuus, kliseisyys, kuulijan aliarviointi
Argumentointi taitavaa; vakuuttavat perustelut	Argumentointi jättää kysymyksiä auki tai ei ole loogista Epämiellyttävät vaikuttamisen keinot, kuten provosointi, käskeminen ja syyllistäminen
Muutos parempaan; Ei-negatiivinen	Ei vastaa odotuksia
Luotettavuusvaikutelma: samaa mieltä puhujan kanssa; luotettavan tuntuinen tieto	Luotettavuusvaikutelma: eri mieltä puhujan kanssa; tieto valheellista, vajavaa tai virheellistä
Näkökulma aiheeseen (tyyli) monipuolinen ja kriittinen; positiivisuus ja huumori	Näkökulma aiheeseen (tyyli) yksipuolinen tai kritiikitön; tyyli liian jyrkkä tai liian särmätön
Positiivinen vaikutelma puhujan puhetyylistä, äänestä ja ympäröivistä olosuhteista voivat nostaa muutoin negatiivisempaa arviota	Negatiivinen vaikutelma puhujan puhetyylistä, äänestä ja ympäröivistä olosuhteista voivat laskea muutoin positiivista arviota

7.2 Individualistisia ja kollektivistisia piirteitä arviointiperusteissa

Mitkä arviointiperusteista korostavat yksilön merkitystä yhteiskunnassa, yksilön arvoja, oikeuksia ja saavutuksia? Nousevien arvioiden perusteluissa mainittiin esimerkiksi *puheen kohdentaminen kuulijalle, suora puhuttelu, sinä - ja minä -muodon käyttö puhutellessa, omien henkilökohtaisten esimerkkien käyttö sekä suora käytännön hyöty ohjeista ja tiedoista*. Näitä voi pitää individualistisina piirteinä. Individualistisena piirteenä voi kenties pitää sitäkin, että kuulija arvioi puhetta omien senhetkisten mieltymysten mukaan,

eikä niinkään yleishyvän tavoitteen kannalta. Toisaalta esiintyi myös ristiriitaisia perusteluja, joissa *asia on tärkeä, mutta puhujan tyyli ärsytti*.

Laskevien arvioiden perusteluissa moitittiin, jos *Suomea pidettiin muita maita parempana* tai jos *auktoriteeteille pyrittiin saamaan kritiikittömästi lisää valtaa*. Näissä perusteluissa pieni valtaetäisyys ilmenee kielteisestä näkökulmasta suurempaan valtaetäisyyteen.

Mitkä arviointiperustelut taas painottavat yhteisön merkitystä, yhteisiä saavutuksia, yhteisvastuuta oman ryhmän kanssa ja yksilön velvollisuuksia yhteisössä? Määrällisesti puheen kohdentaminen me -muodossa ei saanut positiivista huomiota niin paljon kuin yksilöllinen kohdentaminen. Kuitenkin *yhteisiä asioita* pidettiin tärkeänä useissa vastauksissa. *Suomen kehuminen* sai myös positiivisia arvioita.

Ohjeistamista ja sinuttelua pidettiin myös epämiellyttävänä. Tämä viittaisi siihen, ettei kohdentaminen ainakaan täysin toimi individualististen piirteiden ehdoilla.

Pieni valtaetäisyys on siis individualistisen kulttuurin indikaattori ja suuri valtaetäisyys kollektivistisen kulttuurin indikaattori. Valtaetäisyyksiin viittaavia piirteitä on melko vaikea erottaa perusteluista, koska ne liittyvät usein melko selkeästi siihen, mitä puheessa on juuri sanottu ja miten.

Ainakaan puhujia ei pidetty tiedollisina auktoriteetteina. *Erimielisyydet* ilmaistiin melko selkeästi ja *informaatiota kritisoitiin* ja sen paikkansapitävyyttä *epäiltiin*. Vastauksissa ilmaistiin tyytymättömyys, jos asiasta ilmaistiin vain jonkin *osapuolen kritiikitön näkökulma*. Nämä viittaavat jälleen individualismiin, mutta eivät kovin voimakkaasti. Selkeästi ei-individualistinen piirre on se, että käskemistä ynnä muuta suoraa ohjeistamista pidettiin usein perusteena laskevalle arviolle.

Kärjistetysti maskuliinisuus kuvaa kollektivistista kulttuuria ja feminiinisyys individualistista. Skandinavian maita pidetään tyypiesimerkkeinä feminiinisestä kulttuureista (ks. Hofstede, 1997, 99). Maskuliinisuuteen ja feminiinisyyteen viittaavia piirteitä arviointiperusteluissa en erottanut. Suomen kielen sanotaan olevan jo niin tasa-

arvoinen, että siihen hukkuu monet ilmaisut, joista maskuliinisuus, feminiinisyys ja valtaetäisyydet voisivat erottua. Tasa-arvoisuus tosin tietysti itse on feminiinisuuden ja pienen valtaetäisyyden tunnuspiirre.

Suoria kommentteja, jotka yksiselitteisesti viittaisivat maskuliinisuuteen, feminiinisyyteen tai valtaetäisyyteen ei arviointiperusteluissa ollut. Mitä luultavimmin ne ovat taustavaikuttajia, jotka eivät näy arvioissa läpi kovin voimakkaasti, mikä sekin osaltaan tukisi väitteitä, joiden mukaan suomalaista kulttuuria ei näiden piirteiden valossa kannata kuvailla kovin tiukasti.

Taulukon 1 (s. 23-24) piirteitä on havaittavissa arviointiperusteluissa. Individualismiin viittaisivat vastauksissa laskevat arviointiperustelut, jotka koskivat epäselvyyttä, yleistämistä ja suomalaisten parempana pitämistä. Vaikkei taulukossa 1 mainittuja selkeästi kollektivistisiä piirteitä käytetä perusteluin nousevissa arvioissa, vastustettiin individualistisia piirteitä, kuten itsekeskeisyyttä ja huomion keskipisteeksi hakeutumista.

Rajanveto tässä tutkimuksessa saatujen vastauksien perusteella on kuitenkin hankalaa esimerkiksi kun epäselvyyttä pidetään huonona, mutta liikaa selostamista ja kliseisyyttä kritisoidaan ankarasti. Miten tulisi varmistaa, että mahdollisimman monet ymmärtävät, mutta etteivät asiasta jotain jo tietävät tylsistyisi tai tuntisi itseään aliarvioiduksi?

Puhetta arvioitiin aika usein kokonaisuutena. Kyseessä on tosin holistinen arviointi, mutta kenties huomion kiinnittäminen kokonaisuuteen yksityiskohtien sijaan on kollektivistinen piirre. Arviointiperusteet olivat suurilta osin hyvin ympäröityjä, melko kohteliaita eikä kovin tiukkaan tai kriittisesti kohdistettuja mihinkään tiettyyn asiaan. Sellaisia perusteluja, jossa kuulijan ja puhujan vastakkainasettelu olisi ilmeinen, oli varsin vähän. Tätä voisi pitää ainakin lievästi kollektivistisena piirteenä. Olisiko taustalla esimerkiksi konfliktin välttäminen tai epävarmuuden välttely?

Perusteluja tarkasteltaessa kokonaisuutena näyttäisi siltä, että suomalaista viestintäkulttuuria ei voi määrittää tämän tutkimuksen perusteella ainakaan selkeästi individualistiseksi. Tulokset tukisivat siis aiempia tietoja (Pörhölä & al. 1997; Pörhölä

2000a) siitä, että viestinnän kulttuuriset arvodimensiot eivät kuvaa kovin hyvin viestintäkulttuuriamme. Suomea ei voi kuvata selkeästi eikä voimakkaasti individualistiseksi kulttuuriksi myöskään Hofsteden (1997) tai Triandisinkaan (1995) asettamien kulttuuristen piirteitten mukaan. Selkeää on kuitenkin se, etteivät kollektivistiset piirteet nousseet individualistisia piirteitä huomattavammin esille tämän tutkimuksen arviointiperusteissa.

Näyttäisi siltä, että Sallisen (1986) viitisentoista vuotta sitten havaitsemat tutkimustulokset kuulijakeskeisestä kulttuurista pitäisivät edelleen voimakkaasti paikkansa. Kuulijan tavoitteet tuntuvat olevan tärkeämpiä kuin puhujan tavoitteet. Mitä sitten kuulijan tavoitteet ovat ja johtuvatko ne median luomasta kontekstista vai esittävän puhetaiteen perinteestä? Tuloksista on tulkittavissa, että kuulija haluaa viihtyä. Tärkeän tiedonkin on pystyttävä jotenkin voittamaan tai ansaitsemaan kuulijan kiinnostus.

Kuvio 1:n mukaan individualistisista puheista pidettiin keskimäärin hieman enemmän. Eri aiheita koskevat puheet eivät kuitenkaan ole vertailukelpoisia. Lisäksi samaa aihetta käsittelevistä puheista jälkimmäinen kärsii todennäköisesti enemmän uutuuden puutteesta, vaikkei se keskiarvoissa selvästi erotukaan. Individualistinen turvallisuuspuhe sai korkeamman keskiarvon kuin kollektivistinen turvallisuuspuhe. Kollektivistinen kierrätyspuhe sai hieman pienemmän keskiarvon kuin individualistinen kierrätyspuhe. Eli voisi kysyä onko kollektivistisen turvallisuuspuheen arvioihin vaikuttanut se, että asiaa oli jo aiemmin käsitelty. Toisaalta taas individualistinen turvallisuuspuhe, joka esitettiin viimeisenä sai korkeimman keskiarvon kaikista puheista. Kokonaisarvioiden erot ovat joka tapauksessa varsin pieniä. Niiden perusteella ei voi todeta merkittävää eroa arvostuksessa individualistisia tai kollektivistisia piirteitä kohtaan.

7.3 Arviointiperusteet verrattuna oppikirjamalleihin

Luvussa 2 käytiin läpi erilaisia tekijöitä, joista puheen sisältö muodostuu. Näihin tekijöihin sekä puhujan että kuulijan tulisi kiinnittää huomiota. Oletettavasti kaikki tuloksista nousseet arviointiperusteet voidaan ymmärtää näiden tekijöiden kautta.

Puheen sisäinen rakenne, aloitus ja lopetus olivat perusteltuja arviointikohteita tämän tutkimuksen tuloksissa. Tuloksista ei ole kovin tarkasti havaittavissa esimerkkejä siitä, millainen aloitus olisi hyvä. Sekä oppikirjamalleissa ja arvioijien perusteluissa pidettiin kuitenkin tärkeänä, että aloitus kiinnittää kuulijan huomion ja paljastaa mistä puheenaiheesta on kysymys. Yhteinen negatiivinen piirre oli myös se, ettei aloitus saisi venyä liian pitkäksi tai olla liian yleinen tai kliseinen.

Lopetuksen pitäisi koota asia tiiviiksi paketiksi ja jäädä kuulijan mieleen. Tätä todennäköisesti vastaajat ovat myös odottaneet, koska laskevia arvioita on tullut lässähtävästä ja kliseisestä lopetuksesta.

Rakenteeseen liittyvät arviot olivat aika ymmärrettävästi melko yleisluontoisia. Jotta puheen rakennetta pystyisi tarkastelemaan tarkemmin, olisi puhe varmaan kuultava useammin. Rakennetta on lisäksi aika hankala kuvata, jos se on selkeä. Ylä- ja alakohtien tunnistaminen ei välttämättä ole ensisijaisen tärkeää. Loppuen lopuksi ne palvelevat asioiden perille menoa. Arvioijien kommentit selkeydestä ja loogisuudesta koskivat varmastikin asioiden esittämisjärjestyttä, jakoa erilaisiin alakohtiin, etenemistä yleisestä yksittäiseen ja niin edelleen.

Aiheen valinta ja mielenkiintoisuus kävi ilmi vastauksissa, joissa kommentoitiin positiivisesti aiheen mielenkiintoa, tärkeyttä tai ajankohtaisuutta, ja negatiivisesti tylsyyttä, kliseisyyttä uutuuden puutetta. Tylsästäkin aiheesta saattaa saada kiintoisan hyvien esimerkkien, tyyliseikkojen tai vetoavan lähestymistavan avulla.

Aihetta tukeva materiaali tuli ilmi informaatiota ja esimerkkejä koskevissa arviointiperusteluissa. Esimerkiksi tilastoja ja lähestymistapaa koskevat perustelut koskevat osittain myös aihetta tukevaa materiaalia.

Rehellisyys ja vilpittömyys luovat luotettavuusvaikutelmaa. Etenkin epäilyt informaation oikeellisuudesta tai totuudenmukaisuudesta liittyvät luotettavuuteen. Epäuskottavat esimerkit, liioittelu ja suppea tai kritiikitön näkökulma voivat osaltaan aiheuttaa

epäluottamusta ja negatiivisia arvioita. Toisaalta tiettyä rohkeutta, kärkevyyttä ja yllättäviä tietoja ja esimerkkejä pidettiin myös hyvänä.

Puheen sisällön kieli on miltei yhtä kuin tyyli. Kielikuvat, lähestymistapa, yksityisesti tai yleisesti kohdentaminen liittyvät myös kaikki tyyliin. Sisällön kieltä arvioitiin usein vertaamalla puheen tyyliä johonkin toiseen tilanteeseen, jossa voisi kuulla esitettyjen puheiden kaltaisia puheita. Esimerkkeinä käytettiin politiikkaa ja koulumaailmaa.

Sisällön hallintaa ei kommentoitu perusteluissa aivan suoraan. Kommentit yksipuolisesta lähestymistavasta ja puhujan tietämättömyydestä koskevat kuitenkin sisällön hallintaa. Kommentit yleistämisestä ja aiheen uutuudenpuutteesta saattavat kertoa yksityiskohtaisen tai erikoistietojen hallinnan puutteesta.

Oppikirjamalleista tai tutkimuksen tuloksista ei kummistakaan käy selkeästi ilmi arviointikriteerien hierarkiaa. Ensisijaista puhujan kannalta olisi tietenkin, että puhuja pääsisi sisällön avulla tavoitteeseensa. Perusteluista ei voi kovin helposti arvioida kuinka hyvin sanoma meni perille. Kun hierarkiaa yrittää hahmottaa kuulijan näkökulmasta, voi kaikkein tärkeimpänä kriteerinä pitää sitä, ettei puhe saa olla tylsä. Tämä ei liene kovin yllättävää. Perustelujen avulla ei voi todeta miten tästä tylsyydestä, kliseisyydestä, liiasta tuttuudesta tai paasaamisesta päästäisiin. Tämä lienee suuri haaste kaikille puheille.

Vaikuttaisiko se kriteerien hierarkiaan, jos puheen tavoitteiden saavuttamista voitaisiin jotenkin mitata? Tarvitseeko kaikessa olla hyvä, jos saavuttaa kuitenkin päällisin puolin tavoitteensa? Vaikuttamaan pyrkivä puhe on vaikea laji, jonka tavoitteiden voi sanoa täyttyneen jo silloin, jos puhe on aiheuttanut kuulijoissa edes jonkinlaisen reaktion. Olipa se sitten puolesta tai vastaan.

7.4 Tulosten arviointia

Tuloksista voi päätellä, että tässä tutkimuksessa muodostuneet arviointikriteerit ovat täysin jaettavissa puheviestinnän oppikirjamallien mukaisesti. Suomessa on siis ainakin jossain määrin omaksuttu länsimainen, individualistinen ja ehkä yhdysvaltalainenkin malli puhua

yleisölle sekä arvioida yleisöpuhetta. Tämä on malli, joka on Suomessakin välittänyt ainakin osittain koulumaailmaan. Jos oletetaan, että koulutus vastaa ammattien vaatimiin tarpeisiin ja esimerkiksi liikemaailman käyttäytymissäntöihin, markkinatalouden mahtimaassa kehittynyt malli on varmasti aivan paikallaan koulutuksessamme. Liikemaailmassa, globaalin viestinnän kentällä, mediassa ja kansainvälistyneissä kulttuureissa on oltava yhteisiä standardeja.

Puheitten arviointiperusteluista on erotettavissa individualistisia ja kollektivistisia piirteitä. Arviointiperusteluissa käytettiin usein suoraan eri arvodimensioihin liittyviä piirteitä. Nuo piirteet eivät kuitenkaan muodostaneet selkeitä kriteerejä, joiden mukaan voitaisiin sanoa, missä puheen sisältöön liittyvissä asioissa suosittaisiin kollektivistista tai individualistista tyyliä. Kulttuuristen arvodimensioiden tekijät arviointikriteereinä saattavat olla hyvinkin henkilökohtaisia makuasioita, aihekohtaisia ja tilannekohtaisia.

Individualistiset piirteet tulivat tuloksissa esille joko siten, että ne oli suoraan ilmaistu nousevan arvion perusteena tai siten että kollektivistista kulttuuria kuvaavaa piirrettä vastustettiin. Kollektivistisia piirteitä ei käytetty yhtä paljon nousevien arvioiden perusteluina kuin individualistisia piirteitä. Sen sijaan ei-individualistiseen kulttuuriin viittaisivat perustelut, joissa vastustettiin voimakkaasti individualistista piirrettä. Tätä voisi selittää (luku 3.2.2) Skandinavian kuvaaminen alueena, jolla on individualistinen kulttuuri, mutta jolla on paljon kollektivistisia piirteitä.

Vaikka ihmisen käyttäytymistä arviointitilanteissa voitaisiinkin ennustaa saatujen tulosten mukaan esimerkiksi siten, että tiedettäisiin millaisia arvioita saadaan ja miten perusteluja kuvaillaan, eivät tulokset kerro välttämättä mitkä syyt ovat perustelujen taustalla. Kaiken lisäksi syyt voivat olla eri ihmisillä erilaisia. Tämä on toisaalta tyypillinen piirre, kun laadullisen tutkimuksen perusteella etsitään syitä käyttäytymiselle (Eskola & Suoranta 1999, 150).

Tämän tutkimuksen tarkoitus kuvailla arviointia ja yleisölle puhumista suomalaisessa kulttuurissa. Vaikka tutkimukseen osallistunut arvioijajoukko oli melko laaja, rajaa se kuitenkin tutkimuksen yleistettävyyttä. Tutkimuksen tavoite on kuvailla suomalaista

viestintäkulttuuria, mutta kuten aiemminkin on käynyt esille, suomalaisuus saattaa olla tässä tutkimuksessa melko väljä käsite kuvaamaan viestintäkulttuuria, vaikka sillä epäilemättä omat tunnusomaiset piirteet ovatkin. Tämän tutkimuksen tulokset voi joka tapauksessa suhteuttaa siihen, että puheiden kirjoittajat, kulttuuristen piirteitten tulkitsijat sekä tulosten analysointi tapahtuu yhden suomalaisen kulttuurin edustajan ymmärryksen kautta. Olisiko tutkija, jonka tausta on selkeästi individualistinen tai kollektivistinen, nähnyt yhteydet ja erot omiin kulttuurisiin arvoihinsa selkeämmin?

Tutkimuksen validiteettia koskevia kysymyksiä on useita. Suurin osa niistä ei vaivaa, koska tavoite on muodostaa holistinen kuvaus arviointikriteereistä. Tutkimustulokset eivät ole kovin yllättäviä tai spesifejä ja ne olisivat olleet melko hyvin ennustettavissa aiempien mallien perusteella.

Mittaustapahtumaan liittyvästä validiteetista on kyseenalaistettava sisällön käsitteen ymmärtäminen. Koskevatko tulokset täsmällisesti puheen sisältöä ja toisaalta taas, onko puheen sisältöä ylipäättään syytä irrottaa jotenkin erillisesti kuvailtavaksi osaksi puheesitystä? Koko tutkimusasetelman perusteella voi ainakin todeta jälleen, että sisällön ja persoonan erottaminen on erittäin vaikeaa. Ehkä tämä on hyvä peruste myös sille miksi arviointitehtävissä on usein hyvä käyttää eri ongelmat tiedostavia asiantuntijoita. Yhtä lailla se osoittaa sen, että arvioinnin pohdintaan ja kouluttamiseen on syytä uhrata voimavaroja.

Näin suuren vastaajajoukon perustelujen käsitteleminen laadullisena aineistona tuottaa sekä mahdollisesti ongelmia. Pienemmän joukon yksityiskohtaiset perustelut olisivat voineet tuottaa selkeämpiä ja kuvailevampia kriteerejä. Suuren joukon perustelut vievät tuloksia mahdollisesti loputtomasti lähemmäs keskiarvoja, (kuten keskiarvokäyristä on mahdollisesti tulkittavissa) eivätkä pienet yksityiskohdat saa huomiota, joka niille pitäisi laadullisessa tutkimuksessa pystyä antamaan. Suurta aineistomäärää joutuu toisaalta käsittelemään suurpiirteisemmin kuin pienempää. Siinä mielessä tämän tutkimusprosessin kaltainen menetelmätriangulaatio, jossa määrällisiä ja laadullisia keinoja on hyödynnetty empiirisen aineiston keräämisessä, tuottaisi yksityiskohtaisempia tuloksia vasta useiden analyysitapojen kautta.

Tutkijan omalla toiminnalla ja sen selostamisella on pyritty osaltaan parantamaan tutkimuksen validiteettia. Olen ollut mukana pitkällä aikavälillä suoritettussa mittavassa prosessissa ja selostanut auki toimintaa tutkimuksen eri vaiheissa. Olen pystynyt tarkkailemaan prosessissa kerättyä muutakin aineistoa kuin mitä tähän tutkimukseen on käytetty sekä tarkastelemaan päällisin puolin ryhmiä myös erillisinä vastaajajoukkoina.

Vaikka tutkimuksessa tarkastelen ensisijaisesti yleisölle puhumista, ei voi olettaa, että ulkopuolinen yleisö mukauttaisi ajattelunsa samoihin lähtökotiin. Heidän odotuksiaan ja asenteitaan saattavat muokata yhtä lailla esimerkiksi television katseluun liittyvät kokemukset ja odotukset. (Videotykillä valkokankaalle heijastettu kuva ja kaiuttimista tuleva ääni on ominaisuuksiltaan mediana samanlainen kuin televisio tai elokuva.) On siis mahdollista, että yleisö arvio tavallaan televisioesiintymistä. Televisioesiintymiseen taas saatetaan liittää viihteelliset arvovaatimukset erittäin tiukasti.

7.5 Jatkokysymyksiä aiheesta

Tässä tutkimuksessa on kerätty yleisön perusteluja nouseville ja laskeville arvioille, jotka koskevat puheen sisältöä. Perustelut on analysoitu ja jaettu eri kategorioihin. Niitä on verrattu kulttuurisiin arvodimensioihin ja puheviestinnän kirjallisuuden tarjoamiin tietoihin yleisölle puhumisen sisällöstä. Kulttuuriset arvodimensiot ja yleisölle puhuminen muodostavat tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen.

Saman kerätyn aineiston pohjalta voisi tutkia useampia kohteita. Tämä on ollut selvillä prosessin alusta saakka. Tämän tutkimuksen tuloksista syntyviä jatkokysymyksiä voisi myös tarkastella saman aineiston avulla. Muun muassa sukupuolten väliset erot olisivat erotettavissa ja ikään liittyvät erot samoin.

Koska tutkimustiedoissa tulee niin usein esille, että lähipiiri, harrastus tai mikä tahansa alakulttuuri on yleensä merkittävämpi vaikuttaja kuin kansallinen kulttuuri, pitäisi tutkimusasetelmista lähestyä kriteerejä pienempien ryhmien näkökulmasta. Onhan yksi tärkeimmistä yleisölle puhumista varten annetuissa ohjeista yleisön analysointi. Toisaalta kansallisen kulttuurin piirteiden kuvailu ja säilyttäminen on yhtä lailla tärkeää. On siis

liene perusteltua olla kiinnostunut yhtä lailla yleisistä ja tarkemmin rajattujen kohderyhmien arvoista.

Edelleen jää ilmaan kysymys: Mitä ovat suomalaiset viestinnän arvot? Bisnesmaailmassa suomalaisten sanotaan arvostavan rehellisyyttä, suoruutta ja luotettavuutta. Voiko nämä soveltaa myös arkipäiväiseen puheviestintään? Kaiken kaikkiaan suomalaiset tai länsimaiset arvot ovat joukko melko määrittelemättömiä tai ihanteellisia tavoitteita ainakin julkisuudessa. Tutkimuksissa individualismin ja kollektivismiin kaltaiset laajat dimensiot ovat onnistuneet ainakin asettamaan kansalliset kulttuurit ja niiden erot jonkinlaiselle jatkumolle. Suomi ei ole ainut kansallinen kulttuuri, joka on tavallaan keskikastin kulttuuri individualismin ja kollektivismiin valossa.

Ongelmallista on myös uusien arvomaailmojen sulautuminen yhteen aiemmin olemassa olleiden arvojen kanssa. Suomen kieli ja kulttuuri on suhteellisen pienen kokonsa vuoksi erittäin altis vaikutteille. Nopeasti vaihtuvat trendit ja alakulttuurien ilmiöt sekoittavat arvosoppaa omalta osaltaan. Ovatko nykypäivän trendit, kokemuksellisuus, elämyksellisyys, utilitarismi ja hedonismi sekä kaiken viihteellistyminen arvoja, jotka liitetään väistämättä myös kaikkeen viestintään? Voitaisiko saavutettujen tulosten perusteella muokata jokin prototyypipuhe, joka toteuttaisi mahdollisimman monia hyviksi havaituista sisällöllisistä piirteistä? Tuskinpa. Todennäköisesti tuotos olisi kaavamainen ja tutuntuntonen puhe, joka toimisi yleisellä tasolla, mutta välttelisi riskinottoa. Hyvässä puheessa sisällöllä ja arvomaailmalla on uskallettava leikkiä. Kulttuuristen erojen ymmärtäminen mahdollistaa erilaisten arvomaailmojen käsittelyn muutenkin kuin vastakkainasettelun ja eroavaisuuksien kautta.

Meille suomalaisille saattaa olla hieman epäselvää mitä julkisilta puheilta haluamme tai mitä niistä oikein odotamme ja arvioimme. Erilaiset arviointitilanteet ja esimerkiksi mediakriittisyys ovat arkipäivää. Jokainen joutuu tekemään valintoja ja ottamaan kantaa asioihin. Kaikki se määrittelee meitä ihmisenä ja suomalaisina. Vaikka keskiverto suomalaisella olisikin nykyään aiempaa enemmän kokemusta erilaisista kulttuureista ja erilaisista puheviestintään liittyvistä taidoista, luulen ettei uusia kokemuksia ensimmäisenä

etsitää yleisölle puhumisen alueelta. Puheita on helpompi kuunnella, seurata ja arvioida kuin esittää. Kun vaan vielä puhuttaisiin asiaa.

Kirjallisuus

- Airaksinen, T. 1994. Arvojen yhteiskunta: erään taistelun kuvaus. Porvoo : WSOY.
- Alasuutari, P. 1999. Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.
- Aristoteles 1997. Retoriikka. P. Hohti & P. Myllykoski (suom.). Tampere: Gaudeamus.
- Aulanko, M. 1997. Rohkeasti puhumaan. Juva: WSOY.
- Blaxter, L., C. Hughes & M. Tight 1996. How to research. Buckingham: Open University Press.
- Bebee, S. A. & S. J. Bebee 1997. Public speaking. An audience-centered approach. Boston: Allyn and Bacon.
- Berko, R. M., A. D. Wolvin, D. R. Wolvin 1992. Communicating. A social and career focus. Boston: Houghton Mifflin.
- Brunt, R. 1992. Engaging with the popular: audiences for mass culture and what to say about them. Teoksessa L. Grossberg, C. Nelson & P. Treichler (toim.) Cultural studies, 66-80. New York: Routledge.
- Christians, M 1997. The ethics of being in a communications context. Teoksessa M. Christians & M. Traber (toim.) Communication ethics and universal values, 3-23. Thousand Oaks: SAGE.
- Cicero, M. T. 1990. Puhetaidosta. Brutus, johdanto ja selityksiä. Suomennos, selitykset, liitteet Pirkko Haapanen. Helsinki: Finn Lectura.
- Covino, W. A. ja D. A. Jolliffe 1995. Rhetoric: concepts, definitions, boundaries. Needham Heights: Allyn and Bacon.
- Crowley, S. 1994. Ancient Rhetorics for Contemporary Students. New York: Macmillan. http://papyr.com/hypertextbooks/engl_101/ethos.htm.
- Eskola, J. & J Suoranta 1999. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Fowles, J. 1992. Why viewers watch. Newbury Park: Sage.
- German, K., B. E. Gronbeck, D. Ehninger & A. H. Monroe 2001. Principles of public speaking. New York: Longman.
- Gronbeck B. E., R. E. McKerrow, D. Ehninger & A. H. Monroe 1997. Principles and types of speech communication. New York: Longman.
- Gudykunst, W. B & S. Ting-Toomey 1988. Culture and interpersonal communication. Newbury Park: Sage.

- Gudykunst, W.B 1993. Toward a theory of effective interpersonal and intergroup communication. Teoksessa R.L. Wiseman & J. Koestler (toim.), Intercultural communication competence. Newbury Park: Sage & SCA.
- Hirsjärvi, S., P. Remes & P. Sajavaara 2000. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Hofstede, G. 1980. Culture's consequences: International differences in work-related values. Beverly Hills: Sage.
- Hofstede, G. 1997. Cultures and organizations: Software of the mind. London: McGraw-Hill.
- Holopainen, P., O. Ikonen ja T. Ojala (toim.) 2000. Arviointi opetuksen ja oppimisen ohjausta tukevana toimintana. Tukea tarvitsevien opetuksen kehittäminen kunnissa ja oppilaitoksissa. Helsinki: Opetushallitus.
- Huhta, A. & T. Suontausta 1993. Suullisen kielitaidon testausmenetelmiä. Teoksessa S. Takala (toim.) Suullinen kielitaito ja sen arviointi, 227-261. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden laitoksen julkaisuja.
- Härkönen, R-S. (toim.) 1994. Viestintä ja kasvat. Mediapedagogisia vaihtoehtoja. Helsinki: Opetushallitus.
- Häyry, H. & M. Häyry 1995. Arvot ja niiden arviointi. Teoksessa Elo, P. & Simola, H. (toim.) 1995. Arvot, hyveet ja tieto, 30-47. Helsinki: Painatuskeskus.
- Isotalus, P. 1996. Toimittaja kuvaruudussa: televisioesiintymisen vuorovaikutuksen näkökulmasta. Jyväskylä studies in communication 5. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Kaakkuri-Knuuttila, M-L. 1999. Argumentoinnin mestari tuntee taitonsa. Teoksessa M-L. Kakkuri-Knuuttila (toim.) Argumentti ja kritiikki, 15-22. Helsinki: Gaudeamus.
- Karhu, M. 1997. Viesti vakuuttavasti. Helsinki: WSOY.
- Koppinen, M-L., E. Korpinen & J. Pollari 1994. Arviointi oppimisen tukena. Porvoo: WSOY.
- Koskimies, R. 2002. Asiantuntijan esiintymistaito. Jyväskylä: Gummerus.
- Kylänpää, E., E. Piirainen & L. Äikäs-Inha 1995. Esitystaito. Jyväskylä: Gummerus.
- Lappalainen, H-P. (toim.) 2000. Virikkeitä viestintävalmiuksien arviointiin. Helsinki: Opetushallitus.

- Laukkala, L. 1989. Saisinpa sanotuksi. Helsinki: Toimihenkilö- ja virkamiesjärjestöjen opintoliitto.
- Levo-Henriksson, R. 1995. The profile of Finnish television news in comparison with US television news: a cultural perspective. Teoksessa H. Kasari (toim.) Audience research review, 85-94. Helsinki: Yle.
- Lucas, E. L. 1992. The art of public speaking. New York: McGraw Hill.
- Moore, S. 1995. Interpreting audiences. London: Sage.
- Nelson, M. R. & S. Shavitt 2002. Horizontal and vertical individualism and achievement values. Journal of cross-cultural psychology 33, 439-458.
- Pasquali, A. 1997. The moral dimensions of communicating. Teoksessa M. Christians, & M. Traber (toim.) Communication ethics and universal values, 34-45. Thousand Oaks: Sage.
- Peel, M. 1990. Improving your communication skills. London: Kogan Page.
- Pörhölä, M., A. Sallinen & P. Isotalus 1997. Finnish cultural characteristics in political television programs. Teoksessa Owen, J. L. (toim.) Context and communication behaviour, 425-444. Reno, NV: Context Press.
- Pörhölä, M. 2000a. Kulttuurin viestintäodotukset ja yleisölle puhuminen. teoksessa M. Valo (toim.), Nykytietoa puheviestinnän opetuksesta, 16-34. Viestintätieteiden laitoksen julkaisuja 20. Jyväskylä: Kopijyvä Oy.
- Pörhölä, M. 2000b. Yleisölle puhuminen suomalaisessa kulttuurissa. Teoksessa H-P. Lappalainen (toim.) Virikkeitä viestintävalmiuksien arviointiin, 86-96. Helsinki: Opetushallitus.
- Rokeach, M. 1979. Understanding human values individual and societal. New York: Free Press.
- Rubin, R. B. 1990. Evaluating the product. Teoksessa J. A. Daly, Gustav, W. Friedrich ja A. L. Vangelisti (toim.), Teaching communication: Theory, research and methods, 379-401. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Shore, B. 1996. Culture in mind: Cognition, culture and the problem of meanings. New York: Oxford university press.

- Suomalainen, E 1999. Työelämäsuuntautuneisuus viestinnän opetuksessa. Ammattikorkeakoulujen viestinnän opetuksen tarkastelua. Puheviestinnän lisensiaatintyö. Jyväskylän yliopisto: viestintätieteiden laitos.
- Suomalainen tv-tarjonta 2000.
<http://www.mintc.fi/www/sivut/dokumentit/julkaisu/julkaisusarja/2001/a41.pdf>
- Tedford, T. L. 1991. Public speaking in a free society. New York: McGraw-Hill.
- Ting-Toomey S. & L. Chung 1996. Cross-cultural interpersonal communication: Theoretical trends and research directions. Teoksessa W. B. Gudykuns, Ting-Toomey, S. & T. Nishida (toim.), Communication in personal relationships across cultures, 237-261. Thousand Oaks: Sage.
- Ting-Toomey, S. 1999. Communicating across cultures. New York: Guilford Press.
- Triandis, H. C. 1995. Individualism and collectivism. Boulder: Westview Press.
- Valo, M. 1994. Käsitteet ja vaikutelmat äänestä. Studia Philologica Jyväskyläensia 33. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Valo, M & M. Almonkari 1995. Puheviestinnän tietoa ja taitoa. Helsinki: Otava.
- Valo, M. (toim.) 2000. Nykytietoa puheviestinnän opetuksesta. Viestintätieteiden laitoksen julkaisuja 20. Jyväskylä: Kopijyvä Oy.
- Valkonen, T. 1997. Puheviestintätaitojen arviointi lukion päättökokeessa. Puheviestinnän lisensiaatintyö. Jyväskylän yliopisto: viestintätieteiden laitos.
- Valkonen, T. 2001. Lukiolaisten kommunikaatiovalmiudet. Lukion 2. vuoden opiskelijoiden kommunikaatiovalmiuksien kansallinen arviointi. Helsinki: Opetushallitus.
- Verderber, R. F. 2000. The challenge of effective speaking. USA: Wadsworth.
- Yaple, P. & F. Korzenny 1989. Electronic mass media effects across cultures. Teoksessa M. K. Asante & W. B. Gudykunst (toim.) Handbook of international and intercultural communication, 295-317. Newbury Park: Sage.

Miksi pidät tai et pidä puhe-esityksestä? Pyri kirjaamaan tähän lomakkeeseen perusteluja mielipiteillesi aina, kun muutat arviotasi. Silloin, kun et osaa perustella arviotasi, sinun ei tarvitse kirjoittaa mitään.

Arvio nousee	Arvio laskee

Kierrätyspuhe – individualistinen

Yhteiskunta tuottaa enemmän jätettä kuin yhdenkään aiemman sukupolven aikana. Jokainen suomalainen tuottaa yli kilon verran jätettä päivässä. Tästä jätteestä suurin osa on turhaa ja vahingollista. Tämä jäte tuhoaa luonnon, vaarantaa terveytemme ja tulee meille kalliiksi.

Nykyisenkaltainen luonnonvarojen ja raaka-aineiden tuhlaaminen on järjetöntä. Tulevaisuudessa kaatopaikat pursuavat sekalaista massaa, jossa maatumattomat materiaalit sekoittuvat eloperäiseen jätteeseen. Mätänevän talousjätteen seasta pilkistää Anttilan muovikassi ja opiskeluaikoina ostettu kotitietokone. Oletko ajatellut, että roskiin heittämäsi aikansa elänyt muovilautanen elää ja voi hyvin vielä vuosisatojenkin päästä.

Tiesitkö, että tuotat joka vuosi kymmenen kertaa oman painosi verran tekstiili-, paperi-, muovi- ja keittiöjätettä. Suurin yksittäinen materiaali jätteesi seassa on muovi. Ongelmana on se, että juuri muovi on käytännössä ikuista, eikä hajoa pitkänkään ajan kuluessa. Samaa voidaan sanoa lasista, eikä metallijättekään poistu kierrosta nopeasti. Materiaalien tuhlaaminen johtuu usein ajattelemattomuudesta – vaimoni huomautti aamulla osuvasti, että jos ihmisten jätteet jäisivät heidän komeroihinsa, he tuskin tuhlaisivat nykyisellä vimalla.

Jätteiden liiallinen tuottaminen ei ole tuhoisaa vain luonnon ja yleisen viihtyisyyden näkökulmasta. Nykyisellä vauhdilla kulutamme raaka-aineita sellaisella vauhdilla, että jo lähiaikoina joidenkin raaka-aineiden saatavuus vaarantuu. Raaka-aineiden korvaaminen toisilla aiheuttaa ylitsepääsemättömiä kustannuksia. Olisitko sinä valmis maksamaan pesuainepullosta moninkertaista hintaa?

Ennen luontoon joutumistaan jäte ei ole jätettä, vaan uuden tuotannon raaka-ainetta. Jätteiden hyötykäytöllä voidaan saavuttaa taloudellisesti toimivia ratkaisuja ja lisäksi turvata tulevaisuudessa raaka-aineen saanti. Jätteiden hyötykäyttö pienentää jätehuoltomaksuja, turvaa raaka-aineiden riittävyyden ja vähentää ympäristöhaittoja.

Jätteiden hyötykäyttö on huomattavasti helpompaa kuin kuvitteletkaan. Voit vähentää jätteiden syntymistä hyvin yksinkertaisilla toimenpiteillä. Päivittäisiä toimenpiteitä ovat mm. seuraavat:

- älä sekoita jätteitä keskenään. Sinunkin taloutesi tulisi hankkia erilliset astiat paperia, lasia, metallia, nestepakkauksia ja biojätettä varten,
- vältä ylipakattuja tuotteita. Kierrätettäviä ostopakkauksia on saatavilla miltei kaikkiin tuoteryhmiin,
- osta suurempia eriä kerrallaan. Ostan itse esimerkiksi jogurtin litran purkeissa, jolloin roskakoriini kertyy huomattavasti vähemmän jätettä kuin viidestä pikkupurkista,
- suosi luontoystävällisiä tuotteita, kuten valkaisuvoita, suodatinpusseja ja kierrätyspaperia,
- käytä kankaista ostoskassia muovisen sijaan.

Jätteiden syntymistä voit vähentää jo siten, että vältät jätteen ostamista. Pitkällä tähtäimellä jätettä voidaan vähentää myös kierrättämällä. Kierrättäminen onnistuu, kun:

- käytät palautuspulloja ja -tölkkejä,
- hanki kestäviä, pitkäikäisiä kestokulutushyödykkeitä. Siten varmistat sen, että kun et enää tarvitse lastenrattaita, voit myydä ne,
- toimita hylättävät, mutta hyväkuntoiset tavarat sellaisiin paikkoihin, joista ne voivat saada uuden omistajan, kuten vaatteet kirpputoreille tai kierrätyskeskukseen,
- keksi vanhoille tavaroille uusiokäyttöä, mielikuvituksen käyttö ei ole kiellettyä.

Omaan talouteeni kuuluu vaatteita rakastava vaimo ja pikkuautoja keräilevä kolmivuotias. Olen huomannut, että aloitettuani kierrätyksen olen säästänyt miltei neljänneksen käyttömeneistani. Vaikutus on valtava yksilötasolla. Jätteiden väheneminen ei ainoastaan lisää elintasoasi, myös elinympäristösi kohentuu. Kierrättämällä voit muuttaa yhteiskuntaa. Puhtaampi yhteiskunta on edellytys omalle hyvinvoinnillesi.

Jätteiden hyötykäyttö ei vaadi ylivoimaisia ponnistuksia, vaan on päinvastoin helppoa ja vaivatonta. Sinäkin voit vaikuttaa omaan elämääsi ja tulevaisuuteesi. Itse kierrätys on vaivatonta ja palkitsevaa, kunhan vain saat aikaan päätöksen. Aloita jo tänään, huomenna voi olla liian myöhäistä.

Turvallisuuspuhe – kollektivistinen

Maailmassa on paljon vaikeasti ratkaistavia asioita. Perusluonteeltaan ihmiset ovat rehellisiä ja oikeudenmukaisia toisiaan kohtaan, mutta aina yhteistyö ei ole helppoa. Valitettavasti yhteiskunnan perusarvot eivät ole kaikille yksilöille samankaltaisia. Joskus yksilön maalliset tarpeet saattavat asettua yhteisön etujen edelle. Niin kauan kuin sivilisaatio on ollut olemassa, sen mukana on kasvanut myös rikkaruohoja, jotka on kitkettävä pois heti niiden ilmaannuttua.

Perusturvallisuus on yhteisön arvo, jota on vaalittava kaikin mahdollisin keinoin. Kautta aikojen ihmisten muodostamat yhteisöt ovat tarvinneet arvojaan ja tavoitteitaan ylläpitäviä voimia. Esimerkiksi kirkolla, ritareilla, sotilailta ja oikeuslaitoksella on ollut tietty valtaoikeus päättää yksilöiden kohtalosta.

Yhteiskunta on systeemi, joka tarjoaa perusedellytykset hyvinvoinnille ja kehitykselle. Lainsäädännöllä asetetaan rajat, joiden sisällä yksilö voi toimia. Laki määrittelee myös millainen ihmisen toiminta ei ole sopivaa tai hyväksyttävää. Enemmistön oikeaksi näkemä toiminta luo lait, joiden tulisi taata mahdollisimman turvallinen ja luotettava ympäristö elämiselle. Kasvun myötä tulee väistämättä myös ei-toivottuja sivutuotteita, kuten rikollisuutta ja yhteisön tarjoamien etujen väärinkäytöksiä. Ihmiskunta on oppinut puolustautumaan monenlaista ulkopuolista uhkaa vastaan, mutta ei huomaa, että rikollisuus on tauti, joka uusiutuu aina sisältä päin. Jos emme pysty tunnistamaan taudin aiheuttajaa, on meidän lääkittävä tautia säännöllisesti.

Tämän lääkitsemisen olemme uskoneet viranomaisille – poliiseille, syyttäjille, tuomareille ja vankeinhoitolaitoksille. Näitä viranomaisia meidän tulisi arvostaa ja kunnioittaa. Saattaa kuitenkin olla, etteivät heidänkään keinonsa aina riitä, koska myös poliisien toiminnalla on rajoituksensa. Jokaisen ihmisen olisi tärkeää auttaa viranomaisia mahdollisuuksiensa mukaan ja osallistua yhteiskunnan vikojen korjaamiseen. Meillä kaikilla on vastuu yhteisön hyvinvoinnista.

Emme voi sulkea silmiämme yhteiskunnan ongelmilta. Usein nämä ongelmat ovat lähtöisin kasvatuksesta ja kasvatuksella voimme ehkä myös ne ratkaista. Meillä on käsissämme ratkaisun avaimet yhteisömme tulevaisuuteen. Kun yhteisömme voi hyvin, tuottaa se yhteiskuntakelpoisia yksilöitä, jotka taas osaltaan rakentavat uutta hyvinvoivaa yhteiskuntaa. Yhteinen projekti luo myös kestävän ja hyvän ilmapiirin elää.

Rikollisten hoivaaminen ei välttämättä riitä. Velvollisuutemme on etsiä uusia, pysyviä ratkaisuja vankeinhoitoa ja turvallisuutta koskeviin ongelmiin. Vankilat ovat ikäviä, mutta välttämättömiä sijoituspaikkoja yhteiskuntaan sopeutumattomille yksilöille. Suomalainen vankilajärjestelmä on maailman huippuluokkaa. Vankilapakoja on suhteessa hyvin vähän, vankien olot ovat inhimilliset ja heidän mahdollisuutensa sopeutua uudelleen yhteiskuntaan kohtalaisen korkeat. Myös muun yhteiskunnan turvallisuus pyritään takaamaan – esimerkiksi vankien lomien aikana tekemistä rikoksista on pyritty pääsemään eroon uusien toimintamallien avulla.

Ihminen on luonnostaan osa sosiaalista ympäristöä. Kun yhteisö voi hyvin, voidaan syrjäytyneet yksilöt palauttaa tähän ympäristöön. Syrjäytyminen ja epätoivo voivat johtaa rikoksen poluille. Valitettavan usein syrjäytymisen taustalla piilevät myös taloudelliset syyt. Huolehtimalla yhteiskunnan vähäosaisista voimme ennaltaehkäistä rikollisuuden kasvua. Yhteinen unelmamme lienee yhteisö, jossa lapsemme voivat turvallisesti kävellä koulumatkansa ja leikkiä puistoissa, ovet saavat jäädä lukitsematta ja kaupoissa eivät varashälyttimet laukea syyttömän kulkiessa tunnistimien ohitse.

Kierrätyspuhe – kollektivistinen

Ajat ovat muuttuneet yhteiskunnassamme. Tehokas teollisuustuotanto on korvannut koko joukon vanhoja keksintöjä. Lihatuotteet pakataan tyhjiöpakkauksiin, parta ajetaan kertakäyttöhöylällä ja miltei joka kodista löytyy nykyaikainen televisio, stereot ja tietokone. Maitoa ei enää voi ostaa pänikässä suoraan tilalta tai lasipullossa maitokaupasta, se hankitaan pahvisiin tölkkeihin pakattuna lähikaupasta. Kaikkea on tarjolla paljon enemmän kuin ennen.

Maamme on aina ollut tunnettu luonnosta. Kauniit metsämme, kirkkaat järvemme ja puhdas ilmamme ovat olleet Suomen tavaramerkkejä maailmalla. Suomalaiset tutkijat ovat kansainvälisesti arvostettuja, koska he edesauttavat luonnon arvojen säilymistä. Tämä arvomaailma näkyy käytännössä siten, että me suomalaiset olemme ensimmäisten joukossa nykyaikaisessa ympäristöystävällisessä ajattelutavassa. Olemme oppineet lajittelemaan jättemme ja kierrättämään tarpeettomaksi käyneet tavaramme. Suosimme myös luontoystävällisiä tuotteita.

Valitettavasti kaikkialla maailmassa ei ole yhtä puhdasta ympäristöä kuin meillä. Luonnonvaroja on saatettu käyttää ajattelemattomasti. Päätöksiä tehtäessä ei aina ole otettu huomioon tulevia sukupolvia. On saattanut käydä niin, että yksilön tai yksityisen yrityksen edun tavoittelu on sumentanut ajatuksen yhteisestä hyvästä. Suomalaiseen ajatteluun on aina sopinut ihmisen ja luonnon toisiaan kunnioittava rinnakkaiselo. Nykyisin hyödynnämme jo luontoon kuulumattomia materiaaleja, kuten muovia, metalleja ja lasia uusiokäytössä. Sen vuoksi niiden käyttöikä on verrattain pitkä. Pyrimme siihen, että kaatopaikoille päätyisi mahdollisimman vähän ongelmallisia jätteitä.

Joissain maailman valtioissa luonnonvarojen tuhlaaminen on edennyt huolestuttavalle tasolle. Taloudelliset lähtökohdat ovat saattaneet vaikuttaa päättäjien valintoihin ympäristöä koskevilla ratkaisuisilla. Hyvin koulutettuina teollisuusmaiden kasvatteina meidän olisi kannettava vastuuta myös vähemmän koulututtuneiden kansojen oppimisesta ja tarjottava osaamistamme myös heidän käyttöönsä, jotta luonnonvarat

saataisiin käytettyä kaikille edullisella tavalla. Me ihmiset emme aina näe luontoäidin kasvoja, jotka arvoituksellisesti hymyilevät kääntäessämme päämme pois sen suunnalta.

Jokaisen meistä olisi tehtävä päivittäisiä uhrauksia lähimmäistemme, ympäristömme ja tulevien sukupolvien hyvinvoinnin eteen. Raaka-aineiden säästeliäs käyttö syö kenties tänään enemmän kukkaroistamme, mutta turvaa tuotannon jatkumisen sekä laadukkaamman elämän tulevaisuudessa. Tehdessämme tärkeitä päätöksiä meidän on otettava huomioon lähimmäisemme. Toimenpiteidemme vaikutukset tuntuvat vielä kauan sen jälkeen, kun me olemme siirtyneet ajasta ikuisuuteen. Yhdessä voimme rakentaa valoisampaa tulevaisuutta. Pienistä, kirkaista puroista kasvaa suuri, vuolas virta.

Turvallisuuspuhe – individualistinen

Rikollisuus on lisääntynyt varoittavasti viime vuosina. Rajojen auettua kansainvälinen rikollisuus ja huumeet ovat levinneet Suomen pienimpiinkin kaupunkeihin. Rikosten luonne on muuttunut raaemmaksi ja ammattimaisemmaksi. Samalla Suomen löysä oikeuskäytäntö vaikeuttaa poliisin työtä. Vankeinhoito- ja oikeudenkäyntikulut vievät kohtuuttoman suuria osuuksia veromarkoista.

On väärin, että demokraattisilla vaaleilla valitut poliittiset päättäjät käyttävät valtaansa rajoittamaan valitsijoidensa turvallisuutta. Kun autoni varastetaan tai asuntooni murtaudutaan, poliisilla pitää olla mielestäni tehokkaat lain mukaiset keinot ja valtuudet puuttua asiaan. Sinäkin olet varmasti joskus joutunut rikoksen uhriksi. Miten suhtaudut, kun rikosentekijät kävelevät vapaaksi miltei jokaisen tekemänsä rikoksen jälkeen?

Tilastojen mukaan sinäkin joudut huomattavasti useammin rikoksen uhriksi kuin esimerkiksi isäsi tai äitisi. Kaiken lisäksi kohtaamasi rikollisuus on väkivaltaisempaa ja röyhkeämpää kuin ennen. Tänä päivänä rikoksen takana voi olla järjestäytynyt rikollisuus, nuorisojengi tai ammattirikollinen. Lisäksi rikos voi tapahtua jopa keskellä kirkasta päivää. Joudutko kotikulmillasi pelkäämään kulman takana vaanivaa ryöstäjää? Oletko varma, että lapsesi ja kotisi ovat turvassa ollessasi töissä? Riski joutua rikoksen uhriksi on aina olemassa.

Suomen oikeuskäytännön mukaan rikollisella on sama oikeusturva kuin uhrilla. Niinpä voit joutua vakavaan syytteeseen, jos puolustat omaisuuttasi tai jopa omaa henkeäsi rikollisen hyökkäykseltä. Mietityttää kumpaa oikeusturvan on tarkoitus suojella ensisijaisesti – rikollista vai rikoksen uhria? Kaiken järjen ja moraalin mukaan rikollista on rangaistava eikä uhria.

Eduskunta on vastannut huolestuttavaan kehitykseen kaventamalla poliisien valtaoikeuksia. Jos tästä huolimatta rikollisia saadaan kiinni, pääsevät he vapaaksi jonkin muotoseikan tai inhimillisen erehdyksen vuoksi. Minunkin autoni varastettiin ja poltettiin

viime syksynä. Kiinni jäänyt rikollinen selvisi pelkällä huomautuksella ja muutamalla kymmenellä päiväsakolla. Maksajaksi jäin minä itse – vakuutusyhtiö korvasi vain murto-osan. Rikollinen voi siis kuitata usean sadan tuhannen vahingot muutamalla sadalla markalla. Päätäjien on otettava vastuu ja tehtävä tarpeelliset päätökset.

Vain rikolliset voivat olla tyytyväisiä nykykäytäntöön. Poliiseille on saatava työkaluja rikostenvastaiseen taisteluun. Oikeusistuinten on myös langetettava kovempia rangaistuksia tehdyistä rikoksista. Poliisien on pystyttävä näkemään työnsä tulokset – samojen rikollisten pidättäminen päivästä toiseen turhauttaa kenet tahansa.

Rangaistusten tulee olla niin kovia, että rikosten tekeminen ei enää kannata. Esimerkiksi vankilatuomion tulee mielestäni olla rangaistus. Opiskeleminen, työnteko ja lomat vankilan ulkopuolella eivät ole rankaisukeinoja. Sopeutuminen yhteiskuntaan ei onnistu rikollisia palkitsemalla. Vähäiset rangaistukset houkuttelevat varsinkin nuoria kokeilemaan yhteiskunnan rajoja.

Rikoksia ei voida vähentää hyssyttelemällä ja hoivaamalla rikollisia. Jokainen yksilö tekee omat ratkaisunsa itse. Sen vuoksi jokaisen on myös vastattava omien tekojensa seurauksista.

Aiempaa kovempien tuomioiden ja selkeiden valtuuksien myötä poliisien työ helpottuu. Resurssien vapautuessa, turhan byrokratian poistuessa ja työturvallisuuden kasvaessa on heidän helpompi keskittyä ongelmien ennaltaehkäisyyn. Samalla poistuvat paineet uusien virkojen avaamisesta ja lisääntyvistä oikeus- ja vankeinhoitokustannuksista.

Kun rikolliset pysäytetään kerralla ja heidät pidetään pois kaduilta, on sinullakin huomattavasti vähemmän huolehdittavaa. Voit sulkea oven miettimättä pitäisikö sinun hankkia murtohälytin kotiisi ja autoosi. Varkauksien vähentyessä et maksa turhaan myymälävarkauksien osuudesta jokapäiväisten tuotteiden hinnoissa.

Sinäkin voit vaikuttaa rikollisuuden vähenemiseen, tukemalla laillista esivaltaa ja kieltäytymällä kaikista rikollisuuden muodoista. Älä tue harmaan talouden keinoja millään

tavoin. Tuo mielipiteesi julki, se vaikuttaa päättäjien toimiin ja lainsäädäntöön. Toimi tänään.